

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TARİHSEL SÜREÇTE RUS-ALMAN İLİŞKİLERİ VE
UKRAYNA SAVAŞININ ALMANYANIN GÜVENLİK VE
SAVUNMA POLİTİKASINA ETKİSİ

Merve TEKİN ÇOLAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2023

©2023-Merve TEKİN ÇOLAK

T.C.

KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**TARİHSEL SÜREÇTE RUS-ALMAN İLİŞKİLERİ VE UKRAYNA
SAVAŞININ ALMANYANIN GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASINA ETKİSİ**

**RUSSIAN – GERMAN RELATIONS IN THE HISTORICAL PROCESS
AND THE EFFECT OF THE UKRAINIAN WAR ON GERMANY'S
SECURITY AND DEFENSE POLICY**

Hazırlayan

Merve TEKİN ÇOLAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Öner AKGÜL

KIRŞEHİR-2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans/doktora öğrencisi Merve TEKİN ÇOLAK tarafından hazırlanan “Tarihsel Süreçte Rus-Alman İlişkileri Ve Ukrayna Savaş’ının Alman Savunma Ve Güvenlik Politikasına Etkisi” adlı tez çalışması tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman..... (İmza)

Doç. Dr. ÖNER AKGÜL

Üye..... (İmza)

Prof. Dr. Nur ÇETİN

Üye..... (İmza)

Doç. Dr. Erjada PROGONATİ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2023

(İmza)

Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2023

Merve TEKİN ÇOLAK

İmza

ÖZET

TARİHSEL SÜREÇTE RUS-ALMAN İLİŞKİLERİ VE UKRAYNA SAVAŞININ ALMANYANIN GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Merve TEKİN ÇOLAK

Danışman: Doç. Dr. Öner AKGÜL

2023 – (XIV+118)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Nur ÇETİN

Doç. Dr. Öner AKGÜL

Doç.Dr. Erjada PROGONATİ

Bu tez çalışmasında Rusya-Ukrayna savaşının Alman savunma ve güvenlik politikasındaki etkileri araştırılmak istenmiştir. Savaş'ın Almanya'ya ekonomik ve siyasi yansımaları araştırılmış olup Rusya ve Almanya arasındaki tarihsel ilişkilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya başlatmış olduğu savaş sebebiyle Ukrayna devlet başkanı Volodimir Zelenski'nin özellikle Angela Merkel'i Rusya ile enerji ilişkileri bağlamında suçlamasından dolayı Rusya ve Almanya'nın tarihsel enerji ilişkilerine değinilmiştir. Rusya ve Almanya'nın enerji ilişkilerinin ve iki devlet arasındaki boru hattı projelerinin Soğuk Savaş dönemine tekabül ettiği tespit edilmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında Alman diplomasisi Otto von Bismarck ile başlayan denge politikasından II. Wilhelm ile uzaklaşmış ve bu uzaklaşmanın sonucu I. Dünya Savaşının yaşanması ile neticelenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Bismarck'ın denge arayışı 1969'da Şansölye Willy Brandt ile tekrar hayata geçmiş çok yönlü dış politikayla birlikte Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler geliştirerek ortaya çıkmıştır. Almanya'ya göre Avrupa'nın güvenliğini tesis etmenin yolu dönemin Sovyetler Birliği bugünün ise Rusya'sını Avrupa'ya dahil etmekten ve ticari ilişkiler geliştirmekten geçmektedir. Angela Merkel döneminde de bu politika dâhilinde gelişen ilişkiler Rusya-Ukrayna savaşının başlamasıyla birlikte değişmeye başlamıştır. Avrupa güvenliği ve Almanya'nın güvenliği düşünüldüğün de savunma bütçesini düşük tutan ve bu sebeple ABD ve NATO müttefikleri tarafından sık sık eleştirilen Almanya, AB içinde de oynadığı liderlik rolünü de göz önüne alarak, savunma bütçesini artırmaya karar vermiştir. Şansölye Olaf Scholz tarafından 100 milyar euroluk özel bir fon kurulacağı bu fonun yatırım ve silahlanma projeleri için kullanacağı açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 100 Milyar Avro Özel Fon, Almanya Savunma Politikası, Enerji, Rusya-Ukrayna Savaşı, Savaş

ABSTRACT

RUSSIAN – GERMAN RELATIONS IN THE HISTORICAL PROCESS AND THE EFFECT OF THE UKRAINIAN WAR ON GERMANY'S SECURITY AND DEFENSE POLICY

M.Sc. Thesis

Preparer by Merve TEKİN ÇOLAK

Advisor: Faculty Member Öner AKGÜL

2023 – (XIV+118)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Prof.Dr. Nur ÇETİN

Assoc. Prof. Dr. Öner AKGÜL

Assoc. Prof. Dr. Erjada PROGONATI

In this thesis, it was aimed to investigate the effects of the Russia-Ukraine war on German defense and security policy. The economic and political repercussions of the war on Germany have been investigated and the historical relations between Russia and Germany have been evaluated. Dec. Historical energy relations between Russia and Germany were mentioned because Ukrainian president Volodimir Zelensky accused Angela Merkel in particular in the context of energy relations with Russia due to the war that Russia launched on Ukraine. It has been determined that the energy relations of Russia and Germany and the pipeline projects between the two states correspond to the Cold War period. Dec. When we look at the historical process, German diplomacy started with Otto von Bismarck's equilibrium policy during World War I. He became estranged with Wilhelm, and the result of this estrangement was I. It was concluded with the outbreak of the World War. II. Bismarck's search for balance after World War I emerged in 1969 with Chancellor Willy Brandt, developing good relations with the Soviet Union along with a well-rounded foreign policy that came to life again. According to Germany, the way to establish Europe's security is to incorporate the Soviet Union of the period and today's Russia into Europe and develop trade relations. The relations that developed within the framework of this policy during the Angela Merkel period also started to change with the outbreak of the Russia-Ukraine war. Considering the security of Europe and the security of Germany, Germany, which keeps its defense budget low and is often criticized by the United States and NATO allies for this reason, has decided to increase its defense budget, taking into account the leadership role it also plays within the EU. It was announced by Chancellor Olaf Scholz that a special fund of 100 billion euros will be established and this fund will be used for investment and armament projects.

Key words: 100 Billion Euro Special Fund, Energy, German Defense Policy, Russia – Ukraine War, War

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasının araştırma problemi, Rusya-Ukrayna savaşının Almanya'nın savunma ve güvenlik politikasını nasıl etkilediği üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda Rusya ve Almanya arasındaki enerji politikalarının Ukrayna-Rusya arasındaki ilişkilere yansımada ele alınmıştır. Çalışmada geçmiş ve günümüze dair açığa çıkartılmak istenen; Rusya-Ukrayna savaşının çıkmasında Rusya- Almanya arasındaki tarihsel ilişkilerinin nasıl etkilediği bununla birlikte hala devam etmekte olan Rusya – Ukrayna savaşının Avrupa kıtasında bulunan ve Rusya ile iyi ilişkiler sürdürmek isteyen Almanya'nın Rusya tehdidini hissederek savunma ve güvenlik politikalarını nasıl şekillendireceğidir.

Bu tez çalışması literatüre katkı sağlamak amacıyla geniş kapsamda araştırma ve uzun uğraşlar sonucunda hazırlanmıştır. Bu çalışmasının planlanmasında, araştırılma ve yürütülmesinde bana güvenen, sabırla yol gösteren, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen, meslek hayatım içinde her zaman örnek alacağım sayın hocam Doç. Dr. Öner Akgül'e saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen sevgili annem Arife Tekin ve babam Sinan Tekin'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan kıymetli eşim Hüseyin Gazi Çolak'a sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	iii
BİLDİRİM.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	3
1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SSCB, NATO VE ALMANYA.....	3
1.1. SSCB VE BATI ALMANYA’NIN SİYASİ İLİŞKİLERİ	3
1.2. BATI ALMANYA’NIN OSTPOLİTİK AÇILIMI	5
1.2.1. Moskova Antlaşması	6
1.2.2. Varşova Antlaşması.....	7
1.2.3. Berlin Sözleşmesi	8
1.2.4. Helmut Schmidt Dönemi	9
1.2.5. Helmut Kohl Dönemi (1982-1998).....	9
1.3. SSCB VE BATI ALMANYA’NIN EKONOMİK İLİŞKİLERİ	10
1.3.1. Doğu Politikasının Ekonomik Boyutu	11
1.4. 1973 ENERJİ KRİZİ EKSENİNDE SSCB VE BATI ALMANYA İLİŞKİLERİ	13
1.5. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN PETROL İHRACATI	15
1.5.1. Nakil Ülke Ukrayna	16
1.5.2. Urengoy-Pomari-Ujgorod Boru Hattı	18
1.6. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SOVYETLER VE NATO	19
1.7. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN DAĞILMASI	22
1.7.1. Gorbaçov İktidarı ve Ronald Reagan.....	24
1.7.2. Gorbaçov İktidarı ve George Herbert Walker Bush.....	25
1.8. DOĞU VE BATI ALMANYA’NIN BİRLEŞMESİ.....	26
1.9. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEM	27

1.9.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Politikası.....	31
BÖLÜM II	32
2. ÇATIŞMA VE KRİZLER: 21.YÜZYILDA RUSYA, ALMANYA, ABD	32
2.1. BORİS YELTSİN DÖNEMİ	32
2.1.1. Boris Yeltsin Dönemi Rusya-Alman Siyasi İlişkileri	35
2.1.2. Boris Yeltsin Dönemi Rusya-Almanya Ekonomik İlişkiler	38
2.2. RUSYA-ALMANYA ENERJİ İLİŞKİLERİ	40
2.2.1. Almanya'nın Enerji İhtiyacı	42
2.2.2. Rusya'nın Enerji İhracatı ve Almanya'nın Yeri	44
2.3. RUSYA-ALMANYA İLİŞKİLERİNDE ENERJİ HATLARI.....	47
2.3.1. Yamal Avrupa Boru Hattı	48
2.3.2. Orenburg-Western Doğalgaz Boru Hattı	50
2.3.3. Kuzey Akım Boru Hattı Projesi.....	51
2.3.4. Kuzey Akım II Boru Hattı	52
2.4. ENERJİ PERSPEKTİFİNDE RUSYA – ABD İLİŞKİLERİ.....	54
2.4.1. Yakın Çevre Doktrini	55
2.4.2. 11 Eylül	56
2.4.3. ABD'nin Irak İşgali.....	58
2.4.4. Gül Devrim Krizi.....	59
2.4.5. Kosova'nın Bağımsızlığı	60
2.4.6. Vekil Savaşı Gürcistan	62
2.5. UKRAYNA KRİZİNE YOL AÇAN GELİŞMELER.....	63
2.5.1. Neorealist Açıdan NATO'nun Genişlemesi	63
2.5.2. Turuncu Devrimi	64
2.5.3. Ukrayna Krizi ve Kırım'ın İlhakı	65
BÖLÜM III.....	68
3.GÜVENLİK, SAVUNMA, SAVAŞ	68
3.1. SALDIRI-SAVUNMA TEORİSİ.....	69
3.2. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI	70
3.2.1. AB'nin Askeri Faaliyetlerinde Almanya'nın Rolü.....	71
3.3. Angela Merkel Dönemi Almanya.....	73
3.3.1. Merkel Dönemi Alman Ekonomisi	73
3.4. SAVAŞ YAKLAŞIRKEN ALMANYA-RUSYA İLİŞKİLERİ	76
3.5. SAVAŞININ BAŞLAMASI VE ALMAN SAVUNMA POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ	77

3.5.1. Almanya-Rusya Siyasi İlişkiler	82
3.5.2. Almanya – Rusya Ekonomik İlişkiler	86
BÖLÜM IV	89
4.RUSYA’NIN UKRAYNA’YI İŞGALİ BAĞLAMINDA ALMAN SAVUNMA POLİTİKASI	89
4.1) SAVUNMA HARCAMALARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER	89
4.2) ALMAN SAVUNMA SANAYİ GELİŞİMİ.....	91
4.3) RUSYA’NIN UKRAYNA SAVAŞI ve 100 MİLYAR AVROLUK ÖZEL FON	93
BÖLÜM V	104
5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	104
KAYNAKÇA.....	106
ÖZGEÇMİŞ	118

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. SSCB'nin 1972-1973 Petrol İhraç Fiyatlarının Karşılaştırılması.....	16
Tablo 2.1. SSCB / Rusya'dan Alman Gaz İthalatı 1970-2018.	41
Tablo 2.2. Yıllara Göre Almanya'nın Toplam Gaz İthalatının Rusya Yüzdeleri.....	44
Tablo 2.3. Rusya'nın Dünya'daki ve Avrupa'daki Doğal Kaynakları.....	46
Tablo 4.1. Nationale Volksarmee'den Bundeswehr'e Kalan Mühimmat	93

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1. Rusya ve Almanya Arasındaki Baltık Denizi Doğal Gaz Boru Hattı Haritası .	48
Resim 2.2. Yamal-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı	50
Resim 2.3. Kuzey Akım, Kuzey Akım 2 Boru Hattı	54
Resim 2.4. Bölgelere Göre Askeri Harcamalardaki Değişiklikler.....	67

GRAFİKLER

Grafik 3. 1. 2005-2021 Almanya GSYİH (World Bank)	74
Grafik 3. 2. 2005-2023 Almanya İşsizlik Oranı (Milyon), (Statista,2023).....	75
Grafik 3. 3. 2005-2021 Almanya Enflasyon Oranı (Tradingeconomics)	76
Grafik 4.1. Alman Savunma Harcamaları Ve Özel Varlıklar.....	94
Grafik 4.2. Alman Federal Bütçesinde Federal Savunma Bakanlığı'nın 2012'den 2021'e Kadar Yaptığı Harcamalar ve 2023 İçin Planlama.....	95
Grafik 4.3. 100 Milyar Avro İçin Federal Meclise Sunulan Listenin Yüzdelik Gösterimi.	97
Grafik 4.4. Almanya'nın 2017'den 2023'e Kadar Askeri Satın Alma Harcamaları (Milyar Euro).....	98
Grafik 4.5. 2014'ten 2022'ye Kadar Almanya'nın Askeri Harcamalarının Amaca Göre Dağılımı	99
Grafik 4.6. Almanya'da 2010'dan 2022'ye Kadar Askeri Harcamaların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) İçindeki Payı.....	100
Grafik 4.7. 2000'den 2023'e Kadar Bundeswehr'deki Asker Sayısı.....	101
Grafik 4.8. Almanya, Bundeswehr'in NATO'nun Doğu Sınırlarını Savunmasını Güçlendirmeli Mi?	102
Grafik 4.9. Almanya'nın 2019-2023 Yılları Arasında Yaptığı Silah İhracatı	103

SİMGELER VE KISALTMALAR

AAET/EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Topluluğu
BK	Birleşik Krallık
CDU	Hristiyan Demokrat Birliği
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
CSU	Hristiyan Sosyal Birliği
FAC	Federal Almanya Cumhuriyeti
NATO	Nord Atlantic Treaty Organization/ Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NS	Nord Stream
IMF	Uluslararası Para Fonu
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SPD	Almanya Sosyal Demokrat

GİRİŞ

Küresel askeri harcamalar 2021’de reel olarak yüzde 0,7 artarak 2 trilyon 113 milyar dolarla dünya askeri harcamaları rekoru kırarak 2 trilyon doları geçti. 2022 yılında ise Rusya’nın Ukrayna’ya başlattığı savaşın etkileriyle yüzde 3,7 artarak 2,24 trilyon dolar ile tüm zamanların en yüksek seviyesini gördü. Savunma harcamalarının artmasında Rusya’nın Ukrayna işgali ve Doğu Asya’daki gerginliklerin artması önemli bir rol oynadı. 2022’deki küresel askeri artışa, Avrupa’nın askeri harcamalarındaki yüzde 13’lük büyüme de etkili oldu. Ukrayna’nın Gayri Safi Yurt İçi Hasılası’nın yüzde 3’ünü askeri harcamalara ayırması ayrıca yurt dışından milyarlarca dolar silah yardımı göz önünde bulundurulduğu da 70 yıldır ilk kez bir ülkenin askeri harcamaları bu kadar arttı. Bu nedenle bu çalışmada savaşın ve devletlerin kendini güvende hissetmemesi durumunun, savunma politikalarını nasıl etkilediği, araştırılmak istenmiştir.

Bu çalışmada araştırılmak istenen temel problem, Rusya-Ukrayna savaşının Almanya savunma ve güvenlik politikaları üzerindeki etkisi ve savaşa giderken Almanya Rusya arasındaki enerji ilişkilerinin Rusya-Ukrayna savaşına etkisidir.

Çalışmada Federal Almanya - Sovyetler Birliği, Almanya-Rusya ve Rusya-Ukrayna ilişkileri araştırılmış, dış politikalarının bugüne yansımaları ele alınmıştır. 1922’de kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin 1991’de yıkılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu’nun yeni kurulan komşu devletler üzerinde aktif politika izlemesi ve Sovyetlerden ayrılarak 1991’de bağımsızlığını kazanan devletlerden biri olan Ukrayna ile gerilimli ilişkiler sürdürmesi, Rusya ve Ukrayna’yı sıcak çatışmaya sürüklemiştir.

Aktörlerden birinin Doğu Avrupa’da bulunması ve bu konumun Avrupa coğrafyasında II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan ilk sıcak savaş olması sebebiyle bölgede yaşayan diğer ülkelerin göstereceği reaksiyon bütün dünya için önemli hale gelmektedir. Hala devam etmekte olan savaş, diğer devletlerin savunma politikalarını nasıl etkilemektedir ve uzun dönemde nasıl etkileyecektir. Çalışma kapsamında bu etkileşimlerin yeni bir savaş mı tetikleyeceği yoksa barışı mı destekleyeceği konusu analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Çalışma, yaşanan savaşın Avrupa devletlerinden biri olan Almanya’nın savunma ve güvenlik politikasını nasıl etkileyeceği çerçevesi ile sınırlandırılmıştır. Süreç içinde devletlerin güvende kalma isteği kısa vade de hızlı bir silahlanma yarışının başlayabileceğini düşündürmektedir. Çıkarları çatışan ve elinde askeri güç bulunduran devletlerin olası bir kriz

durumunda bu gücü tercih edebilme ihtimalleri bulunmaktadır.

İnsanlığın yaşadığı iki büyük savaşın ardından siyaset bilimciler, politikacılar, halklar böyle acıların bir daha yaşanmaması için dünya barışını sağlayacak kurum ve kuruluşlar inşa edilmiştir. Bugün hala savaş ve çatışmaların devam etmesi şunu düşündürmektedir, şartlar oluştuktan sonra savaş doğmaktadır. Bu yüzden savaşı engellemek için şartları ortadan kaldırmak veya nedenlerin oluşmasını engellemek gerekmektedir.

Araştırmada gözlem, analiz, doküman inceleme gibi veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Çalışma içerisinde neden-sonuç incelenmesinin yapılması, değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek, bağımlı bağımsız değişkenleri inceleyebilmek için nitel araştırma yöntemi, vaka analiz deseni uygun görülmüştür.

BÖLÜM I

1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SSCB, NATO VE ALMANYA

II. Dünya savaşıdan sonra ABD ve Sovyetler Birliği ekseninde şekillenen dünya düzeninde uluslararası sistem çift kutuplu olarak adlandırılmıştır. 1947 Truman Doktrininin ilanından, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen sürede iki güç arasındaki siyasi ve askeri gerginlik Soğuk Savaş olarak tarihe geçmiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla dönem son bulsa da o zamandan günümüze kadar devam eden olaylar silsilesi ve sarmal ilişki yapısı devam etmektedir. Yarım asırlık dönem içerisinde, Sovyet tehdidine karşı ABD tarafından savunma ittifakı olarak şekillendirilen ve hala varlığını sürdüren NATO kurulmuş, II. Dünya Savaşı'nda Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye bölünen Almanya yeniden birleşmiş, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılmış yerine Rusya Federasyonu kurulmuştur.

Rusya-Ukrayna savaşını bugüne taşıyan unsurların nasıl geliştiğinin anlaşılması için Soğuk Savaş döneminden başlayarak SSCB ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ilişkileri incelenmiştir. Bununla birlikte NATO'nun ikili ilişkileri nasıl etkilediği de incelenmiştir. Almanya'nın Rusya ile enerji ilişkilerinin hangi dönemde başladığı, Angela Merkel öncesi Alman Şansölyelerin dış politikada hangi etkenler doğrultusunda hareket ettiği ortaya konulmuştur. 1973 enerji krizinin yaşanmasıyla birlikte devletlerin siyasi ilişkilerinin bu krizden nasıl etkilendiği çözümlenerek, enerji ilişkilerinin siyasi ilişkilerle doğrudan bağlantılı olduğu görülmüştür.

Yaşanan gelişmeler bugüne kadar uzanan krizleri ve çatışmaları tetiklemiştir. Çalışmanın bu bölümünde ilişkiler tarihsel süreç içerisinde incelenerek aktörlerin birbirlerine karşı sunduğu iddiaların üzerinde durulmuş ve günümüze kadar taşınmasına sebep olan noktalar ifade edilmiştir. Bu doğrultuda bu bölümde ilk olarak soğuk savaş dönemindeki siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilere yer verilmiştir.

1.1. SSCB VE BATI ALMANYA'NIN SİYASİ İLİŞKİLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nda büyük bir yenilgiye uğrayan Almanya ve her şeyini yitirmiş olan Alman halkının siyasi kurumlara olan güveni sarsılmıştır. Hem devletin siyasi itibarını yeniden kazanması hem de ekonomik ve politik problemlerinin çözülmesi için yeni

politikalar ve güvenilir politikacılara ihtiyaç duyulmuştur. Bir devletin lider tarafından çeşitli araçlarla halkını felakete sürüklediğini tecrübe eden Alman halkı için yeni devlet başkanının halkın beklentilerini karşılayacak, umut verecek ve Almanya'yı içinde bulunduğu durumdan kurtaracak (Ekinci, 2018: 194) biri olması beklenmiştir.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde ilk genel seçimler 1949'da yapılmıştır. Hristiyan Demokrat ve Hristiyan Sosyal Birlik (CDU/CSU) partilerinin adayı Konrad Adenauer seçime "barış, özgürlük, Almanya'nın birliği" sloganı ile katılmış ve Almanya Federal Cumhuriyetinin ilk Şansölyesi olarak seçilmiştir (Gül, 2003: 8-12).

Adenauer'ın siyasi rakibi Almanya Sosyal Demokrat (SPD) parti kurucusu Schumacher, Adenauer'ın savunduğu politikalara karşı çıkmış ve Adenauer'ı hayalperest olarak nitelendirmiştir. Adenauer, Almanya'nın içinde bulunduğu sorunlardan Batı Uyumu (Westinegration) ile kurtulabileceğine inanmış ve dış politikada bu doğrultuda politikalar izlemiştir. Alman ekonomisi için serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir (Dülffer, 2007: 20).

Batı dünyasına entegrasyon, Adenauer'ın politikasının öncelikli meselesi olmuştur. Bu doğrultuda Federal Şansölye olarak ilk ziyaretini Avrupa Birliği'nin zeminini hazırlayan Maden Birliği Sözleşmesini imzalamak üzere Paris'e gerçekleştirmiştir. 1955'te Paris Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte Almanya Federal Cumhuriyeti resmi egemenliği kazanmıştır (Allen, 1956: 40-60).

Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler de başlayan lider mücadelesi Adenauer tarafından dikkatle takip edilmiştir. Krushev'in Stalin'in yerini almasıyla Sovyetlerdeki liderlik mücadelesi sona ermiştir. Adenauer'ın Sovyetler lideri Krushev 'in ziyaret etmesi ile Alman Federal Cumhuriyeti ve Moskova arasında resmi diplomatik ilişkiler kurulmuştur. SSCB'de bulunan Alman savaş esirleri hakkında anlaşmaya varılmış bunun sonucunda esir konusu 1956 yılında son Alman esirlerinin dönüşüyle sonlanmıştır (Morina, 2004: 325).

Almanya Federal Cumhuriyeti Paris Sözleşmesi'yle, Batı ile entegrasyonunu tamamlamış ve artık Almanya'nın birleşmesi için gerekli adımları atmaya hazır hale gelmiştir. Doğu Almanya'yı diplomatik olarak yalnızlaştırma politikasını uygulamak üzere Hallstein Doktrinini açıklamıştır.

1957'de Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurucu üyelerinden olmuştur. Federal Almanya hızla kalkınırken, Doğu Demokratik Almanya, Sovyetler Birliği tarafından yönetilmeye devam etmiştir. 1962'de Adenauer, Fransa'ya resmi ziyarette

bulunmuştur. Bu ziyaret De Gaulle tarafından Almanya ve Fransa'nın barışma töreni olarak düzenlenmiştir. Ziyaretin hemen ardından 1963'te Paris'te Alman-Fransız İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır (Fackler, 1965: 26).

ABD Başkanı John F. Kennedy yine aynı yıl Almanya Federal Cumhuriyeti'ni resmi ziyarette bulunmuştur. Kennedy Berlin'de yaptığı konuşmada "Ich bin ein Berliner" ("Ben bir Berlinliyim") ifadesini kullanmıştır. Kennedy'nin konuşması Alman-Amerikan dostluğu olarak tarihe geçmiştir (Waite, 2010: 845).

1949'da Federal Almanya'nın ilk Şansölyesi olarak seçilen Adenauer 1963'te Şansölyelikten istifa etmiştir. Yeni Şansölye 1949-1963 yılları arasında Federal Almanya'nın Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard olmuştur.

Erhard döneminde Doğu Almanya ile sert ilişkiler devam ederken, Federal Almanya'nın ekonomik çıkarları için Doğu politikasında manevralar geliştirilmeye çalışılmıştır. Orta ve Doğu Avrupa'daki devletlerle diplomatik ilişkiler geliştirmek istenirken, Doğu Almanya'nın tanınma isteği, Federal Almanya'nın "Tek Temsil Hakkı" ile örtüşmemektedir. Hallstein Doktrini ile Doğu Almanya'nın tanınmama meselesi Sovyet-Alman ilişkilerinin gidişatı için önemli olmuştur (Schmitt, 1996: 261).

1.2. BATI ALMANYA'NIN OSTPOLİTİK AÇILIMI

1969 yılına gelindiğinde, 1949'da başlayan ve Alman dış politikasının ağırlık merkezini oluşturan Batı ile uyum politikasının yerini Doğu'ya açılım politikası almıştır. Willy Brand ile Alman dış politikası yeni bir dönüşüme girerken, kendi hükümetinden önce yürürlükte olan, Doğu Almanya ile sert sınırlar çeken Hallstein Doktrini, Varşova Paktı ve Doğu Bloku ülkesi olan Romanya ile diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla önce fiilen, sonra hukuken 1972'de ortadan kalkmıştır (Juneau, 2011: 277).

Şansölye Willy Brand ve Egon Bahr tarafından temelinin Berlin Duvarı'nın inşa edilme sürecinde Batı Devletlerin sessizliğinden alan bir doktrin Ostpolitik (Doğu Politikası) geliştirilmiştir. En temel haliyle bu açılımı 1969-1974 yılları arasında Doğu bloğu devletleri ile ilişkilerin geliştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür (Merkel, 1975: 835).

Yeni benimsenen politikanın temeli Berlin Duvarı'nın inşası ve Batılı Müttefiklerin sessizliğine tepki olarak değerlendirilse de politikanın salt amacı Batılı devletlere tepki vermek değildir. Federal Almanya bölünmüşlük sorununun Batı bakış açılı bir anlayışla

çözölmeyeceğini düşünmüştür. Batı ile sağlam bir ittifak, Doğu bloğu ile ilişkilerin düzeltilmesi için yeni politikaların denenme fırsatını doğurmuştur. Federal Almanya için Ostpolitik açılım herhangi bir taraf değıştirme anlamına gelmemektedir (Kundnani, 2015: 112).

Ostpolitik açılım uygulanırken öncelik SSCB'ye verilmiştir. SSCB ile bir uzlaşuya varılmaması sonucu Doğu bloğunun kalan ülkeleri ile de uzlaşma kapısının açılmayacağı mantığı yürütülmüştür. Federal Almanya açılımı tam anlamıyla uygulamak için Doğu Almanya'yı de facto olarak tanımaya hazırdır (Juneau, 2011: 279). 1969'da Ostpolitik açılımın mimarı kabul edilen Bahr, Almanya Şansölyeliği Dışişleri Bakanı olmuştur. Bahr bu sıfatla Moskova ile bir dizi antlaşmalar yürütmüştür.

1.2.1. Moskova Antlaşması

Moskova Antlaşması, 1970’te Federal Almanya ile SSCB arasında imzalanmıştır. Sovyetler Birliği ile yapılan Moskova Antlaşması diğer Doğu Bloku ülkelerle yapılacak antlaşmaların yolunu açmıştır. Antlaşmanın içeriği incelendiğinde beş maddeden oluştuğu ilk maddesinde uluslararası barışın korunması, Avrupa’daki gerginliği sona erdirmek için yumuşama dönemine geçişin sağlanması, bölge devletlerin barışçıl şekilde ilişkilerini geliştirmek yönünde uğraşacakları yer almıştır (Albert, 1971: 317-320).

İkinci maddede tarafların aralarındaki problemlerin güç kullanmadan barışçıl yollarla çözüleceği ifade edilmiştir. Üçüncü madde antlaşmanın taraflarının Avrupa'nın toprak bütünlüğüne saygı duyacaklarını, herhangi bir toprak talebinde bulunmayacaklarını içermektedir. Son maddelerde antlaşmanın hukuksal boyutu garantiye alınarak, bundan önce imzalamış oldukları antlaşmaların, bu sözleşmeyi etkilemeyeceği belirtilmiştir. Batı Almanya, ABD, Fransa ve İngiltere'nin Berlin üzerindeki hakları saklı kalmakla birlikte Avrupa sınırlarının dokunulmaz olduğu kabul edilmiştir.

Antlaşmanın içeriği Alman ve Batılı diplomatlar tarafından zayıf ve belirsiz olarak değerlendirilse de Şansölye Willy Brandt, yeni doğu politikasını için Moskova Antlaşması ile önemli bir başarı yakalamıştır (Gri, 2016: 412).

Willy Brandt uyguladığı politikalarla Almanya'nın ulusal birliğinin kurucusu Otto von Bismarck'ı hatırlatmıştır. Bismarck, Rus İmparatorluğu ile iş birliğine dayalı ilişkinin Almanya'nın yararı olacağına inanmıştır. II. Wilhelm ise tam tersi politikalar izleyerek Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlar uygulayarak İngiltere'ye yakınlaşmıştır. Sonucunda I.

Dünya Savaşı'nda iki cephede savaşmak zorunda kalmış, savaşı kaybetmiş ve ağır bedeller ödemiştir. 1969'da Ostpolitik açılımla Moskova Antlaşmasını imzalayan Brandt, Almanya'yı Sovyetler Birliği'ne yakınlaştırarak sonraki antlaşmaların önünü açmıştır (Kurt, 1971: 211).

1.2.2. Varşova Antlaşması

Bahr Moskova'da, Moskova Antlaşması için temaslarda bulunurken, diğer taraftan Federal Almanya, Polonya ile görüşmelerde bulunmaktaydı. Almanya ve Polonya ilişkileri Nazi Almanya'sının bıraktığı problemlerin gölgesinde kalmaktaydı. 1939 Polonya saldırısının, Varşova Gettosu'nun bıraktığı izler Polonya için hala çok tazeydi. Almanya ile çözülemeyen devam eden en büyük sorun Polonya'nın batı sınırı hattıydı. 1970 Aralık ayında Batı Almanya ve Polonya arasında, Şansölye Willy Brandt ve Başbakan Jozef Cyrankiewicz tarafından Varşova Antlaşması imzalanarak batı sınır hattı Polonya sınırı olarak kesinleşti (Cordell ve Wolff, 2007: 255-260).

Varşova Antlaşması, Federal Almanya içindeki muhafazakâr CDU/CSU muhalefeti tarafından ulusal çıkarlara ihanet olarak değerlendirilmiş, Antlaşma'nın Almanya'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra işgale uğrayan topraklarının kaybedilmesi anlamına geldiği savunulmuştur. Antlaşma'nın gerekliliğini düşünenler ise, Almanya'nın yeniden birleşmesinin yolunun açıldığını, Doğu Avrupa ile ilişkilerin istikrarlı hale geldiğini savunmuştur (Gray, 2016: 431).

Willy Brandt, 1970 Varşova Antlaşması ile Oder-Neisse sınırını tanımış olmasına rağmen, onay sürecinde muhalefet tarafından, şu an Batı Almanya'nın kendisi için konuştuğunu iki Almanya'nın birleşmesi söz konusu olduğunda Polonya-Almanya sınır probleminin tekrar değerlendirileceği hükmü Antlaşma 'ya dâhil edilmiştir. 1991'de birleşme sonrası sınır konusu barışçıl bir şekilde diyalog yoluyla çözülmüştür. İki ülkenin imzaladığı Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması'yla iki devlet güvenlik alanında iş birliği yapmayı taahhüt etmiştir (Rumelili, 2008: 55-56).

Polonya ziyareti sırasında, Şansölye Brandt Yahudi Gettosunda Naziler tarafından öldürülen insanlar için yapılmış anıtın önüne gitmiş ve birden dizlerinin üzerine çökmüştür. Bulunduğu davranış yıllarca konuşulmuş, Almanya içindeki milliyetçi gruplar tarafından eleştirilse de tarihçiler tarafından bu davranışın siyasetçilerin geçmişle yüzleşmesinin önünü açtığı yorumu yapılmıştır. Bununla birlikte Soğuk Savaş'ın bitmesinde etkili bir davranış olduğu da düşünülmektedir. (Güdek, 2023: 718)

Doğu ve Batı arasındaki yakınlaşmanın sağlanması için samimi çalışmalar sergileyen Brandt, 1971 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür (Gauhar, 1979: 8). Federal Almanya'nın Doğu'ya açılım politikası Berlin (Dört Güç) sözleşmesi ile devam etmiştir.

1.2.3. Berlin Sözleşmesi

Almanya'ya göre Berlin'de bir yumuşama olmadan Avrupa'da bir yumuşama olmayacaktır. Temel sorun şehirdeki dört güç statüsünün dikkate alınmamasıydı. Batı'ya göre bölgedeki sorunların muhatabı SSCB iken, SSCB Batı Berlin'i bağımsız siyasi bir birim olarak değerlendirerek, Batı Berlin ve Federal Almanya ulaşımının Doğu Almanya tarafından kontrol etme hakkını savunuyordu (Dayangaç, 2006: 96).

Ostpolitik açılımla yakın geçmişteki sorunların yumuşama sürecine girmesiyle Berlin sorununun tekrar gözden geçirilmesi için fırsat doğmuştur. 26 Mart 1970'te Bonn'da başlayan görüşmelere Birleşik Krallık, Fransa, ABD ve SSCB'nin elçileri katılmıştır. Sözleşme de Federal Almanya Cumhuriyeti ile Batı Berlin arasındaki ilişkilerin gelişmesi hedeflenirken, Batı Berlin, Federal Cumhuriyet'in bir parçası olarak kabul edilmemiş federal tarafından yönetilmeyeceği belirtilmiştir.

Anlaşma üç ana bölümden oluşmakta olup, diğer anlaşmalarda olduğu gibi bölgedeki problemlerin şiddetle değil barışçıl yöntemlerle halledileceği maddelerin tek taraflı değişmeyeceği yer almıştır. Sözleşmenin tam metni aktarılmamıştır. Sözleşmenin sonucunda Doğu ve Batı Berlin arasındaki bağlar revize edilmiş, şehir de iki bölge arasında seyahat ve iletişim geliştirilmiştir. Sovyetlerin 1958'den beri bölgedeki istismar çalışmalarının son bulması Batılılar ve sözleşme için başarı göstergesi olmuştur (Karadağ, 2015: 124).

1971'de Berlin Sözleşmesinden sonra iki Alman devlet arasında Transit Anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Doğu ve Batı Berlin'e giriş çıkışlar düzenlenmiş, Batı Berlinlilerin Doğu Almanya'yı, Doğu Alman vatandaşlarının Batıyı ziyaret edebilme hakkı güvenceye alınmıştır.

1972'de Doğu ve Batı Alman devleti Temel Antlaşma üzerinde görüşmeye başlamıştır. Antlaşma 1972'de Doğu Berlin'de imzalanmıştır. 1973'te yürürlüğe girmiştir. Antlaşma her iki Alman devletinin de uluslararası alanda tanınmasını sağlamıştır. İki Alman devleti 1973'te Birleşmiş Milletler'e kabul edilmiştir. Bu antlaşmaya göre fiili elçilikler kurulsa da Almanya'nın yeniden birleşmesine kadar resmi diplomatik ilişkiler

kurulamamıştır (Özdal ve Karaca, 2020: 440-441).

1.2.4. Helmut Schmidt Dönemi

Helmut Schmidt, II. Dünya Savaşı'nda Alman ordusunda subay olarak görev yapmıştır. Nasyonal Sosyalist olmayan Schmidt, Hitler'e karşı direnişe de uzak durmuştur. Savaşın ardından bir süre İngilizlerin elinde esir olarak kaldıktan sonra Hamburg'a dönmüş üniversite eğitimini alırken aynı zamanda Almanya'nın siyasi gelişimi için çalışmalarda bulunmuştur. Almanya'nın toparlanması, ekonomisi, diplomatik ilişkileri hakkında aktif rol oynamıştır.

Helmut Schmidt'in iktidara geldiğinde Almanya'nın yumuşamaya yönelik politikalarını eleştiren muhalefetin sesi yükselmeye başlamıştır. Muhalefet partisi CDU'nun bu konuyla sürekli gündeme gelmesinden dolayı Schmidt döneminde uygulanan doğu politikasının yavaşladığı görülmektedir. Brandt ile aynı partiden gelen Schmidt, ona göre daha az uzlaşmacı olmuştur. Komünist olmayan sanayisi gelişmiş ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye gayret göstermiştir. Değişen şartlar ve koşullar yeni yaklaşımlara sebep olmuştur. Muhalefet partilerinin eleştirileri ile Ostpolitik süreç tamamen bitmese de tılsımını kaybetmeye başlamıştır (Özer, Karadağ, 2017: 145-146).

1974 yılında Sovyetler nükleer enerji çalışmalarını genişleterek Batı Almanya'ya ve Batı Berlin'e elektrik sağlamak için dört nükleer santral inşa edilmesini önermiştir. Şansölye Schmidt o dönem SSCB ile iş birliği yapma konusunda çekimser kalmıştır. (Bösch, 2014: 173).

Schmidt döneminde, Alman-Fransız barış ve dostluğu yeniden kurulmuştur. Avrupa'nın yeniden güç merkezi olması ve Avrupalı devletlerle iş birliğinin güçlendirilmesi istenmektedir (Patterson, 1975: 185). Schmidt'in "Denge Politikası Teorisi", Almanya'nın ekonomik ve siyasi politikalarına dayandırılmaktadır. Bu süreçte Federal Almanya Doğu-Batı politikalarına ağırlık vermiştir. ABD'nin Carter döneminde küresel politikada etkinliğinin azalması Schmidt'in ortaya çıkan boşluğu denge politikası ile doldurma fırsatını ortaya çıkarmıştır.

1.2.5. Helmut Kohl Dönemi (1982-1998)

Helmut Schmidt'in ardından CDU lideri Helmut Kohl şansölye olmuştur. 1970'li yılların sonundan itibaren Almanya'nın NATO içinde artan ağırlığı Kohl dönemi ile devam etmiştir (Banchoff, 1996: 41).

1982 sonrası SSCB-ABD arasında artan gerginlik, Reagan hükümetinin SSCB'ye karşı izlediği sert politikalar, Almanya'nın yumuşama çabalarını ve manevra kabiliyetini azaltmaya başlamıştır. Kohl dış politikasını güven ve istikrar üzere kurmak istemiştir. Bunun için en yakınındaki Fransa ve dış politikada en etkili devlet ABD ile dengeli ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bununla birlikte genişleyen Avrupa Topluluğu ile yakın ilişkiler kurmaya çalışılmış, Fransa ile ekonomik ve siyasi birlik yolunu açmak amaçlanmıştır (Forsberg, 1999: 12).

Kohl Hükümeti diğer taraftan Ostpolitik'i sürdürmeye çalışmıştır. Ancak Sovyetler Birliği, NATO'nun modernizasyon planlarını ertelemesi için Batı Almanya üzerinden baskı yapmak amaçlı, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'ya nükleer füzeler yerleştirmiştir. Bu füzelerden dolayı 1983 yılında Doğu Bloğu ülkeleri arasında çok uzun sürmeyen gergin bir dönem yaşanmıştır (Öcal, 2017: 170-172).

1986-1989 yılları arasında SSCB lideri Gorbaçov'un dış politikada yumuşak politikalar izlemesi, Kohl Hükümet'inin Doğu Almanya politikasında daha rahat hareket etme imkânı tanımıştır. Gorbaçov'un 1989 tarihindeki Almanya ziyareti sonucu Alman-Sovyet Ortak Bildirgesi yayınlanmıştır. Gorbaçov'un 1985 yılında kullandığı "Ortak Avrupa Evi" kavramı, barış içinde bir Avrupa hedefini ifade etmek için kullanılmıştır. Alman-Sovyet Ortak Bildirgesinde de ulusların kendi kaderlerini (self-determinasyon) hakları teyit edilmiş, Avrupa bölünmesinin engellenmesi gereği vurgulanmıştır (Neil, 1989: 65).

Doğu ve Batı Almanya arasında birtakım sosyal gelişmeler yaşanmıştır. Doğu Alman hükümeti seyahat kısıtlamalarının bir kısmını kaldırmış, Doğu Alman bölgesinde yaşayan 44 bin kişinin Batı Almanya'ya geçmesini kabul etmiştir. Sovyetler Birliği, Polonya, Doğu Avrupa ülkeleri ve Federal Almanya arasında olumlu bir ilişki meydana gelmiştir.

Kohl, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesini Avrupa barış ve bütünlüğü için en önemli adım olarak görmüş ve bu birleşmeyi inşa eden çalışmaların faydalı olacağı fikirlerini paylaşmıştır.

1.3. SSCB VE BATI ALMANYA'NIN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Federal Almanya, Sovyetler ve ABD gibi devletlerin ekonomik ilişkileri her zaman siyasi ilişkileriyle yakından bağlantılı olmuştur. Bu devletlerin dış politikalarının formülasyonunu diplomatik, ekonomik, askeri ve ideolojik etkenler oluşturmaktadır.

Sovyetler, ekonomisinin kötü gidişatını durdurmak için ticaret hacmini artırmak istemiştir. Bu isteğini doğal gaz satışlarını artırarak gerçekleştireceğini düşünmüştür. Batı Almanya'nın çelik üretimi konusundaki itibarı Sovyetleri, Batı Almanya ile ticari ilişkilerini geliştirme yoluna itmiştir (Carter,2012: 222). Nixon'ın Vietnam Savaşı ile meşgul olması, Batı Almanya ve Moskova'nın ekonomik ilişkilerini geliştirmesi için fırsat olmuştur.

1970'ler Sovyetler Birliği ve Batı Avrupa ülkeleri ile ticari ilişkilerini ivme kazanarak geliştiği bir dönemdir. 1970 yılında SSCB ve Batı Avrupa arasındaki dış ticaret hacmi 3,7 milyar ruble iken 1978'de 14,8 milyar rubleye ulaşmıştır. 1979'da Sovyetler Birliği, Federal Almanya arasındaki ticaret %28, Fransa ile %45, Finlandiya ile %19, Büyük Britanya ile %25 artmıştır. SSCB'nin toplam ticaret hacminin dörtte biri Batı Avrupa tarafında gerçekleşmiştir (Beltchuk, Vale, 1981: 86-87).

Dış ticaret ilişkileri Sovyet ulusal ekonomisinin gelişmesinde büyük rol oynamaya başlamıştır. Birçok Batı Avrupa ülkesi içinde Sovyetler Birliği ile olan ekonomik ilişkiler dış ticaretinin önemli bir bileşeni haline gelmiştir. SSCB'nin Batı ülkelerine yaptığı ihracatın neredeyse %90'ı gaz, ham petrol, petrol ürünleri ve pamuk gibi ürünlerden oluşmaktadır.

SSCB ile Batılı sanayileşmiş ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler zamanla kurumsal ve yasal çerçeveye oturmuştur. SSCB ile Batı Avrupa arasındaki ekonomik ilişkilerde zaman zaman zorluklar ve sorunlar ortaya çıksa da yumuşama politikası, ticari ilişkilerin yürütülmesi için önemli olmuştur.

1973' de Arap – İsrail savaşlarından dolayı ortaya çıkan petrol ambargosu ile birlikte Avrupalı devletler tarafından, Sovyetler Birliği enerji konusunda ön plana çıkmış ve ticari ilişkiler devam etmiştir. İran'ın 1979 yılında dünya pazarının %10'una tekabül eden petrol arzını durdurması ikinci fiyat artışına yol açmış, İran'ın başlıca tedarikçisi olan Batı Almanya zor bir döneme girmiş, enerji ithalat açığı ortaya çıkmıştır. Batı Almanya, Sovyet ticaretini dengeli bir politika üzerinden yürüterek ABD – Almanya ilişkilerine zarar vermemeye çalışmıştır.

1.3.1. Doğu Politikasının Ekonomik Boyutu

1949 yılı itibari ile Federal Almanya hem siyasi hem ekonomik olmak üzere hızlı bir şekilde toparlanmaya başlamıştır. Sanayi ve endüstriye önem vererek ivme kat etmiştir. Almanya'nın bu yükselişi ona yeni ihtiyaçlar doğurmuştur, enerji kaynakları ve hammadde ihtiyacı her geçen gün artmaya başlamıştır. Almanya'nın dış politika ve diplomatik ilişkilerine, zaman zaman bu ihtiyaçların yön verdiği olmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir şekilde toparlanmak isteyen Federal Almanya, 60'lı yılların ortalarına kadar ekonomisini iki gölge altında yürütüştür. Bunlardan ilki; iki süper gücün arasındaki anlaşmazlıklar doğrultusunda bağımlı bir şekilde gelişmiş, ikincisi de Doğu Almanya'yı yıpratmak için ilan ettikleri Hellstain Doktrini ile şekillenmiştir. Willy Brand'ın ostpolitik açılımı ile Hellstain Doktrinin'den uzaklaşmıştır (Coşkun, 2008:340).

Federal Almanya'nın enerji ihtiyacının artmasıyla birlikte SSCB ile enerjiye dayalı ekonomik ilişkileri gelişmeye başlamıştır. Alman ve Rus enerji ticareti Çarlık Rusya'sına kadar bir arka plan taşısa da 1930'larda Stalin döneminde sekteye uğramıştır. Amerika Birleşik Devletleri 1950'lerde bu kesintiye uğrayan ilişkileri daha da uzatacak boykotlara girişmiştir. 1960'larda SSCB ticaret yollarını canlandırarak, Druzhba boru hattı ile hem sosyalist hem de batılı devletlerle enerji ilişkileri kuracak bir hamlede bulunmuştur. İtalya, Avusturya ve Batı Almanya'da bulunan Avrupalı şirketler boru hattının inşası için yatırımlarda bulunmuştur. Alman çelik firmaları SSCB boru hattı projesi için 28 milyon dolar karşılığında 163 ton çelik boru üretmek için anlaşmışlardır (Bösch, 2014: 171-177).

Siyasi gerginliklere rağmen Doğu ve Batı Avrupa arasında ekonomik iş birliği gelişmiştir. Ancak NATO siyasi güvenlik nedenleriyle, ABD tarafından başlatılan ve beş yıl süren boruların sevkiyatını yasaklayan ambargo uygulamaya koyulmuştur. FAC boruların üretimi için önemli bir aktörken bu ambargo SSCB ile ekonomik ilişkileri donma noktasına getirmiştir.

Batı Avrupa ülkeleri bu ambargoyu isteksiz uygulamış hatta bazıları bunu baltalamayı tercih ettikleri için NATO üyeleri arasında gerginliğe sebep olmuştur. Boykot girişimlerinin küreselleşen ekonomi üzerinde giderek etkisinin azaldığı da görülmüştür. Ekonomik çıkarlar siyasi çıkarların önüne geçmiştir. Sovyetler Birliği, ambargo uygulanmasına rağmen dış ticaretten çekilmemiş Batı ile temas kurmaya çalışmış, ekonomisini güçlendirmek için petrol ve gaz satmıştır. 1966'da Trieste'ye gaz tedarik hattı için Avusturya ve İtalya ile müzakereler yapılmıştır (Bösh, 2014: 169).

Willy Brand'ın 1969'da Şansölye seçilmesiyle birlikte Ostpolitik açılımı enerji politikalarının teşvik edilmesinde kilit bir rol oynamıştır. Ancak enerji sektöründeki ilişkiler Ostpolitik açılmadan önce de vardır hatta bu ilişkilerin Ostpolitik'in zeminini hazırladığı düşünülmektedir. 1969'da Batı Almanya Dışişleri Bakanlığı doğal gaz ihtiyacının yüzde yirmisini Sovyetler Birliğinden almak için görüşmeler yapılmıştır.

1.4. 1973 ENERJİ KRİZİ EKSENİNDE SSCB VE BATI ALMANYA İLİŞKİLERİ

1973'teki ilk petrol krizi, önemli dönüşümlerin temel yönlerini ortaya çıkaran bir dönüm noktası olmuştur. 1970'lerde petrol krizini anlatan fotoğraflarla dönem ikonik hale gelmiştir. ABD'de benzin istasyonlarının önünde kuyruk olmuş arabalar ve “benzin yok” tabelaları, siyasilerin başarısızlığı ile özdeşleşmiştir. Avrupa ülkelerinde pazar günü araç kullanımının yasaklanması enerji tasarrufu olarak gösterilmiştir. Batı'nın körfez petrolüne bağımlılığı hafızalarda böyle kalmıştır (Graf, Bösch, 2014: 9).

Petrolün dünya ekonomisinde çok fazla alanda kullanılması yeni siyasi tehlikeler doğurmuştur. 1967 yılının mayıs ayında Ortadoğu'dan, Cemal Abdül Nasır kanalıyla tehdit gelmiştir. Bu tehditle Nasır; 1956 yılındaki Süveyş Kanalı krizden beri görevde olan Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin Mısır'ı terk etmelerini istemiştir. Nasır, İsrail'in petrol yollarını kapatarak yeni bir savaş için tüm Arapları kışkırtarak Ürdün ile askeri bir anlaşma imzalamıştır (Ölmez, 1998: 81).

Haziran 1967 tarihinde tüm Arapların birleşmesiyle çevresinin iyice daraldığını gören İsrail, 5 Haziran günü Mısır ve ona bağlı devletlerin hava güçlerine saldırarak Üçüncü Arap-İsrail savaşını başlatmıştır. İsrail'in havadan yaptığı bu saldırı ile Arap orduları çökmüş 8 Haziran tarihine kadar İsrail Sina'yı işgal etti. Bu savaşla Sina, Kudüs'ün tamamı ve GOLAN tepeleri İsrail'in kontrolüne geçmiştir. Tam olarak bu noktada Araplar, o tarihe kadar hiç denenmemiş bir silah uygulamaya sokarak petrol kozlarını oynayacaklardır. Arap devletleri İsrail'in saldırıya geçtiği 5 Haziran 1967 tarihinden bir gün sonra toplanarak, İsrail ile dost olan ülkelere petrol ambargosu uygulama kararı almış, bu kararla Suudi Arabistan, Kuveyt, Irak, Libya ve Cezayir İsrail yanlısı olarak gördükleri Amerika, İngiltere ve Batı Almanya'ya petrol sevkiyatını durdurmuştur (Armaoğlu, 2018: 428).

Ancak 1967 Arap-İsrail Savaşında tam anlamıyla bir petrol krizi yaşanmamış, dengeleri değiştirecek olan petrol krizi 70'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Büyük bir yenilginin ağırlığı altında kalan Arap ülkelerinin, El-Aksa Camii'nin yakılma olayı ile birlikte tepkisi iyice İsrail'e çekilmiştir. Takvim yaprakları 1973'ü gösterdiğinde ise dördüncü Arap-İsrail savaşı başlamıştır (Aras, 2010: 20).

6 Ekim 1973 yılında Suriye ve Mısır anlaşmalı olarak İsrail'e saldırmış ve bu saldırı yeni bir Arap-İsrail savaşını başlatarak, çıkacak petrol krizini tetiklemişti. 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail'e yardım ettikleri gerekçesiyle ABD ve Batı devletlerine uygulanan petrol

ambargosuyla ilk petrol krizi ortaya çıkmıştır (Öztürk ve Saygın, 2017: 2-5).

Bu savaşın diğer üç savaştan farkları vardır. Birinci farkı, 1956 ve 1967 savaşlarına göre bu savaş İsrail'in değil Arapların sürpriz saldırısı ile başlamıştır. İkinci farkı ise, Arapların asıl amacının daha önceki savaşlarda olduğu gibi İsrail'i haritadan silmek değil, 1967 savaşında kaybettikleri toprakları geri almak istemeleridir (Aras, 2010).

Mısır'ın bu saldırısı İsrail için sürpriz olduğu kadar Amerika'ya da sürpriz olmuştur. İsrail bu saldırıları Güvenlik Konseyine şikâyet ettiğinde, oradan Suriye aleyhine bir karar çıkarmak mümkün olmamıştır. Zira her karar Sovyet Rusya tarafından veto edilmektedir. Suriye Başbakanı Ekim ayında “Biz İsrail'in güvenliğinin bekçisi değiliz” ifadelerini kullanmıştır. Kasım ayında ise, Suriye ile Mısır (Birleşik Arap Cumhuriyeti) arasında bir savunma antlaşması imzalanmıştır (Armaoğlu, 2018).

Savaş başladığın da İsrail devleti ciddi kayıplar vermeye başlamıştır ve bu savaşın kısa sürmeyeceğini anlaşılmıştır. Arap devletleri, Sovyetlerin verdiği uçaksavar ve füzelerle saldırarak İsrail'e büyük kayıplar verdirmiştir. Moskova radyoları diğer Arap devletlerin de Mısır'a destek vermeye çağırıştır. Bu çağrının üzerine ve durumu gittikçe kötüye giden İsrail'e, Amerika silah sevkiyatına başlamıştır (Yergin, 2003: 632).

Ancak bu silah sevkiyatı önemli sorunların temelini de atmıştır. 8 Ekim'de Kuveyt devleti petrol üreten bütün Arap ülkelerini toplamış ve birlikte bir karar almışlardır. Petrol silah olarak kullanılacaktır. 1973 Eylül ayında artık hem petrol güvencesi hem de bir enerji krizinin yaşanacağı ortaya çıkmıştır. Arap devletler aldıkları kararı uygulamaya başlayarak, İsrail'in 1967 sınırlarına dönmesi gerektiğini yoksa petrol üretimini her ay %5 düşüreceklerini ifade etmişlerdir (Yergin, 2003).

Dünya Bankası ve IMF'nin 1974 yılında düzenlenen yıllık toplantısında Fransa ve Batı Almanya “1930'lardaki gibi bir ekonomik kriz yaşanabileceği” uyarısında bulunmuştur. Ancak, bunu takip eden dönemde ortaya çıkan gelişmeler petrol krizin gelişmiş ülkelere ziyade gelişmekte olan ülkeleri etkilediğini, gelişmekte olan ülkelerin birçoğunu dış borç ödeme krizine soktuğunu göstermiştir. 1973 petrol krizi SSCB ile iş birliğine yönelik planları hızlandırmıştır. OPEC'in yükselen fiyatları Sovyet kaynaklarını daha cazip hale getirmiştir. Araplara güven azalırken Sovyetler Birliği güvenilir bir ticaret ortağı olarak değerlendirilmiştir. 1973 yılı enerji politikalarının, enerji diplomasisinin ön plana çıktığı bir dönem olmuştur.

1981 yılında Batı Almanya Dışişleri Bakanı Hans-Dietrich doğaı gaz endüstrisine

ilişkin müzakereler devam ederken, Sovyet meslektaşına, “Bizler kısa mesafe koşucuları değiliz, bu yirmi birinci yüzyıla doğru bir maraton” ifadelerini kullanmıştır (Bösch, 2014: 182).

Diğer taraftan devletler belli bir devlete, coğrafyaya bağımlı kalmamak adına 1973 petrol krizi sonrası alternatif enerji kaynak arayışına başlamıştır. Bu kaynakların başında doğalgaz gelmektedir. Bunun dışında nükleer enerji kaynakları da alternatif hale gelmiştir. Rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynakları da petrol kriziyle birlikte ön plana çıkmıştır (Yılmaz ve Kalkan, 2017).

1.5. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN PETROL İHRACATI

Rusya, I. Dünya Savaşı’ndan ve Ortadoğu petrol yataklarının gelişiminden öncece Batı Avrupa pazarı da dâhil olmakla birlikte dünyanın en büyük petrol ihracatçılarından biri olmuştur. Sovyetler Birliği’nden Batı Avrupa’ya petrol ihracatı ikinci dünya savaşına kadar devam etmiştir. Ancak 1950’li yıllara gelindiğinde siyasi ve ekonomik koşullar Sovyetlerin petrol pazarını daraltmıştır. Soğuk Savaş döneminde Batılı ülkelerin, Doğu’dan gelen hayati mallara bağımlı olmama politikası, Sovyetlerin komünist ülkeler dışında petrol satışını zorlamıştır. Sovyetler, Batı Avrupa pazarına girmek için fiyat teşvikinde bulunmuştur. 1960 yılından itibaren İtalya ve Batı Almanya’ya ton başına 8 ruble fiyat sunmuştur. 1964’te Druzhba boru hattı açıldığında petrol sadece Akdeniz’e değil, Baltık’ta Letonya boru hattı üzerinden ucuza sevk imkânı doğmuştur (Goldman, 1975: 130).

Enerji kaynakları içinde petrolün payı her geçen yıl artarak devam etmiştir. 1949’da petrol kullanımı %24 iken 1972’de %43 olmuştur. Batı’da petrol talebi günde 2,4 milyon varilden 26,2 milyona çıkmıştır. Komünist ülkeler arasında yer almayan devletlerin petrol ihtiyacının 2/3’si yabancı pazarlar tarafından karşılanmıştır. Petrol talebindeki bu artış mevcut petrol ortaklıklarının büyümesine ve yeni ortakların petrol sanayiye girmesine sebep olmuştur (Baysal, 2012: 217).

Sovyetler Birliği 1950’den 1961’e kadar arada geçen on yıllık süre içerisinde petrol üretimini yaklaşık 4.5 katına çıkarmış 277 milyon varil olan üretimini 1,2 milyar varile çıkartmıştır. Sovyetler Birliği, İtalya şirket ENI ile anlaşarak Batı Avrupa’ya ucuz petrol ihraç etmenin yolunu bulmuştur, 1959’da 205 milyon varil olan petrol ihracatını 1961’de 292 milyon varile çıkarmıştır (Mut, 2010:48).

1973 Petrol krizinin başlamasıyla birlikte, Araplar petrollerini Batılı devletlere satmamış ve Sovyetler Birliği için Arap petrolünü ithal etmenin fırsatı doğmuştur. Başta Irak olmak üzere Arap devletlerden petrol ithal eden Sovyetler Birliği onlara komünist devletlerin dışında petrolü satmama sözü vermiştir. Sovyetlerin Araplara verdiği sözü tutup tutmadığı parçalı bilgiler olsa da Sovyetler Birliği Batı'ya sattığı petrolün fiyatlarını yükseltmiştir.

Tablo 1. 1. SSCB'nin 1972-1973 petrol ihraç fiyatlarının karşılaştırılması (Goldman, 1975,139)

	1972	1973
Danimarka	2.20 \$	10 \$
İsviçre	2.90 \$	9.30 \$
Hollanda	2.70 \$	9.60 \$

Ancak Sovyet yetkililer üretimin artmasına rağmen ihraç edilebilecek miktarın sınırlı olduğunu fark etmeye başlamıştır. Ülke içindeki de kömüre bağımlılık da gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Sibirya'da keşfedilen devasa doğalgaz yataklarıyla birlikte Sovyet planlamacıları, Sovyet yakıt dengesini doğal gazı kaydırmaya çalışmıştır. Sibirya'nın Tümen bölgesinde keşfedilen doğal gaz sahalarını genişletmek ve Avrupa'ya taşımak için 5.000 km boru hattına ihtiyaç duyulmuştur.

Gaz sevkiyatı, boru alımı ve kredilerle ilgili 1970'te Essen'de üç sözleşme imzalandı, Sovyetler Birliği Dış Ticaret Bakanı Nikolai Patolichev müzakereler sonucu imzalanan bu sözleşmelerin yalnızca ekonomik sorunları değil Avrupa'daki iş birliğini artırarak karşılıklı güvenle tüm engellerin aşılabileceğini ifade etti. Böylelikle Sovyet gazı Alman pazarına girmiş olmuştur (Schattenberg, 2022: 571).

Batı Avrupa 1980 yılında 25 milyar metreküpten fazla Sovyet doğal gazı ithal etmiştir. Sovyetlerin yıllık gaz hedefi 40 milyar metreküplük tedariktir, bunun 12 milyar metreküpü Batı Almanya'ya gidecektir. Sözleşme yirmi yıl olacaktır. Nijerya ve Cezayir'deki sıvılaştırılmış gaz projelerinin aksine Batılı şirketler proje riskini üstlenmeyecek, boru hattı projesi için Batılı firmalar kredi verecektir (Klaus, 1981: 205).

1.5.1. Nakil Ülke Ukrayna

Rusya-Ukrayna ilişkileri incelenirken birden fazla etken üzerinden incelemek gerekmektedir. Bununla birlikte enerji, iki devletin ilişkilerinde öne çıkan bir rol oynamıştır. Sovyetler döneminden başlayarak bugüne kadar Ukrayna'ya olan petrol, doğalgaz ve elektrik ihracatı vardır. İkili ilişkilerde Moskova temel tedarikçi konumunda olmuştur

(Özdal, 2016:100).

Hitler ve Stalin 1939'da Alman-Sovyet Paktı imzalamıştır. Antlaşmanın temelini iki ülke arasındaki çıkar faydası oluşturmuştur. Antlaşma, ağustos ayında imzalanmış ve Eylül ayında Polonya'nın Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir. Hitler ve Stalin, Ukrayna'yı Doğu ve Batı olarak ikiye ayırmış Doğu Ukrayna, SSCB topraklarına katılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Ukrayna bütünüyle SSCB'ye dahil edilmiştir (Dinler, 2018:89).

Ukrayna, Sovyetler Birliği döneminde -SSCB'yi oluşturan diğer cumhuriyetlere göre- ayrıcalıklı bir yere sahiptir. BM Genel Kurulunda SSCB'yi temsil eden Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Belarus yer almıştır. Rusya Federasyonu dışında nükleer sanayinin olduğu iki cumhuriyetten biri yine Ukrayna'dır. Ukrayna'nın farklı bir yerde olduğunu gösteren maddelerden biri de Stalin'den sonra Sovyet lideri olan Kruşçev'in Ukraynalı olmasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılma kararının alındığı Minsk zirvesi yine Rusya Federasyonu, Belarus ve Ukrayna liderleri tarafından yapılmıştır (Sönmez, Bıçakçı ve Yıldırım, 2015:659).

Ukrayna sahip olduğu jeopolitik konum sebebiyle yalnızca Rusya açısından değil Batılı devletler açısından da önemli olmuştur. I. Dünya Savaşıyla birlikte Doğu Avrupa'da ortaya çıkan gelişmeler Rus İmparatorluğu'nun yıkılıp yerine yeni devletlerin kurulmasıyla başlamıştır. Ukrayna bağımsızlığını Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ticaret karşısında geçici olarak kazanmıştır. Savaş sonrası Almanya ve Avusturya – Macaristan İmparatorluğu, Ukrayna'yı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne bırakmıştır (Gürkaynak, 2010).

Ukrayna'nın Sovyetler Birliği'ne katılmasıyla birlikte pek çok hakkını SSCB yönetimine bırakmıştır. Enerji gibi alanlarda da SSCB yönetimine bağlı olmuştur. Ukrayna topraklarından geçen bir boru hattı Rus petrolünü, üç boru hattı ise Rus doğalgazını Avrupa'ya taşır. Bir nakil ülkesi olan Ukrayna Avrupa için önemini her zaman korumuştur (Karagöl, Kaya, 2014:9).

1942'de Ukrayna'da ilk defa doğalgaz boru hattı Kiev'de inşa edilmiştir. 1951'de Moskova'ya kadar devam ettirilmiştir. Ukrayna'nın Avrupa'ya transitte rol oynamasının sebebi dönemin ekonomik durumu, silahlanma yarışı, sanayi gibi etkenlerle bağlantılıdır. Sanayiye yapılan yatırımlarla birlikte yurt dışı tedarikleri ilk olarak 1967'de Ukrayna üzerinden gerçekleştirilmiştir. Uluslararası doğalgaz taşımacılığı, karlı olması sebebiyle

%95 oranında boru hatları taşımacılığı ile yapılmaktadır. Sovyet zamanında Ukrayna üzerinden ilk ihracat boru hattı “Soyuz” ile Avrupa’nın enerji ihtiyacı karşılanmıştır (Demir, 2020:95).

Ukrayna’nın Doğu Avrupa sınırı sayesinde Rus enerji kaynakları Avrupa’ya ulaşabilmektedir. Dünyanın en uzun petrol hatlarından biri olan Druzhba Petrol Boru Hattı’nın güney bölümü Ukrayna üzerinden Avrupa’ya taşınmaktadır. Sovyetler Birliği döneminde Avrupa’ya enerji nakli için inşa edilmiş yaklaşık 4.000 km’dir (Gürkaynak, 2010:64).

1954’te SSCB’nin lideri Krusçev, Stalin’den daha farklı politikalar izlemiş milliyetçi politikalarından uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşmanın bir göstergesi de ekonomik ve ulaşım ilişkileri sebebi ile Kırım yarımadasının Rusya’dan koparılıp Ukrayna topraklarına dâhil edilmesidir. Krusçev ‘in ardından darbe sonucu 1964’te yerine Brejnev gelmiştir. Brejnev iktidarında Ukrayna için mühim bir gelişme yaşanmıştır. Helsinki Anlaşması’yla Sovyetler Birliği’nin II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan sınırları resmen tanınmıştır. Brejnev, kutlama ve kongrelerde birlik düşüncesini gündeme getirmiş, Sovyet ulusu ve ulusun ortak faydalarına yönelik söylemlerde bulunmuştur. Ukrayna 1991’de Sovyetlerden ayrılarak bağımsızlığını elde ettiğinde Helsinki Anlaşmasında belirlenen sınırlar üzerinden topraklarını tanımlamıştır (Dinler, 2018: 95).

1.5.2. Urengoy-Pomari-Ujgorod Boru Hattı

ABD’nin Marshall planına karşı komünist ülkeler arasında iş birliğini geliştirmek ve sanayileşmeyi hızlandırmak adına 1949’da Josef Stalin tarafından Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) kurulmuştur. Konseye üye ülkeler enerji anlamında zengin ülkelerdir. Bu minvalde 1960’da Sovyetler Birliği enerji alanında projeler geliştirmek üzere yeni adımlar atmıştır. Sovyetler konsey üye ülkeler çerçevesinde keşfedilen enerjiyi ihraç edebilmek için 1968’de başlayarak doğalgaz boru hattı çalışmalarına başlamıştır. Bunlardan biri de Urengoy-Pomari-Ujgorod adı ile bilinen boru hattıdır. (Demir, 2022: 94).

Sibirya tarih boyunca zengin doğal kaynaklarıyla, yüz ölçümü ile Avrasya kara parçasının iki ucunu bağlayan coğrafi konumuyla Rusya’ya katkı sağlayan, bununla birlikte yaşam şartlarından ve uzak mesafelerden dolayı da her zaman elverişsiz değerlendirilen bir yer olmuştur. Sovyetlerin dağılmasının ardından bölgenin kalkınma sorunu derinleşerek devam etmiştir (İşeri, 2016: 28).

1978’de Urengoy-Pomari-Ujgorod veya diğer adıyla Trans Sibirya boru hattı, önce Yaburg sonra Urengoy bölgesinden çıkan doğal gazın ihracatı için planlanmıştır. Sovyetler Birliği’nin ana doğal gaz sevk hattıdır. Hattın bir kısmı Ukrayna topraklarından geçmektedir. Reagan yönetimi boru hattının yapılmasına ve Avrupalı devletlerin boru hattı için SSCB’ye kredi vermesine şiddetle karşı çıkmıştır. 1982-1984 yılları arasında inşa edilen hat Sibirya’daki Urengoy gaz sahasından başlar, Ukrayna’nın batısına kadar devam eder. Sibirya ve Avrupa arasındaki ilk kıtalararası doğal gaz sev hattı olmuştur.

Ukrayna bulunduğu bölgenin bağlantı noktası değeri taşıması nedeniyle Rusya ve Avrupa için her zaman önemli bir nakil ülkesi olmuştur. SSCB’den başlayarak günümüze kadar Ukrayna, Rusya’ya ait birden fazla boru hattı taşımaktadır (Karagöl ve Kaya, 2014: 9).

1.6. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SOVYETLER VE NATO

1 Eylül 1939’da Almanya’nın Polonya’yı işgali ile başlayan, ABD’nin 1945’te Hiroşima ve Nagazaki’ye attığı atom bombalarıyla sona eren II. Dünya Savaşı dünyanın dengesini yeniden şekillendirmiştir. Savaş sonrası SSCB bazı yeni topraklar kazanırken Japon ve İtalyan imparatorlukları yıkılmıştır. Avrupa’da oluşan güç boşluğunu Almanya yerine SSCB doldurmuş, İngiltere rolünü ise ABD üstlenmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası ABD başkanı Truman Amerika’nın savaştan sonra toprak almayacaklarını açıklamıştır. Amerikan Kongresinde ordu mensupları tarafından itirazlar gelmeye başlamış ve basında yer bulan bu itirazlar halkın tepkisiyle birleşmiştir. Başkan Truman tepkilerin üzerine yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Pasifik üslerinin Sovyetler Birliği’ne yakın olması ve Amerikan ordusunun bu üslere sahip çıkılmasını istemesi Sovyetler Birliği’ni Amerika’ya karşı tedirgin etmiştir. (Çağrı, 1996: 275).

Sovyetler Birliği savaş sonrası Almanya’nın yerini dolduran bir güç olarak yayılmacı bir anlayışla komünist ideolojisini tüm dünyaya yayma anlayışı içerisinde olmuştur. Doğu Avrupa ve Doğu Almanya’da komünist rejimlerin kurulmasına destek vermiştir. Sovyetler Birliği güneye doğru da yayılmaya başlamıştır, Yunanistan’da komünist birliklerle, merkezi hükümet arasında iç savaş çıkmıştır. Sovyetler Birliğinin, Doğu Avrupa’da komünizm etkili uydu devletler kurmaya başlaması ve Yunanistan’da başlayan iç savaş Amerika’da korkuya neden olmuş bu sebeple 1947 yılı ile birlikte dış politikasının temeline komünizm ile mücadeleyle almıştır. (Avey, 2012: 155).

Başkan Truman, 12 Mart 1947’de kendi adıyla bilinecek olan doktrin açıklamıştır. Truman’a göre ABD, komünizm ile silahlı mücadele içinde bulunan ve komünist ülkeler tarafından baskı altına alınan devletlere askeri ve mali yardım yapmalıdır. Dış politika doktrinini ilan ederken, “Silahlı azınlıkların veya dış baskıların boyun eğdirme girişimlerine direnen özgür insanları desteklemek ABD’nin politikası olmalıdır” ifadelerini kullanmıştır (Merrill, 2006: 27-30). Truman Doktrini Avrupa’da bazı siyasi gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur. Komünist bakanlar Fransız ve İtalyan hükümetlerinden uzaklaştırılmışlardır. Bir taraftan komünistlerin siyasi uzaklaştırmaları devam ederken diğer taraftan ABD Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Acheson, 8 Mayıs 1947 tarihli konuşmasında bir yardımdan söz etmiştir. Konuşmada “insan özgürlüğü”, “demokratik kurulların geliştirilmesi”, “liberal ticaret siyasetinin kökleşmesi” gibi antikomünist sezgiler içeren kavramlar vurgulanarak yardımların hangi çerçevede gerçekleşeceği belirtilmiştir. Truman bu yardımlar kapsamında Kongre’den 400 milyon dolar kullanma izni talep etmiştir. Kongre’nin bu isteği kabul etmesi üzerine Türkiye’ye 100 milyon Yunanistan’a 300 milyon dolar yardım yapılmıştır (Çağrı, 1996: 278).

Avrupa için de durum farklı değildir. Altı yıllık savaşın ağır ekonomik sonuçları Avrupa’nın kötü giden iktisadi durumunun devam etmesine sebep olmuştur. Sovyetler Birliği’nin bu durumu fırsat bilerek komünizm propagandası yapması üzerine ABD 1945-46 yıllarında Batı Avrupa’ya 14 milyar 300 milyon dolar ekonomik yardımda bulunmuştur. Bu yardımların bütçe açıklarının kapatılması için kullanılması gibi sebeplerle sonuç alınamamıştır. ABD yaptığı yardımların umduğu gibi karşılık bulamaması sonucu Dışişleri Bakanı George Marshall 5 Haziran 1947’de Harvard Üniversitesi’nde Marshall Planı’nı açıklamıştır. Planın ana ilkesini, Avrupa’nın kendi içinde iş birliği programını benimsemesi oluşturmaktadır. Avrupa ülkeleri birbirlerinin eksiklerini tamamlayacak ve bu adımların sonunda ortaya bir açık çıkarsa ABD bu açığın kapatılmasını sağlayacaktır. (Armaoğlu, 2015: 421-422).

ABD hükümet yetkililerinden çoğu, Sovyet tehdidinin sadece siyasi nitelikte olduğu ve ekonomik yardımlarla bu tehdidin son bulacağı kanaatini taşımaktaydı. Ancak Batı Avrupa devletleri, Sovyet tehdidin yalnızca ekonomik yardımlarla durdurulacağı düşüncesi değildi. Avrupalılar, Sovyetler Birliği’nden gelen askeri bir tehdit hissediyordu. II. Dünya Savaşı’ndan sonra bu devletlerin silahlı kuvvetleri zayıftı (Wiggershaus, Foerster ve Roland, 1993: 275-276). Sovyetler Birliği savaştan dolayı ekonomik olarak zayıflamış dahi olsa Doğu Avrupa’da askeri birlikleri hala mevcuttu.

Sovyet yayılcılığını engellemek için Avrupa'nın kısa sürede ayağa kalkması ve ekonomik olarak desteklenmesi için Marshall yardımının hayata geçmesi, Kuzey Atlantik İttifakı'nın tesis edilmesi büyük önem taşımaktadır. Avrupa'ya gerçekleştirilecek olan ekonomik yardımlar ve güvenlik noktasında alınacak önlemler ile Sovyet yayılcılığının önüne geçilmek istenmektedir (Weissman, 2013: 115). ABD tarafından Sovyetler Birliği'ne uygulanmaya çalışılan çevreleme politikası Avrupa ile sınırlı kalmamış Japonya, Tayvan, Güney Kore ve Filipinler ile güvenlik eksenli antlaşmalar imzalamıştır.

Yeni Zelanda, ABD ve Avustralya karşılıklı savunma paktı imzalayarak Sovyetlerin hareket kapasitesi sınırlandırılmak istenmiştir. 1954'te Güney Asya İttifakı oluşturulmuştur. 1955'te Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Büyük Britanya ve ABD'nin yer aldığı Merkez Anlaşma Örgütü kurulmuştur. ABD tarafından hayata geçirilen Sovyetler Birliği'nin çevreleme politikası, kurulan yeni ittifak ve örgütlerle yapılan antlaşmalarla başarılı bir şekilde uygulanmıştır.

Sovyet basını Marshall yardımlarını Truman Doktrininin devamı olarak görmekte ve bu yardım tasarısını ABD'nin diğer devletlerin iç işlerine karışması olarak değerlendirmekteydi. Sovyetler Dışişleri Bakanı Molotov, bu planla Avrupa ülkelerinin kısa bir süre içerisinde kendi bağımsızlıklarını yabancı bir devletin denetimi altına aldıklarını ileri sürmüştür (University of California Press).

Diğer taraftan ABD, Kuzey Atlantik bölgesindeki devletleri bir ittifakta toplamaya çalışmıştır. Sovyetler 'in yorumuna göre bu birlik Amerika'nın yayılmasını sağlayan kendisini tek güç haline getirecek bir birliktir. ABD'ye göre ise Sovyetler 'in baskıcı ve yayılcı politikalarına karşı tedbir alınması gereklidir ve bu tedbirlerin en önemlisi 1949 da ABD, İngiltere, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz arasında imzalanan, NATO'nun kurulmasını sağlayacak olan Washington Antlaşması olmuştur. (Gürkaynak, 2004:75).

İki kutuplu sistem içinde Sovyet Rusya Kuzey Kore'yi, ABD ise Güney Kore'yi destekliyordu. 1949'da Sovyet Rusya ve Kuzey Kore arasında yapılan on yıllık yardım antlaşmasının ardından 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgal etmesi, arkasında Stalin'in olduğunu düşündürmüştür (Işık, 2009:11). Bu gibi yaşanan ve potansiyel taşıyan çatışmalar, NATO'nun kurulmasını tetiklemiştir. Böylece günümüze kadar varlığını sürdüren askeri bir ittifak ortaya çıkmıştır. Avrupa yeni bir dönüşümün içinde Sovyetler korkusu tarafından esir alınırken, Sovyet baskılarıyla karşı karşıya kalan ve daha önce ABD

yardımlarından faydalanan iki ülke Türkiye ve Yunanistan 1952’de NATO’ya üye olarak kabul edilmişlerdir.

1955’te Almanya’da NATO’ya kabul edilirken, aynı yıl Moskova’nın önderliğinde Varşova Paktı kurulmuştur. İki süper güç etrafında şekillenen yeni bloklar yeni güç dengelerini ortaya çıkarken söz konusu yeni düzende ABD, Avrupa’nın siyasi ve askeri bakımdan etkin bir oyuncusu haline gelmiştir.

İkinci ve üçüncü derecedeki güçlerin kendi bloklarını terk edip başka bir ittifakı tercih etmeleri, hatta tarafsızlığı seçmeleri ve kendilerine özgü siyaset izlemeleri artık pek mümkün değildi. Ufak bir değişiklik tüm sistemi istikrarsızlaştırabilir, büyük çalkantılara sebep olabilirdi. Avrupa’daki dengenin Dünya’nın başka bölgelerindeki dengelerle etkileşim içinde olduğu hususu da yeni bir hassasiyet noktasını oluşturmaktaydı.

1.7. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN DAĞILMASI

1930 ve 1940’lı yıllarda Sovyetler Birliği merkeziyetçi politikalar uygulamıştır. Ülkenin işgal altında olması gibi sebepler o dönem için merkeziyetçi politikaların anlaşılır olmasına yol açsa da 1950’li yıllardan sonra devletin bu anlayışını revize etmemesi Sovyet halkları üzerinde artan kontrol ve baskıya sebep olmuştur. Dış politikada Slav halklarıyla birleşme politikası yürüten Stalin, iç politikada da hâkimiyet sağlamak için ağır uygulamalara başvurmuştur (Görgeç, 2021: 236). Sovyetlerin o yıllardaki ekonomik durumuna bakıldığında ise savaş sonrası Avrupa’da finans sektöründe yaşanan değişiklik ve yeniliklerin Sovyetler Birliği’ni de etkilediği görülmektedir.

Sovyetler Birliği’nde Josef Stalin’in ölümünün ardından genel sekreter Nikita Krusçev ile yeni bir dönem başlamıştır. Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin 20. Kongresi’nde Stalin dönemine ait uygulamalar tek adamlık olarak değerlendirilmiş, Stalin’e ait görüşlerin ve etkilerin azaltılması hedeflenmiştir. Ekonomi içinde yeni reformlar geliştirilmiştir. Bu reformlar halkın yaşam standartlarını yükseltmek, refahını güçlendirmeyi amaçlamıştır. (Yıldız, 2018: 18-19).

Krusçev döneminde ön plana çıkan sulh içinde yaşama teorisi kapsamında Krusçev, Stalin’in dış politikadaki uygulamalarını sert bir dille eleştirmiştir. Krusçev ‘in bu teoriyi ön plana çıkarma sebebinin ekonomik olduğu düşünülmektedir. Sovyetler Birliği ekonomisinin iyileştirilebilmesi için ticarete ve Batı ile iş birliğine ihtiyaç duyulmuştur. Krusçev dönemi barış politikaları, ekonomik menfaati ön planda tutmaktadır (Armaoğlu, 2018: 239).

Krusçev dönemi baskılara ve keyfi tutuklamalara son verilse de dini konularda aynı politikalara yer verilmemiştir. Kiliselerin vergi yükleri artırılarak kapatılması sağlanmıştır. İnanan insanlar dini terk etmeye ikna edilmeye çalışılmıştır. Krusçev birçok defa ateist olduğunu ifade etse dahi, Sovyet halkı kendi inancına hoşgörü gösterilmesine saygı duyulmasını beklemiştir. Yeni bir reform rüzgârı eserken, din alanında gösterilen baskıcı tavır Sovyet halkı tarafından beklenmedik bir durum ortaya çıkarmıştır (Coşkun, 2008: 86).

Dış politikadaki yumuşama 1960'ların ortasında yerini tekrar karşılıklı güvensizlik ve silahlanma yarışına bırakmıştır. 1970'ler de başlayan Avrupa Füze Krizi, Sovyetler'in askeri harcamalarını artırmıştır. 1970'lerin sonundan başlayarak Sovyetler Birliği'nin ülke içinde ve dışında sorunları çoğalmaya başlamıştır. 1981'de Ronald Reagan yönetiminde ABD, Sovyetler Birliği'ni ekonomik olarak yıpratmak politikaları izlemeye başlamış ve böylece dağılmasını amaçlamıştır. Afganistan müdahalesi, Polonya olayları, SSCB'nin çözemediği ekonomik kriz gibi sebepler 1980'lerin ortasında Sovyet devletini zor duruma sokmuştur (Karakuş, 2022: 292-295).

SSCB girdiği bu zor süreci durdurmak için Mihail Gorbaçov başkanlığında yeni politikalar benimsemiştir. Glasnot (kamuya açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılandırma) olarak adlandırılan bu politikaların içeriğini ekonomik, sosyal, siyasal ve daha esnek bir yönetim anlayışı oluşturmaktaydı. Glasnot politikası ile Sovyet medyasında birtakım değişiklikler yaşandı. Glasnot öncesi Sovyet medyası çok sıkı denetlenir, haberlerin içeriği hem iç hem dış politikada Sovyetler'in halka vermek istediği bilgi dâhilinde şekillenirdi. Medya'nın özgürleşmesi bilgi akışının kolaylaşmasını ve hızlanmasını sağladı böylece bastırılmış görüşler ortaya çıkacak bir ortama kavuştu. Benimsenen yeni politikalar SSCB'nin kötü gidişatını durdurmak yerine hızlandırdı (Kurt: 2021: 1354).

1991 yılına gelindiğinde de altı yıl boyunca devam eden reformların sonuna gelinmişti. Ekonomik ve siyasi çalkantılar sonucu birlikten ayrılımlar başladı. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Ukrayna ve Belarus Devlet Başkanları bir araya gelerek Sovyetler Birliği'ni dağıttıklarını açıkladı. Mihail Gorbaçov'un istifa ettiği duyuruldu ve üzerinde orak, çekiç, yıldız simgeleri bulunan Kızıl Bayrak indirilerek yerine Panslavizm renkleri olan mavi, beyaz, kırmızı renklerden oluşan Rus bayrağı çekildi. SSCB, bulunduğu topraklarda gerçek bir demokrasi kuramadığı için, yıkılırken halkın herhangi bir tepkisi olmamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş resmen sona ermiştir. (Karakuş, 2022, 292).

1.7.1. Gorbaçov İktidarı ve Ronald Reagan

1988-1990'lı yılları arasında SSCB'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi problemlerinden kurtulması için, iktidara gelen Sovyetler Birliği Komünist Parti Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov, Sovyet iç ve dış politikalarında bir dizi değişikliğe gitmiştir. Stalin döneminde halkın baskıcı bir yapı altında kapalı bir topluma dönüşmesi, sürekli savaşımlardan dolayı ekonominin çok büyük bir kısmının savunma için harcanması gibi sorunlar farklı politikaların izlenmesi için temel sebep olmuştur.

Stalin sonrası farklı politikalar izlenmesi gerekliliği Kruşçev dönemi başlamış fakat amacına ulaşamamıştır. Gorbaçov bu tecrübelerden faydalanarak “Açıklık” ve “Yeniden Yapılanma” politikalarıyla kademe kademe bir süreç yürüterek siyasal, sosyal, ekonomik dönüşüm başlatmıştır.

Bu politikaların sonucunda; Baltık ve Kafkas devletlerinde bağımsızlık direnişleri artmıştır. Doğu Avrupa'daki yumuşamaya katkıda bulunmuş, ABD ile birçok konuda ortak anlayışa varılmıştır. 1989'da Malta'da yapılan toplantıda Avrupa ile kalıcı iş birliği sağlamaya yönelik adımların önü açılmıştır. 1989 yılında Pekin'e giden ilk SSCB lideri olmuş ve Çin-Sovyet ilişkilerinin normalleşmesi için çalışmıştır (Öcal, 2017: 174).

Gorbaçov ülkedeki ekonomik problemlerin aşılması için ABD-SSCB gerginliğinin son bulması gerektiğine inanmış ve bu doğrultuda politikalar yürütmüştür. Ancak Reagan yönetiminin aynı dönemlerde Sovyetler için planı silahlanma savaşı yoluyla Sovyetleri yıpratmaktır. Antikomünist kişiliği ile bilinen Reagan Sovyetlere karşı sert önlemler alarak savunma harcamalarını iki katını çıkarmıştır. Bu doğrultu ABD'nin “Stratejik Savunma Girişimi” projesi Moskova'yı tedirgin etmekte olup Sovyet diplomasisi nükleer silahları sınırlandırmak konusunda yoğunlaşmıştır.

ABD ve Sovyetler arasında nükleer silahların denetimi hakkında ilk toplantı Cenevre'de yapılmıştır. Toplantının sonuçları hemen görülme de iki ülke arasında diyalog kurulmasının kapılarını açmıştır. Reagan, ABD ve SSCB'nin nükleer silahlarda yüzde elli azaltılmaya gidilmesini, Avrupa'da orta menzilli füzelerin tamamen kaldırılmasını talep etmiştir. Sovyetler ise bu talebin kabulünü ABD'nin SDI projesinden vazgeçmesine bağlı kılmıştır. Reagan'ın SDI projesindeki ısrarı dolayısıyla Cenevre toplantısında herhangi bir sözleşme imzalanamamıştır. (Kavuncu, 2013: 125-127).

Nükleer Silahsızlanma yolunda atılan adımlar ancak 1987'de gerçekleştirilen

Washington Zirvesi ile somut bir antlaşmaya dönüşebilmiştir. Kısa ve orta menzilli füzeler sökülerek Avrupa nükleer silahlardan temizlenmiştir. Taraflar iki ülke arasında nükleer düzeyde çıkabilecek bir savaşın hakkında endişelerini ve önlenmesi konusundaki düşüncelerini ifade etmiştir. Soğuk Savaş atmosferi, iki ülkenin ilişkilerindeki gelişmeler doğrultusunda yumuşama yaşamıştır (Değer, 2016: 36).

1.7.2. Gorbaçov İktidarı ve George Herbert Walker Bush

Ronald Reagan 1985 yılında, Soğuk Savaş bitene ve Sovyetler Birliği dağılana kadar ABD'nin dış politikadaki yerini çizen bir doktrin açıklamıştır. Doktrin altı yıl kadar bir zaman uygulansa da ABD'nin dış politikasının merkezinde olmuştur. Doktrin'in temel mantığını, Sovyetler Birliği ve komünizmin yayılmasını önlemek, komünizm tehlikesi olan ülkelere açık bir şekilde destek vermek ve demokrasi için kuvvet kullanılmasının gereği yer almaktaydı (Doğan, 2006: 108).

Reagan'ın ardından ABD başkanı seçilen George H.W. Bush, dış politikada değişikliğe gitmeyerek aynı politikayı izledi, bunun sonucunda 1989'da Panama'da yaşayan ABD'li vatandaşlara şiddet uygulanıyor gerekçesi ile aralık ayında ABD Panama'yı işgal ederek, Reagan Doktrin'inini uygulamalı olarak hayata geçirmiş oldu. (Batır, 2011: 121).

Doğu Avrupa'da komünizmle ilgili değişimlere destek verilirken, Gorbaçov ve W. Bush silahsızlanma konusunda buluşmalar gerçekleştirerek anlaşmalar gerçekleştirdi (Kavuncu, 2013: 130-132). Gorbaçov'un reformları, silahsızlanma girişimleri ve ABD ile ilişkileri Gorbaçov'a karşı ideolojik bir muhalefeti ortaya çıkardı. Sürecin sonunda 1991'de Gorbaçov'a darbe yapılırken, 1991'de SSCB'nin dağıldı. Soğuk Savaş biterken Mihail Gorbaçov SSCB'nin son başkanı oldu. Bush, Soğuk Savaşın Amerika tarafından kazanıldığını ifade ederken, Reagan dönemini destekleyenler bu kazancın Ronald Reagan dönemi Amerika ordusunun güçlendirilmesine borçlu olduğunu söyledi (Petersen, 1993: 472-473).

ABD'nin karşıt kutbunu oluşturan güç artık ortadan kalkmıştı. ABD'de başlayan ekonomik durgunluk, işsizlik gibi sebepler kamuoyunda Bush'a karşı desteğin azalmasına yol açtı. 1992 başkanlık seçimlerinde Bill Clinton karşısında yenilgiye uğradı. ABD'nin soğuk savaş dönemindeki son başkanı Bush olurken, yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun ilk başkanı Boris Yeltsin ve Bill Clinton arasında ABD – Rusya ilişkileri başlayacaktı.

1.8. DOĞU VE BATI ALMANYA'NIN BİRLEŞMESİ

Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle birlikte ABD, Fransa ve İngiltere kendi ideolojilerine sahip yönetim birimlerini birleştirerek batıda Federal Almanya Cumhuriyeti'ni kurdu. Doğuda ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin nüfuzu ile sosyalist sisteme sahip Alman Demokratik Cumhuriyeti kuruldu, böylece 1990'a kadar devam edecek olan ikiye bölünmüş Almanya ortaya çıktı.

Doğu Almanya'nın ekonomik açıdan geride kalması o bölgede yaşayan insanların Batı Almanya'ya gitmesine sebep olmuştur. Doğu Almanya yönetimi bu gidişleri durdurmada yetersiz kalınca 1961'de Berlin Duvarı'nı inşa etmiştir.

Soğuk Savaş'ın Avrupa'ya yansıması olan bölünmüş Almanya sorunudur. Berlin duvarı yıkılıp, iki Almanya birleşmesi Soğuk Savaş'ın en önemli olaylarından biri olmuştur. Batı (Federal) Almanya, Doğu Almanya'ya karşı yalnızlaştırma politikası uygulasa da 1970'li yıllara gelindiğinde Doğu Almanya'nın birçok devlet tarafından resmi olarak tanınması ve ikili ilişkilerin kurulması Federal Almanya'nın Doğu Almanya ile ilgili dış politikasında değişikliğe gitmesine sebep olmuştur (Canbolat, 2009:150).

90'lı yıllara yaklaşırken giderek zayıflayan Sovyetler'in başlatmış olduğu reform süreci Doğu Blok'u ülkelerini ve Doğu Almanya'yı etkilemiştir. Gorbaçov'un reformlarının temel amacı ekonomi ve toplumu canlandırmaktı. Ekonomi, daha fazla bireysel inisiyatif ve daha az bürokratik kontrole izin verilecek şekilde yeniden yapılandırılacaktı, bu durumu finanse etmek için kaynakları ordudan ekonomik ve sosyal programlara yönlendirmek gerekiyordu. Bu bağlamda Sovyetler, 1988'de Afganistan'dan çekileceğini, 1989'da sosyalist devletler ile ilgili olan hedeflerine son verdiğini duyurmuştur. Polonya'da Sovyetlerin desteklemediği bir hükümetin kurulması ve Sovyetler Birliği'nin bu duruma müdahale etmemesi, reformun somut olarak ilk yansıması olmuştur (Petersen, 1993: 481-482).

Sovyetler Birliği, Doğu Almanya içinde Polonya'da uyguladığı politikayı uygulamıştır. Sovyetlerin desteğinin olmamasıyla birlikte Doğu Almanya vatandaşlarının Batı Almanya ile birleşmek istemesi sonucu Doğu Almanya vatandaşları Berlin Duvarı'nı yıkmıştır. 1990 yılında yapılan referandum ile Doğu ve Batı Almanya birleşme kararı almıştır. Almanya'nın birleşerek bağımsız bir devlet olma yolundaki adımları Fransa, SSCB, ABD ve Birleşik Krallık arasında müzakere edilerek bu dört ülkenin Almanya'daki tüm haklarından vazgeçmesi ile atılmıştır. Bölünmüş Almanya'nın birleşmesi Soğuk Savaş'ında

sonuna gelindiğinin habercisi olmuştur (Quester, 1991: 1-8).

İki Artı Dört Antlaşması olarak bilinen müzakere süreciyle birlikte Almanya birleşmiş ve bağımsızlığına kavuşmuştur. Bu müzakereler esnasında Sovyetler Birliği Cumhurbaşkanı Mihail Gorbacov, Amerikalıların Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun Almanya sınırlarını aşmayacaklarının sözünü verdiklerini ifade etmiştir. Müzakerelerde yer alan Dışişleri Bakanlığı çalışanı olan Robert Zoellick ise bunun yanlış bir algı olduğunu resmi bir sözün olmadığını belirtmiştir. NATO'nun doğruya doğru genişlemesi ile ilgili herhangi bir sözün verilip verilmediği konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır (Sarotte, 2014: 90-92).

2000'lerin sonlarından bu zamana birçok Batılı politikacı Rusya'nın eylemlerini revizyonist bir dış politikaya bağlamıştır. Aksine bakıldığında ise Rusya'nın eylemlerinin, ABD tarafından Rusya'nın harekete geçme durumunu kısıtlamak için uyguladığı yaptırım ve askeri konuşlandırmanın Rusya'nın yalnızlık ve ihanet duygusunu artırdığı düşünülebilir.

1995 yılında Rus siyaset bilimci Sergei Karaganov “Batı'nın Almanya'nın birleşmesinin NATO'nun genişlemesine yol açmayacağını açıkça söyledi”, ifadelerini kullanmıştır. ABD eski Dışişleri Bakanı James Baker, Almanya'nın yeniden birleşmesi müzakerelerini reddetmiştir. 2014'te Putin, “Almanya'nın birleşmesinden sonra NATO'nun doğruya doğru yayılmayacağına söz verildi” dedi (Sarotte, 2014: 92-94).

1949'da Washington antlaşmasının temelleri üzerine kurulan NATO, 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın, 1955'te Batı Almanya'nın katılmasıyla yeni üyelerini kabul etmiştir. Aradan geçen çeyrek asırlık zaman diliminden sonra 1982'de İspanya'nın ittifaka katılmasıyla NATO genişlemiştir. NATO'nun Soğuk Savaş sonuna giderken ilk genişlemesi Almanya'nın yeniden birleşmesi sonucu Doğu Almanya'nın doğal bir oluşumla ittifaka katılmış olmasıyla gerçekleşmiştir (Tavukcu, 2023: 98).

Almanya'nın yeniden birleşmesinden sonra NATO'nun Doğu Avrupa'ya genişlemeyeceği taahhüdü ABD tarafından kabul edilmese dahi Rusya tarafından kabul edilmektedir. Soğuk Savaş sonrası ABD-Rusya ilişkileri bu açmazın gölgesinde kalmıştır.

1.9. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEM

Sistem kavramı zaman içinde farklı anlamları ifade etmek için kullanılmış olup süreçle birlikte dönüşüme uğramıştır. Aristoteles'e göre sistem “yalnızca parçaların birleşimiyle oluşan bir bütün değil, bütünün ötesinde” olanı ifade etmek için kullanılır.

Descartes ise, karmaşık bir fikri veya görüntüyü basit bir şekilde açıklama pratiği olarak tanımlar. 18. yüzyılda Adam Smith, sistemi farklı hareket ve farklı etkileri birbirine bağlayan hayali bir makine olarak tanımlamıştır (Gökçe, 2021: 3-7).

20. yüzyıldan itibaren devletlerin oluşturduğu, uluslararası alan ve devletlerin ilişki sarmalı sistem kavramı ile ele alınmaya başlanmıştır. Uluslararası sistem başta olmak üzere dünya sistem, tek kutuplu sistem, çift kutuplu sistem, güç dengesi sistemi gibi sistem kavramından terimler üretilmiştir.

Morton A. Kaplan uluslararası sistem teorisini, uluslararası ilişkilere uygulayarak bu alanda bir teori geliştirmiştir. Kaplan, altı uluslararası sistem modelinden bahsetmektedir. Bunlardan biri Avrupa merkezli dünya genelinde hâkim olan güç dengesi sistemidir. Güç dengesinin farklı anlamları olduğunu belirten Scweller, güç dengesinin zayıf aktörlerin zararına olacak bir şekilde büyük güçler arasında kurulan denge biçiminde düşünülebileceğini ifade etmiştir (Demirel, 2019: 577).

1648 Westphalia barış anlaşmasından sonra devletler kendi ulusal çıkarlarına odaklanmıştır. Ulusal çıkarların ön plana çıkmasıyla bazı devletler sistem içinde güçlenirken, bazı devletler güçsüzleşerek uluslararası sistemdeki etkinliğini yitirmiştir. Güçlenen devletler sisteme egemen olmaya çalışırken, sistemin kendi içindeki dengesi buna izin vermemiş diğer devletler tarafından salt bir egemen gücün çıkması engellenmiştir

20. yüzyıla gelindiğinde insanlık tarihinin en kanlı savaşlarından I. ve II. Dünya savaşının meydana gelmesi uluslararası sistemin sorgulanmasına sebep olmuştur. Savaş öncesi liberal anlayış hâkimken, iki savaş arası realist yaklaşım güç kazanmaya başlamış, savaş sonrası liberal anlayış yerini realizme bırakmıştır (Kantarcı, 2012:49).

Realizm anlayışının temelinde caydırıcılığa dayanan bir varsayım bulunmaktadır. Devletler rakip devletin saldırılarını caydırarak güvenliklerini sağlayabilir. Caydırıcılık özelliğiyle savaşın engellendiği, barışın korunduğu savunulmaktadır. Diğer taraftan realizmin toplumdaki değer ve normlar gibi kavramlara gereken önemi vermediği bu sebeple güç dengesinin uluslararası ilişkileri sadece bir taraftan ele aldığını savunanlar da vardır (Keyik ve Erol, 2019: 21).

Uluslararası sistemde hiyerarşi, belirli aralıklarla ve güç dağılımına bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda teorik anlamda birbirine iki karşıt görüş ortaya çıkar. Uluslararası sistemin istikrarını güç denkliliği mi? Yoksa güç baskınlığı mı? Açıklar. Uluslararası sistemin istikrarı için güç denkliliği hipotezi, güç dengesinden farklı, devletlerin

toplam materyal kapasitelerinin birbirine olan denkliliğini ifade eder. Güç denkliliği hipotezine göre devletlerin gücü birbirine yaklaştıkça rekabet halinde olan devletlerin savaşma olasılığı artar (Akgül, 2019: 819).

Güç dengesi teorisi dünya siyasetinde ortaya çıkan konfigürasyonu çeşitleri ile eş zamanlı ortaya çıkmış olsa da çok kutupluluk ve iki kutupluluk güç dengesinin altında yatan mantığın yansıması olarak düşünülebilir. Farklı anlamlara sahip olan güç kavramını, sahip olunan niteliklerin değerlendirilmesi anlamına gelen yetenek olarak güç, başka aktörler üzerinde etki kabiliyetinin değerlendirilmesi ilişkisel güç, karar mekanizmasına dâhil olma, gündemi etkileme ve şekillenmesini sağlama özellikleri ile yapısal güç olarak üç kısımda incelenebilir. Neorealistler gücü tanımlarken ilişkisel güç yani aktörün diğer aktörlerin davranışlarını değiştirebilme yeteneğinden çok uluslararası sistemi ön plana çıkarırlar. Güç, uluslararası sistem karşısında aktörün hareket alanının genişliği ve özerkliğidir. Bir devlet, uluslararası sistem tarafından hareket kapasitesinin kısıtlanması karşısında ne kadar esnekse ve ne kadar az kırılırsa o kadar güçlü demektir (Özdemir, 2006: 128).

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında Varşova Paktı'nın temsil ettiği sosyalizm ile NATO'nun temsil ettiği liberalizm arasında ideolojik bir mücadele başlamıştır. Bu iki gücün dünyaya hâkim olma düellosu sürerken uluslararası sistem çift kutuplu dönem olarak adlandırılmıştır.

Çarlık Rusya'sı zamanında başlayarak Sovyet iktidarına kadar devam eden ulusal sorunlar, II. Dünya Savaşı'nda Stalin zamanında sürgünler gibi halka işlenen suçlarla perçinlenmiştir. Stalin'den sonra Krusçev döneminde "Ulusların Gelişmesi ve Yakınlaşması" başlığı altında diğer milletlerin Ruslarla kaynaşma programı hazırlanmıştır. Bu programda gelişme ve yakınlaşma, farklı etnik kökene sahip milletlere Rus kültürünün getirilmesi olarak algılanmıştır (Şadıhonav,2006: 4).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasında farklı nedenler de etkili olsa da temelinde Batı ve kapitalizmle mücadele ederken insan hakları anlayışının geri planda kalmış olmasıdır. Bu davranış "toplum yoktu, sadece rejim vardı" anlayışıyla özdeşleşmektedir (Lewin, 2011: 342). Ortak yaşayan milletlerin kültürel farklarının göz ardı edilmesi, yanlış politikalarla bu farklıların derinleştirilmesi toplumum Sovyetler Birliği'nden kopmasına sebep olmuş ve Sovyetler Birliği 1991'de dağılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte II. Dünya Savaşı'ndan 1991'e kadar devam eden çift kutuplu uluslararası sistem, komünizmin karşısında kapitalizmin, doğunun

karşısında batının kazandığı anlayışıyla tek kutuplu sistem anlayışına dönüşmüştür. Neorealizm anlayışına sahip olanlar uluslararası sistemdeki güç dağılımının nasıl olacağı hakkında tartışırken liberaller, yaşanan gelişmeleri ulus-üstü / ulus-altı örgütlerle diyalog ve müzakere sürecine dayandırarak küresel yönetim anlayışının gelişmesi için fırsat olarak görmüşlerdir.

Uluslararası sistemin yapısı temel olarak devletlerin arasındaki güç dağılımı ile ilişkilidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar diğer devletlerin arasındaki ilişkiler ABD ile Sovyetler Birliği'nin arasındaki rekabete göre şekillenmekteydi. Amerikalı düşünürler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla biten Soğuk Savaş döneminin ardından ABD'nin başat güç olarak ortaya çıktığını ABD'nin karşısında dengeleyici bir güç kalmadığını, karşısında Çin, Hindistan ve İngiltere gibi ülkelerin yer almasının mümkün olmadığını, sistemin tek kutuplu bir yapıya dönüştüğünü öne sürmüşlerdir (Efegil ve Musaoğlu, 2006: 6).

ABD'nin bu dönemde başat aktör olduğu iddiasını kuvvetlendiren olaylar yaşanmıştır. 1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan I. Körfez Savaşı ABD öncülüğünde hareket geçen koalisyonla Irak'a askerî harekât başlatılmıştır. Avrupa'da gerçekleşen Bosna Savaşına, AB kayıtsız kalırken ABD geç müdahale etse de kendi coğrafyasında olmayan bir savaşın bitmesi için harekete geçmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında BM'yi, Bosna Savaşı sırasında ise NATO'yu askeri gücünü öne çıkarması, ABD'nin küresel sorunlara siyasi ve askeri kapasitede müdahil olabildiğini göstermektedir (Sönmezoğlu, 2014: 902).

21. yüzyılda küresel sistemin yapısal dönüşümü yeni düzen arayışının temel parametreleri Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte uluslararası sistem tek kutuplu yapıya dönmüştür. Tek kutuplu yapının süper gücü Amerika Birleşik Devletleri olmuştur.

Neorealist teori bakış açısıyla aktörlerin güç kapasiteleri değerlendirildiğinde ABD ekonomik, askeri, bilimsel, coğrafi güç araçlarına diğer aktörlere göre daha üstün ve hâkimdir. Bu üstünlüğünü etkili bir şekilde kullanması sayesinde ABD'nin uluslararası sistemin yapısı ve yönünü kendi çıkarları doğrultusunda belirleme yeteneği açısından yapısal güç olarak diğer aktörlere göre ağırlığı söz konusudur. Bu durumla birlikte ABD'nin hareket kabiliyetindeki esnekliği AB, Rusya, Çin, Hindistan gibi sistemdeki diğer aktörlere kısmen bağımlı olması hareket kabiliyetini sınırlandırdığı için uluslararası sistemin yapısı ABD güdümünde çok kutuplu bir yapı arz etmektedir (Güneş, 2012: 96). Küresel sistemde ekonomik ve bilimsel güç kapasitesi Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da konsantre olurken bu güç kapasitesi Orta ve Güney Doğu Asya'ya kaymaya başlamıştır. Bölge büyük güçlerin

rekabet alanı olmaya başlamıştır. Büyük güç olarak kastedilen devletler ABD, Çin, Rusya ve Hindistan'dır (Güneş, 2012: 80). Yakın gelecekte olmasa da ilerleyen zamanda bir değişim olasılığının arttığı görülmektedir.

1.9.1. Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Politikası

Berlin duvarının yıkılmasının ardından çok geçmeden Sovyetler Birliği dağıldı. Avrupa ülkeleri Sovyetlerin etki alanından çıktı ve Varşova Paktı ömrünü tamamladı. Rusya'nın içindeki rejim değişikliğiyle birlikte Sovyet tehdidi büyük ölçüde ortadan kalktı. Uluslararası sisteme hâkim olan çift kutuplu sistem sona erirken küreselleşme ön plana çıktı.

1949'dan 1989'a kadar NATO, Sovyetleri çevreleme, etkisiz hale getirme, Avrupa'yı yeniden güçlendirerek güç dengesi kurma ve Batı Avrupa'da barışı koruma misyonunu başarıyla tamamladı. Vietnam Savaşı'na rağmen, 1970'lerin enerji krizine rağmen ABD hiçbir zaman Avrupa'ya daha az yatırım yapmadı. Ancak Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Sovyet tehdidine karşı kurulan NATO için yeniden tanımlanma dönemi geldi.

Realist ve Liberalistler ise NATO'nun geleceği hakkında iki farklı yorumda bulundular. Realistlere göre, Sovyet tehdidinin ortadan kalkması NATO ittifakını işlevsiz kılacak, ABD ile Avrupa arasındaki güvenlik temelli ilişki ise zayıflayacaktı. Liberallere göre, NATO gibi bir askeri-siyasi ittifakın barışın korunması için faydalı olacağı ve değişen şartlara uyum sağlayabileceği yönündeydi (Karaosmanoğlu, 2014: 4).

Berlin duvarının yıkılmasından hemen sonra NATO değişen şartlara uyum sağlamak için uygun pozisyon arayışındaydı. Yugoslavya'da başlayan iç savaşlarla birlikte Birleşmiş Milletler müttefik arayışına başlayınca NATO bu görevi kabul ederek, BM Barış operasyonuna destek verecek ve yerini alacaktı (Karaosmanoğlu, 2012: 14).

NATO, dönüşümüne 2002'de Transformasyon Yüksek Müttefik Komutanlığı kurarak devam etti. İttifakın askeri yapısının, yeteneklerinin üzerinde durulmasını sağladı. NATO'nun şartlara bu kadar hızlı uyum sağlaması ve yeni düzende yerini alması, Varşova Paktı gibi NATO'nun da önemini yitireceğini ve dağılarak ömrünü tamamlayacağını düşünen Rusya için tehdit olarak kalmaya devam etti.

BÖLÜM II

2. ÇATIŞMA VE KRİZLER: 21.YÜZYILDA RUSYA, ALMANYA, ABD

Bu bölümde Soğuk Savaş sonrası Almanya ve Rusya arasındaki ilişkiler değerlendirilmiş olup, enerji ilişkilerini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen 21. yüzyıl da yaşanan çatışma ve krizler ele alınmıştır. Rusya'nın ilk devlet başkanı Boris Yeltsin dönemindeki Almanya – Rusya ilişkileri iki boyutta ele alınmış olup siyasi ve ekonomik ilişkiler incelenmiştir. Almanya'nın yıllar içinde değişen enerji ihtiyacına yer verilmiş, Almanya'nın ve Rusya'nın birbirleri için enerji ilişkilerinin nerede konumlandığı araştırılmıştır. İki devletin ilişkileri üzerinde etkisi olan ABD ile de ilişkiler enerji perspektifinde incelenmiştir.

2.1. BORIS YELTSİN DÖNEMİ

Vladimir Lenin 1917 Ekim Devrimi ile iktidara gelmiştir. Lenin önderliğinde Bolşevikler tarafından 1922'de SSCB kurulmuş ve ABD'nin karşısında yer almıştır. 1946'da Winston Churchill'in "Baltık'taki Stettin'den, Adriyatik'teki Trieste'ye kadar bir Demir Perde inmiştir" konuşması Soğuk Savaş için başlangıç olarak düşünülmüştür (Özel, 2014: 118). 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, insanlar halkın sesinin kuvvetine inanmaya başlamış ve psikolojik dönüşüm Orta ve Doğu Avrupa'da bağımsızlık hareketlerini başlatan bir etken olmuştur. Bağımsızlık rüzgârı Baltık ülkeleri, Orta Asya ve Kafkasya'da da esmeye başlamıştır. Kısa süre içerisinde Sovyetler Birliği'nin de var olan siyasi ve ekonomik problemler de bu rüzgârla birlikte büyüyerek 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sonuçlanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünde ulusların özgürlük ve demokrasi arayışlarının yanında birçok faktörün etkisi olmuştur. Bu faktörlerden biri İlber Ortaylı'nın belirttiği gibi, Sovyetler Birliği'nin dünya piyasasında rekabet edebilir seviyesinin düşmesi, ekonomik değer üretememesidir (Elma, 2009: 131).

1991'de Rusya Başkanlığına seçilen Boris Yeltsin, aynı yıl içinde Ukrayna ve Belarus Cumhuriyetlerini Devlet Başkanları ile Sovyetler Birliği'nin dağıldığını ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulduğunu ilan ettiler. SSCB'nin son lideri Mihail Gorbaçov istifa ettiğini açıklamıştır. Boris Yeltsin sonrasında Rusya Federasyonu olacak olan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı'na ilk seçilen

lider olmuştur.

Yeltsin, Komünizm etkilerin kurtulmak ve Batı medeniyetine dahil olmak için Rusya'nın demokratik olmadığına dair izlenim uyandıran geleneksel göstergelerden kurtarmak istemiştir (Usmanova, 2011: 9-13). Kremlin'deki politika yapıcılara arasında Rusya'nın yeni benimseyeceği politika tartışılmıştır, alternatif yollardan bahsedilmiştir. Margot Light bu alternatifleri Liberal Batıcı, Pragmatik Milliyetçi ve Fundamentalist Milliyetçi olarak ayırmıştır. Liberal Batıcılar, Batı ve ABD ile iyi ilişkiler kurulması demokratik ortam ve gelişen bir ekonomiye vurgu yaparak, Rusya'nın güç statü hırsından vazgeçmesi ima edilmiştir. Buna karşılık Aleksandr Dugin, bu politikanın Rusya'nın bölgesel bir güç olarak statüsünü de azaltacağını iddia etmiştir (Usmanova, 2011: 22-24).Yeni Avrasyacılık akımının savunucularından Dugin, ABD'nin "Yeni Dünya Düzeninin" karşısına Rusya'nın lider olduğu Moskova merkezli Almanya, İran ve Japonya ile ittifak olarak bir imparatorluğun sınırlarını çizmektedir (Yılmaz, 2015:114).

Yeltsin başlangıçta ABD ile stratejik ortaklığa ve Batı ile entegrasyona öncelik vermiştir. 1992'de ABD Kongresi'ne bir konuşma yapmış ve "*Amerika ve Rusya'nın birbirine silah dürbünüyle baktığı dönemi geride bıraktık*" demiştir. Rusya ile ABD çok sayıda ikili iş birliği anlaşmaları imzalamış, Rusya NATO'nun "Barış İçin Ortaklık" programına katılmıştır. Stratejik ortaklık ve Batı ile uyumun bir diğer göstergesi olarak Rusya'nın 1994'e kadar tüm birliklerin Almanya'dan çekmesi, İran'a silah satışını kısıtlamış ve NATO'nun başlangıçtaki genişlemesine karşı çıkmamak gibi tavizler vermiştir (Bugayova, 2019: 12).

Ekonomik olarak parlak bir tablo görmeyen Yeltsin ülkenin siyasi ve iktisadi dönüşüme girmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu süreç Başbakan Yegor Gaidar'ın yol haritası ile belirlenmiştir. Gaidar ülkede serbest piyasa ekonomisinin uygulanmasını, özel sektör yatırımlarının desteklenmesi, banka kredileri yoluyla ekonomik gelişmelerin önünün açılmasını benimsemiştir. Benimsenen iktisadi programın siyasi değişimlere de yol açacağına inanan liberaller, yeni iktisadi temelin üzerine hukuk devletinin kurulacağına, çok partili sistemle ideolojik çeşitlilik ve tam demokrasi sağlanacağına inanmıştır. Rusya'nın sosyal yapısı dikkate alınmayarak Milton Friedman'ın teorileri ve IMF'nin tavsiyeleri ile hazırlanan ekonomik program Rusya için son derece ağır sonuçlanmıştır (Kaygusuz, 2018: 129).

Yeltsin, siyasette ve ekonomide olduğu gibi enerji alanında da Batı yönlü politikalar

izlemiştir. İhracatın genişlemesi hedeflenirken Batılı liberal ekonomistler tarafından uygulanan “Şok Terapisi” petrol gaz ve hammadde ihracatında artış sağlamıştır fakat asimetrik bağımlılığa giden bir süreci getirmiştir. Rusya Batı’nın hammadde deposu haline geldiği ve asimetrik bağımlılığa giden bir sürecin başladığına dair eleştirilmiştir (Sarılmı, 2014: 8).

Ekonomik problemler Rusya’yı etkisi altına almaya devam ederken Yeltsin muhalefet tarafından eleştirilmiş ve liberal ekonomik reformların başarısızlığı Batı yanlısı ekonomik reformalara bağlanmıştır (Kaygusuz, 2014: 135-137). Rusya’nın kötüye giden ekonomisinde başlangıçta Orta Asya Cumhuriyetlerine aktarılan kaynaklar yük olarak görülmüş, Avrupa-Slav cephesi ile yakınlaşmanın Rusya’ya daha faydalı olacağı anlayışı benimsenmiştir. Yeni Batıcılık akımının ön plana çıktığı zamanlar da 1993 yılına kadar Rusya, BDT ülkeleriyle ilişkilerini sessiz sürdürmüştür. Ukrayna ve Gürcistan hariç diğer bağımsız ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmuş, iç işlerine karışmama ilkelerine dayalı anlaşmalar imzalanmıştır. Bu dönemde bölge ülkeleri ihmal edilmiş, Rusya’nın Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki gölgesi kalkmış, Ukrayna’daki birlikler Kiev tarafından kontrol altına alınmıştır (Sönmez, 2015: 281).

Rusya’nın “yakın çevre” politikasına bir tamamlayıcı olarak “Rus Askeri Doktrini” kabul edilmiştir. Bu doktrin ile dış politikanın güvenlik kısmı desteklenmektedir. Rusya’nın bölgesel ve küresel çıkarlarına ve Rusya’ya tehdit olabilecek unsurlara dayanmaktadır. Uluslararası terörizm ve militancı akımları tehdit unsuru olarak gören Rusya’nın kendi sınırları içinde birden fazla din ve etnik kökeni barındırması sebebiyle kendi güvenliğine zarar verir mi tedirginliği taşımaktadır. Bu nokta da Rusya yakın çevrede bölgesel güvenliği tesis etme görevini üstlenmiştir. Bu doktrinle Rusya nükleer silahları ilk kullanan olmama ilkesini de bırakmıştır. Rusya, BDT güvenliğini sağlamak için gerekirse Rus askerlerini başka ülkelere konuşlandırabilecektir (Mert, 2004: 169-170)

Rusya bir taraftan da Çeçenistan’ın bağımsızlık mücadelesi ile karşı karşıya kalmıştır. 1991’de bağımsızlığını ilan eden Çeçenistan’ın bağımsızlık ilanı Rusya tarafından kabul edilmemiş, Çeçenistan’ın Rusya Federasyonu parçası olduğu ifade edilmiştir. Rus yönetim Çeçen lideri Cahar Dudayev’e karşı Çeçenistan içindeki muhalifleri silahlandırmıştır. Dudayev’in muhaliflere karşı olan başarısından sonra Yeltsin yönetimi tarafından Çeçenistan’a doğrudan müdahale kararı alınmıştır. Rusya ve Çeçenistan arasındaki savaş 1996’ya kadar sürmüş, savaş içinde yaşanan gelişmeler, Çeçenistan’ın askeri başarısı, Şamil Basayev’in hastanede 700 kişiyi esir alması ve Rus kurtarma

operasyonlarının yetersiz kalması dünya basının da oldukça geniş yer almıştır. Bu olaylar sebebiyle Rusya hem iç siyasette problemler yaşamış hem de dünya siyasetinde küçük düşmüştür (Budak ve Armağan, 2018: 189-192).

1996 yılına gelindiğinde seçim vakti gelmiş ve Yeltsin karşısında güçlü aday olarak Komünist Parti adayı Gennadi Züganov konumlanmıştır. Medya ve basının desteği arkasında olan Yeltsin ilk tur %35 alırken rakibi Komünist Parti adayı Gennadi Züganov %32 almıştır. İkinci tur resmi katılım yüzdesi %69 olurken, Yeltsin ikinci tur %54, Zyuganov %40'ını, kalan yüzde ise diğer adaylar arasında dağılmıştır (Miller, Reisinger ve Hesli, 1998: 187).

Yeltsin ve ABD, 1999'da NATO'nun Yugoslavya'ya müdahalesi nedeniyle diplomatik kriz yaşamıştır. NATO'nun Sırbistan'a yönelik hava saldırılarına da karşı çıkmıştır. Yeltsin, Bill Clinton'a çağrıda bulunarak Balkanlar'da "bu trajik adımı atmaması" çağrısında bulunmuştur. NATO çağrılara kulak vermeyerek, Rusya'nın müttefiki Sırbistan Cumhurbaşkanı Miloseviç'in Kosova'daki etnik Arnavutlara karşı insan hakları ihlali gerçekleştirdiği sebebiyle operasyon başlattı. Operasyon BM'den izin almadan ve Rusya'nın protestolarına rağmen başlatıldı (Bugayova, 2019: 13).

1999 yılına gelindiğin de Yeltsin iç politikadaki sıkıntıları bastırmak için, iç ve dış politikada sert tavırlarıyla bilinen KGB ajanı Vladimir Putin'i başbakan yapmıştır. Ancak muhalefet ve halktan gelen baskılar karşısında aynı yılın aralık ayında Boris Yeltsin televizyon aracılığıyla istifa ettiğini ve yerine Başbakan Putin'in geçeceğini açıklamıştır.

2.1.1. Boris Yeltsin Dönemi Rusya-Alman Siyasi İlişkileri

Almanya ve Rusya'nın bin yıllık ortak tarihi vardır. Avrupa'nın en büyük nüfuslu iki devlet arasında her zaman yakın ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler olmuştur. Bugünkü ilişkilerini anlamak için iki devlet arasındaki ilişkilerin tarihi arka planını bilmek gerekir. Avrupa'nın siyasi imajını şekillendiren uluslararası yaşamın tarihteki en önemli örneği Alman yönetici hanedanları ile Romanovlar arasındaki evliliklerdir. Yaklaşık üç asır boyunca, Çar hanedanlığı tarafından seçilen gelinler, Alman kraliyet ailelerinden gelmiştir. Tarih boyunca iyi ilişkilere sahip iki devlet, II. Dünya Savaşı'nda Hitler'in ideolojisi sebebiyle karşı karşıya gelse de 1980'lerden sonra tekrar iş birliği arayışına girmişlerdir (Kozyrev, 2007: 8).

Batı kutbunun merkezi İngiltere'dir. Bu ülke Avrupa tarihinde siyasi, ekonomik ve fikri oluşumun temsilcisidir. Doğu kutbunu ise Almanya temsil eder. Tarihe bakıldığında Almanya muhafazakâr ve gelenekçiliğe meyillidir. Almanların siyasi ve ekonomik etkisi altında bulunan Doğu Avrupa ülkeleri ise Orta Avrupa olarak kabul edilir. İngiltere'ye yönelen devletler Atlantikçi olarak tanımlanır (Dugin, 2007: 217).

Almanya'nın coğrafi konumu Berlin'in yüzyıllardır Doğu ile Batı arasında bir denge politikası izlemeye teşvik etmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bile, bazı Batı Alman liderler, Soğuk Savaş'ta Almanya'nın yeniden birleşmesine giden zaman içinde tarafsızlık politikasını desteklediler. Ancak Batı Almanya'nın ekonomik gücü, Doğu-Batı açmazının Atlantik tarafında tamamen etkili oldu. Willy Brand'ın 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarındaki ostpolitik'i dahi Batı entegrasyonu ile uyumluydu. Birleşmeden sonra ise birçok Alman için Avrupa artık iyi ya da kötü, yakın bir komşu Rusya'yı içeriyordu. Alman dış politikası bu bağlamda dönüşümlere uğrayabileceği sinyallerini veriyordu (Chivvis, Rid, 2009: 107).

Soğuk Savaş sırasında sistemdeki yerini korumak için ABD'ye bağımlı yarı egemen bir devlet olan Almanya, 1989'dan itibaren ABD'nin ortağı olmayı seçerken Avrupa'nın dışında da tepkisel bir politika izlemeyi tercih etti. SSCB döneminde Almanya'nın birleşme zamanında başlayan Rus-Alman uyumu hemen sonrası içinde Almanya'nın Rusya ile uyumlu bir politika izleme politikasına sebep oldu. Rusya büyük bir Müslüman azınlığa ev sahipliği yaparken, Almanya'da İran, Libya gibi İslami devletlerle işbirlikçi politikayı seçmiştir. Yine Çin konusunda da Almanya ve Rusya, ABD'den farklı bir yaklaşım benimsemişlerdir. ABD-Çin ilişkileri defalarca gölgelenirken, Berlin ve Moskova farklılıklar bir yana Çin ile ilişkilerini kuvvetlendirmeyi tercih etmişlerdir (Prizel, 2002: 687).

1970'ler de Polonya ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri geliştiren ostpolitik açılımın mimarı Şansölye Willy Brandt'ın ardından Şansölye Helmut Kohl 1990'larda Rusya'nın gelecekte Avrupa'daki yerini tasarlayarak Rusya politikasını geliştirmiştir. NATO'nun genişlemesini dahi bu ölçüde değerlendirerek, Rusya'da olumsuz tepkilere yol açacağını düşündüğü için eski Sovyetler Birliğinden ayrılan devletlerin NATO'ya katılmasına sıcak bakmamıştır (Ruhr, 2007: 139).

Gorbaçov'un dış ilişkilerde yaptığı hamleler, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi, ABD ile diyalog sağlanması, karşılıklı silahlanma yönünde atılan adımlar, Berlin

duvarının yıkılması ve Almanya'nın yeniden birleşmesi için atılan adımlar göz önüne alındığında da Batı ile iyi ilişkiler geliştirmek isteyen bir Rusya'nın temelleri atılmıştır (Tanören, 2009: 27).

Gorbaçov'dan sonra yerine gelen Yeltsin, benzer reformlara devam etmek istemiş ve Batı ile ilişkilerini iyi tutmak gerektiğini düşünmüştür. Yeltsin ekonomik reform için 1992'de Batılı ülkelere bir çağrıda bulunmuştur. Rusya Halk Temsilcileri Kongresi'ndeki muhalefetin saldırısı karşısında Bush ve Almanya Şansölyesi Helmut Kohl, Rusya için 24 milyar dolarlık bir Batı yardım paketi açıklamışlardır. Ancak Batı söylediği desteği gerçekleştirmemiş ve reformcular Rus parlamentosu karşısında girişimlerini fiilen sona erdirmişlerdir. Rusya 1992 baharında IMF ve Dünya Bankası'na üye olmuş ve IMF 1992'de Rusya'ya 1 milyar dolarlık ilk krediyi vermiştir (Aslund, 2011: 53).

Rusya ekonomik problemleri engelleyebilmek için enerji, sanayi, tarım gibi sektörlerde özelleştirmelere gitmiştir. Süreç içinde özelleştirmelerin işletmeleri Oligarklar'a geçmiştir. Oligarkların ellerinde bulunan ekonomik güç, onlara siyasi alanda da güç kazandırmıştır. Rusya elinde bulunan doğalgaz, petrol, kıymetli maden rezervlerini satışı ile ekonomik kalkındırma sağlamaya çalışmıştır. Rusya'nın ekonomik kalkınmasını sağlayan etkenlerden biri de 1993 yılına kadar ABD'ye yakın politika izlemesi olmuştur. ABD, Rusya'ya yatırımlar da bulunmuş, enerji sektöründe de yatırımlar devam etmiştir. Yeltsin'in ABD yanlısı tutumu 1993 itibariyle değişmeye başlamıştır. NATO'nun genişleme politikası ve Rusya iç politikasındaki tepkiler Yeltsin'in tutumunu değiştirmiştir (Samedov, 2022: 34).

Almanya, Moskova'nın G7 ve Dünya Ticaret Örgütü gibi resmi arenalara dahil edilmesinin en güçlü destekçisi olmuştur (Ruhr, 2007: 39). 1995'li yılların başında 1 milyar dolarlık anlaşma sonucunda Almanya'yı batıya, merkezini de Fransız sınırına bağlayan iki boru hattı tamamlanmıştır. Almanya Avrupalı müttefikleri Fransa ile birlikte 1997'den beri düzenli olarak Fransa-Almanya-Rusya zirveleri düzenlemektedir.

Rusya'nın BM ve G8 gibi birliklere katılması prestij açısından çok önemli olmuştur. 1975'ten itibaren toplanan G-7 zirvesi, üye olma şartlarını tam olarak sağlamamasına rağmen 1998'de Rusya'nın üyeliği ile yerini G-8'e bırakmıştır. Rusya, G-8'i borç alma ve verme platformu olarak da kullanmıştır. Rusya, uluslararası barışın sağlanması için sorumlu olarak BM'yi görmüş ve bunu her defasında ifade etmiştir. Konsey içinde veto hakkını uzun süre kullanmasa da Yugoslavya müdahalesi gündeme geldiğinde veto hakkını kullanmıştır. Yeltsin ilk dönemin aksine Çin ile ilişkilerini geliştirmeye önem vermiş, daha sonra

uluslararası örgüte dönecek olan Şanghay İş Birliği teşkilatının temeli bu dönem de atılmıştır (Tellal, 2010: 213).

Rusya ile Almanya arasındaki iş birliği Yeltsin dönemi devam etmiştir. İki devlet arasındaki kültürel ilişkiler ilk kez H. Kohl'ün 1992'de Rusya'ya yaptığı ziyaret ile hukuki bir zemine oturmuştur. Bu dönemde Alman STK'lar da aktif bir rol oynamış, Almanya'nın Rusya'da kültürel faaliyetler göstermesi için önemli olmuştur. İki devlet arasında Rus-Alman Kültür Forumu oluşturulmuş, yılda bir defa iki devletin bilim, toplum, siyaset alanın da önde gelen isimleriyle gündemdeki konular tartışılmış, mevcut anlaşmazlıklar giderilmeye çalışılmıştır (Türk, 2010: 338).

2.1.2. Boris Yeltsin Dönemi Rusya-Almanya Ekonomik İlişkiler

Siyasi gücün ekonomik gücü nasıl etkilediği ve tam tersi ekonomik gücün de siyasi gücü nasıl şekillendiğini açıklamak için politik ekonomi kavramı kullanılmıştır. Siyaset ve ekonominin birbirini etkilemesiyle ortaya çıkan bu iki bilim dalı aynı zaman da hem siyaset hem ekonominin incelenmesi içinde kullanılmaktadır. Bu iki kavram literatürde ilk kez “politik ekonomi” birleşimiyle Aristo tarafından kullanılmıştır (Ateş, Gökmen, 2013: 48).

Ekonomi ve politika arasındaki bu ilişki, zaman ve mekânın tamamen olmasa da eskisi kadar önemli olmadığı, küreselleşme sonucu daha da hızlanmıştır. Ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle birlikte devletlerarasında karşılıklı bağımlılık durumları da ortaya çıkmıştır. Her devlet ekonomik refahına refaha ulaşmaya çalışırken kendi faydasını maksimize eder ve kazançlarını arttırmanın yolunu arar, aynı zaman da dış tehditlerden de kendilerini korumaya çalışmaktadır (Al, 2015: 146).

Dünya üzerindeki birçok ülkenin dünya ekonomisinde belli bir yeri vardır. Devletlere coğrafyasına, doğal kaynaklarına, gelişme düzeyi ve hızlarına göre dünya ekonomisinde belirli bir yere sahiptir. Bu ölçütler ülkeye göre değişmekle birlikte birçok ülkede ekonomik yapı 20. ve 21. Yüzyıllardaki küresel kargaşa değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Dünya savaşı sırasında Sovyetler büyük kayıplar verdi, en önemli kaybı insan kaybı, altyapı ve endüstriyel varlıkların kaybı oldu. Savaş istatistikleri konutların, fabrikaların, köprülerin ve benzerlerinin kaybına ilişkin rakamları verir, ancak Almanya ve Japonya örneği taştan veya çelikten yapılan her şeyin tek bir nesil içinde yeniden inşa edilebileceğini göstermiştir. Fakat ölen insanların, emeğini, soyunu, buluşlarını getirmenin bir yolu yoktur.

Ekonomik olarak zor durumda olan Sovyetler Birliği, II. Dünya savaşından sonra düşük tüketime ve tahıl ithal etme, ekonomiye sürekli sermaye girişinin pompalanması (1945-1990) tam 45 yıl boyunca ekonomi politikasına yön vermiştir. 1970'lerin ortalarında yükselen petrol fiyatları ekonomide bir canlanma sağlamış ve COMECON ülkelerinden tüketim malları ithal ederek ekonomide bir miktar iyileşme, siyasi seçkinlerin Sovyetleri Afganistan'daki savaşın içine çekene kadar sağlanmaya çalışılmıştır. Afganistan'daki savaş, düşen petrol fiyatları bütçe krizine yol açmıştır. 1980'lerin sonundan 1990'ların başına geldiğin de Sovyetler Birliği'nde ekonomik kriz büyüyerek devam etmiştir (Grigoryev, 2016: 502).

Yeltsin ekonomik bir çöküntü aldığın da GSYİH %12'ye düşmüş, Döviz rezervleri ise 60 milyon dolara kadar gerilemiştir (Başaran, 2010: 117). Siyasi ilişkilerin ekonomik ilişkileri etkilediği gerçeği göz önüne alındığın da Rusya ekonomik krizden çıkmak için Batı ile ve özellikle Almanya ile ekonomik ilişkiler kurmuştur.

Savaş sonrası dönemde Doğu ve Batı Almanya'nın her ikisi de Rusya'nın ticaret ortaklarıydı. Batı Almanya 1970 yılında Sovyetler Birliği ile karşılıklı fayda sağlayan ekonomik iş birliği yapma cesaretini gösteren kapitalist ülkeler arasında öncü olmuştur. Doğu Almanya zaten Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi çerçevesinde SSCB'nin baş ortaklarındaydı. Endüstriyel bağlantılara dayanan neredeyse tüm imalat alanlarında binlerce Sovyet ve Doğu Alman işletmeleri birleştirildi, ancak birleşme sonrasında işletmelerin çoğu çeşitli nedenlerle kapatıldı. 1994-1997 reform dönemlerinin başında iki devlet arasında ticari ilişkiler devam ederken, 1990'ların sonlarında ikili ticarete önemli bir düşüş meydana geldi. 1998'de Rusya'da Ruble' de önemli bir devalüasyona yol açan mali kriz be dünya enerji fiyatlarının olumsuz dinamikleri ilişkileri etkilemiştir. Rublenin keskin değer kaybı ve artan ithalat fiyatları sebebiyle 1999-2000 döneminde Rusya Federasyonu'nun ithalat değerı 1997-1998 döneminin yarısından az olarak gerçekteşmiştir. Risklerin büyümesi Alman iş dünyasının sadece ticarete değil aynı zaman da ortak girişim ve bölgesel işbirliği, bilimsel ve teknik işbirliği alanlarındaki faaliyetlerini de azaltmıştır (Pakhomov, 2013: 14).

Sovyetler Birliğini oluşturan alanın Rus askeri ve ekonomik programı tarafından yeniden dizayn edilmesi ve dünya ekonomisine uyum süreci Rus dış politikasındaki söylemlerle de yakından ilişkilidir. 1990'lı yıllar dış politikada Avrasyacı söylemle Atlantikçi söylemin karması şeklinde özetlenebilir. Bu doğrultuda BDT başta olmak üzere birçok girişim söz konusu olmuştur. Vladimir Putin döneminde bu girişimlerin boyutu

değişmiş enerji ve ekonominin önem kazanması yumuşak güç kullanma kapasitesini artırmış 2000’li yıllarda bölgesel ekonomik ve askeri iş birliklerine yansımıştır (Ergül, 2015: 468).

Rusya, 1994 yılının ilk ve ikinci yarısında farklı ekonomik politikalar izlemiştir. Yılın ilk yarısında enflasyon oranında ciddi bir düşüş sağlanmış ancak buna karşılık dış borç hızlanmıştır. Hammadde fiyatları dünya fiyatları seviyesine ulaşmış böylece tüketim malları sanayiinde fiyatlar artmış, yılın ikinci döneminde enflasyon hızlanmıştır. IMF kaynaklarına göre enflasyon %294’e yükselmiştir 1994 yılı GSYİH 1993’e göre %15, 1991’e göre %39 oranında azalmıştır (İstanbul Ticaret Odası, 1995, 18: 11).

Yeltsin yılları ekonominin yapısında büyük bir değişiklik yaşanmıştır, sanayi içinde nihai ürün üreten sektör hızla gerilemiş petrol, gaz, metal sektörlerinin önemi artmıştır. Tüketim malları üretimi düşmüş, tarım gerilemiştir. Artan hammadde fiyatları, ithalat rekabeti ve yatırım eksikliği nedeniyle imalat sektörü gerilemiştir. (Ellman, 2000: 1423)

1995 yılında Rusya ve SSCB’ye ait toplam 15,5 milyar dolarlık borcun ödeme süresi gelmiştir, dış borçlarını ödemek konusunda sıkıntıya giren Rusya, uzun vadeli borç erteleme programı istemiştir. Sovyetler Birliğinden kalan toplam 103,94 milyar dolar borcun 15,90 milyar dolarlık kısmı Almanya’ya ödenecek borçtur. Alman bankalarına da 6,25 milyar dolar borcu vardır. Rusya’nın toplam borcu 8,4 milyar dolar ve Almanya’ya olan kısmı 1,89 milyar dolardır. Batı ülkeleri arasında en çok borçlanan ülke Almanya olmuştur (İstanbul Ticaret Odası, 1995, 18:17).

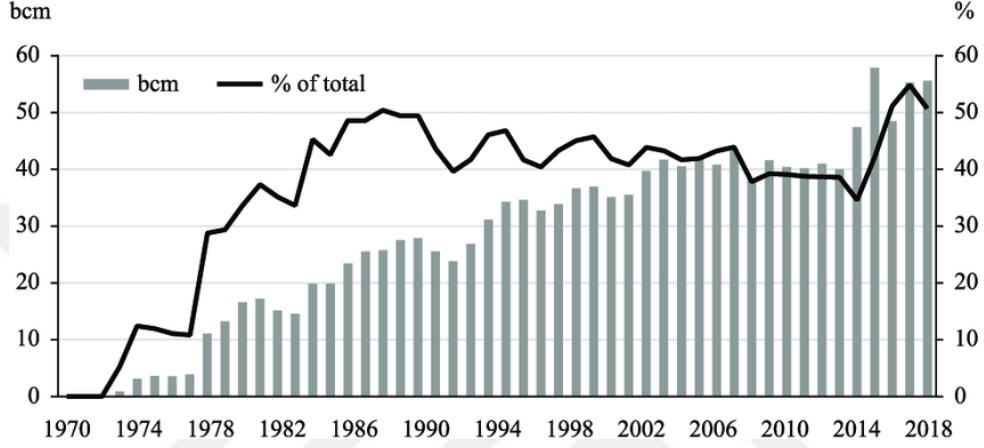
2.2. RUSYA-ALMANYA ENERJİ İLİŞKİLERİ

Günümüzde devletlerin birbirleriyle enerji temelli kurdukları ilişkiler enerji diplomasisi olarak da adlandırılmaktadır. Enerji diplomasisi devletlerin İthalatçı veya ihracatçı olması önemli olmadan dış politikasına yön veren temel etkenlerden biridir. 1973 petrol kriziyle birlikte enerji kaynaklarının sadece bir ihracat ürünü olmadığı fark edilmiş stratejik bir hammadde kaynağı olduğu görülerek güçlü bir dış politika enstrümanı olmuştur. Bu noktada devletler diplomatik faaliyetlerinde enerji güvenliği ile ilgili alanlar oluşturmaya çalışmış, enerji diplomasisi devletlerin ulusal çıkarını sağlayan bir parça olmuştur (Hamzaoglu, 2021: 267).

Rusya ve Almanya arasındaki enerji ilişkileri Sovyetler Birliği zamanına dayanmaktadır. Soğuk Savaş zamanına denk gelen 1973 yılında Alman şirket Mannesmann AG gelecekteki gaz arzını düşünerek Sibirya’dan Batı Avrupa’ya gaz boru hattının inşası

için boru tedarik etmiştir. Milyarlarca dolarlık anlaşma için, 1973’de Moskova’da temsilcilik açan ilk yabancı bankalar arasında yer alan Deutsche Bank fon vermiştir (Pakhomov, 2013: 13-15). Soğuk Savaş dönemindeki bu ilişki siyasi ve ekonomik çıkarların birleşmesi olarak yorumlanabilir. SSCB, Batı’nın teknolojik imkânlarından, Batı Almanya ise Hollanda gazından daha düşük fiyatlı gaz bulmuş bunun yanında Alman boru ve çelik üreticileri ikili ilişkiden doğan yeni bir pazardan yararlanma fırsatı bulmuştur.

Tablo 2. 1. SSCB / Rusya’dan Alman Gaz İthalatı 1970-2018. (K. Westphal, 2020: 411)

Almanya’da 1980’lerin başında çıkan sürdürülebilirlik destekçisi yeşil enerji fikri ortaya çıkmıştır. Çernobil olayından sonra olayın korkutucu etkisiyle nükleer enerjiden de bir adım uzaklaşmıştır. Feed-in yasasının öncülü olan Şebekeye Elektriğin Satışı Yasası’nın yürürlüğe girmesi 1991 yılına kadar sürmüştür. 2000 yılında Yenilenebilir Enerji Yasası getirilmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik verilmiştir, ancak bu durumun Rusya’dan yapılan doğal gaz ticaretine (Şekil 2.1.) de görüldüğü gibi somut bir etkisi olmadığı söylenebilir (Westphal, 2020: 412). Moskova ve Berlin ilişkileri uzun yıllardır iş birliği ve karşılıklı bağımlılık temelinde ilerlemiştir.

Rusya ile Almanya, Avrupa arasında enerji ilişkileri devam ederken dönem dönem bu ilişkilerin sekteye uğradığı zamanlar olmuştur. Bu ilişkileri sekteye uğratan hamlelerin ilki 1961 Berlin Duvarı’nın inşası sırasında olmuştur. 1961’de Doğu Almanya’yı SSCB’ye bağlayacak olan ‘dostluk’ petrol boru hattı, Bonn yönetiminin boru hattı ambargosu tarafından engellenerek gecikmesine sebep olmuştur. 1970 yılında Willy Brandt kanun çıkararak yaptırımları kaldırdı. Ardından iki ülke arasındaki ticaret Alman şirketi Mannesmann’a hat yapımında kullanılacak borunun hatlarını Sovyetler Birliği’ne teslim etmek üzere büyük bir ticaretin sözleşmesi yapıldı. 1979’a kadar devam eden ekonomik

ilişkiler Sovyetlerin Afganistan'ın işgali ve füze krizi sebebiyle artan uluslararası gerilim yeni bir Sovyet gaz boru hattının inşası için Bonn ve Washington'ı karşı karşıya getirmiştir (Jensen, 2013:34).

1970'lerin ortalarından itibaren Batı Almanya'nın ABD ile ilişkisi farklı nedenlerle artan bir baskı altına girmiştir. Bonn'un bakış açısıyla Amerika'nın petrol politikası küresel enerji piyasasının dengesini bozuyor ve petrol fiyatlarını yükseltiyordu. ABD'nin bakış açısına göre ise Batı Almanya'nın Brezilya ile yaptığı nükleer ihracat anlaşması, mevcut nükleer silahların yayılmasını önleme anlaşmalarını tehdit etmekteydi. Almanya Sosyal Demokrat Parti (SPD) nin Sovyet füze programı karşısında tepki göstermemesi hem Jimmy Carter hem Ronald Reagan yönetimleriyle gerilimler yaratmıştır. ABD, Sovyetlerin ana ihracat kaynağı olan doğal gazı engellemek için harekete geçerken Batı Almanya bundan kaçınmıştır. Şansölye Schmidt ve Almanya'nın iktidar koalisyonunun önde gelen partisi SPD'nin dış politika ideolojisi, 1973 petrol krizi ve Bretton Woods'un çöküşünden bu yana “ekonominin önceliği” temelinde ilerlemiştir (Brüt, 2016: 7).

Batı Almanya ve Sovyetler Birliği doğal gaz ilişkisi Ruhrgas'ın 1972 ve 1974 ek uzun vadeli sözleşmeler imzalamasının ardından önemli ölçüde genişlemiştir. ABD, SSCB ile Batı Almanya'nın doğal gaz ilişkilerine, Batı Almanya'nın bağımlılığının artması ve siyasi baskılara karşı taviz vermek zorunda kalacağı endişesi ile yaklaşmıştır. 1989'da Berlin Duvarı yıkıldığında Sovyet sevkiyatları Batı Almanya'nın gaz talebinin %30'undan fazlasını karşılamıştır (Vivoda, 2017: 28).

Almanya Rusya arasındaki enerji ilişkileri iki devletin ikili ilişkileriyle birlikte, bölgesel hareketlerden etkilenmektedir. ABD-Rusya ile mücadelesi devam ederken, Rusya tarafından Almanya'nın birleşmesinin karşılığında NATO'nun genişlememe taahhüdünün verildiği ancak bunun, eski Varşova Paktı üyesi devletlerin birliğe dâhil olmasıyla ihlal edildiği iddia edilmektedir.

2.2.1. Almanya'nın Enerji İhtiyacı

1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması'nın imzalanması da tam olarak enerji temelli birliğin kurulmasını sağlamıştır. Zaman içinde kömür ve çelik yanında farklı sektörlerde de ekonomik beraberlik sağlamak ve ortak bir pazar amacıyla 1957'de Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. Amerika ve Rusya tarafından nükleer enerjiye olan talep, bir diğer enerji topluluğu olan Avrupa Atom Enerjisi

Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur. 1965 yılında Füzyon Antlaşması ile enerji toplulukları Avrupa Toplulukları isimli tek bir konsey oluşturulmuştur. 2005 yılında Avrupa Enerji Politikası kabul edilmiş, 2007'e ise AB Lizbon Antlaşması ile enerji politikaları AB gündemine girmiştir.

Almanya Avrupa Birliği üyesidir bu nedenle enerji politikası geniş AB yönergeleri dâhilinde belirlenir. Bununla birlikte diğer AB üyesi ülkeler gibi Almanya'da özellikle petrol ve gaz söz konusu olduğun da büyük ölçüde dış enerji kaynaklarına bağımlıdır (Blackbourn, 2013: 4).

1940'ların sonlarında işgal altındaki Batı Almanya, 1960'ların başında Avrupa'nın önde gelen endüstriyel gücü olarak ortaya çıkmıştır. 1973'de yaşanan petrol krizi Almanya'nın dış petrol kaynaklarına olan bağımlılığını göstermiştir. Ekonomik ilerleme üst düzeyde devam ederken Ruhr kömürü, yabancı petrol ile tamamlanmıştır. 1950-1965 arasında Batı Almanya'da kömürün enerjideki payı %74'ten %38'e düşmüştür. 1973'e gelindiğin de petrolün enerjideki payı %58,6'yı oluşturmuştur. Federal yetkililer Almanya'nın ithal petrol' olan bağımlılığını azaltmak için 1974'de nükleer elektrik üretimini 4,400 megawattan 50.000 megawata kadar çıkarmak için bir program açıklamıştır. Bonn yetkilileri Almanya'nın gelişmiş nükleer teknolojisinin ülkenin petrole olan bağımlılığını ortadan kaldırmayı hedeflemişler olsalar da iç muhalefet nükleer reaktör inşası için sert eleştirilerde bulunmuş ve ülke geneline protestolar başlamıştır (Fry, Gregory, 1978: 191).

Alman halkı, nükleer karşıtlığı gibi linyit üretimiyle ilgili de sosyal ve çevresel kaygı taşımaktadır. Batı Almanya için kömür uzun vadeli kullanılabilirliği hakkında soru işaretleri oluşturmuştur. Almanya'nın dünyanın en büyük linyit üreticilerinden olması sadece üretim tarafındaki sosyal maliyetleri değil, tüketim tarafındaki çevresel maliyetleri de beraber getirmiştir. 1970'lerdeki petrol krizleri sırasında nükleer savaş korkusu ve enerji güvenliğine dair endişeler 1986'daki Çernobil felaketiyle birleşerek, Soğuk Savaş sırasında Batı Almanya'da başlayan öğrenci hareketleri muhalefeti harekete geçirmeyi sağlamıştır (Cunningham, 2018: 5).

Fukuşima felaketi sonrası, benzer felaketi kendilerinin yaşamamasından endişe eden Alman halkı nükleer enerji karşıtı faaliyetler gösterirken, öğrencilerin katıldığı bir kamuoyu araştırmasında %75'i nükleer enerjiye karşı olduklarını belirtmişlerdir. Angela Merkel, nükleer enerjinin çevre dostu enerji olduğunu, santrallerin üst düzey teknolojiyle

donatıldığını ifade etmiştir. Bu konuşmadan bir yıl sonra 2011 de Almanya'nın Federal Hükümeti nükleer enerjiden vazgeçme kararı almıştır (Muradov, 2012: 110).

Almanya AB'nin en büyük enerji tüketicisidir. Coğrafi olarak Avrupa'nın merkezinde olan Almanya'nın enerji sistemi komşuları ile birbirine bağlıdır. Almanya ne kullanırsa bu gaz, elektrik veya başka bir enerji çeşidi, enerjinin sınırlar arasında akışını sağlamak için Almanya'ya ihtiyaç vardır. Almanya'nın yaptığı her şey komşularını da etkilemektedir (Hedberg, 2018: 11).

Almanya'nın 2009'da toplam hammadde ithalatı 89,3 milyar £ bandına ulaşmıştır. Fosil enerji tek başına toplamın %71,6'sını oluşturdu, sırasıyla %36,9'u petrol ve %28,6'yı doğal gaz ve %4,6'yı kömür oluşturmuştur. Almanya'nın petrol tüketiminin %97'si ve doğal gaz tüketiminin %84'ü ithalata bağımlıdır (Jensen, 2013: 33).

Tablo 2. 2. Yıllara Göre Almanya'nın Toplam Gaz İthalatının Rusya Yüzdeleri (Jensen, 2013: 33)

1991	%33
1995	%37
2000	%37
2005	%35
2010	%39

Rus gazının Alman tüketimindeki payı 1991-2010 yılları arasında yirmi yıllık süre içerisinde oldukça sabit kalmıştır. Almanya'nın Rus gazına olan bağımlılığı ortadadır fakat Rusya için de Almanya büyük döviz kaynağı olarak yerini korumaktadır (Jensen, 2013: 34).

2.2.2. Rusya'nın Enerji İhracatı ve Almanya'nın Yeri

Rusya büyük bir ham petrol ve doğal gaz devletidir. Dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisi ve yine Suudi Arabistan'dan sonra ham petrol ihracatçısıdır. Rusya'nın küresel enerji piyasasında tercih edilmesinin bazı sebepleri vardır. Enerji tüketicileri bağımlı olmamak adına farklı kaynaklardan farklı enerji türleri arar, bu politika yapıcılar için o kadar önemlidir ki Soğuk Savaş döneminde dahi Batılı devletler Rusya ile enerji ilişkilerini sürdürmüştür. Rusya 1970'lerden sonra ön plana çıkan bir ülke olmuştur. Dünyadaki ham petrol rezervlerinin çoğunluğu Ortadoğu'da bulunmaktadır. Ancak bölgenin siyasi istikrarını

koruyamaması, küresel piyasanın ham petrol arzında aksamalara yol açacağı düşüncesini uyandırmaktadır (Demir, 2010: 4).

Rusya'nın petrol rezervlerinin çoğu Batı Sibirya'da, Ural Dağları ile Orta Sibirya Platosu arasında yer almaktadır. Bu bölgenin zenginliği 1980'lerde Sovyetler Birliği'ni dünyanın en büyük petrol üreticisi haline getirmiştir. 1988'de günde 12,5 milyon varile ulaşmıştır. 1991'de Sovyetler dağılmadan önce üretim düşmeye başlamış, ardından sert bir düşüşle 1997-1998'de günde altı milyon varilin altına düşmüştür. Dünya petrol fiyatlarındaki artış, eski petrol sahalarının revize edilmesi gibi sebeplerle 1999'da tekrar toparlanmaya başlamıştır (Piros, 2007: 82).

Petrol'ün yenilenemez bir enerji kaynağı olması ayrıca küresel ticaretin ve küresel ekonominin petrole olan ihtiyacı düşünüldüğün de bu durumun da petrol fiyatlarını etkilediği bilinmektedir. Petrol üretim maliyetleri arama giderleri, işletme giderleri, sahanın yapısı, kullanılan teknolojik ürünler, aramanın gerçekleşeceği sahanın jeolojik yapısı gibi çeşitli faktörler de petrol fiyatlarını etkileyen sebepler arasında gösterilir. Petrol rezervlerinin varlığı kadar petrolün çıkarılması ve taşınması da petrol ihracatının büyük bir kısmını oluşturmaktadır (Elmas, 2019: 33).

Rus petrolünün Rusya'nın ihracatındaki payı 1990'ların ortasında %50'nin altındayken 2000'li yıllardan sonra GSYİH büyümesinin yarısını hidrokarbonlar sağlamıştır. 2013 yılında bu pay %70'lere çıkmıştır. Petrol ihracatı gelirin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Rusya'nın enerji ihracatına olan bağımlılığı dolayısıyla ihracatındaki petrol payının azalması karşısındaki savunmasızlığı 2009 dünya mali kriziyle vurguna uğradı. Varil başına 114 dolara satılan petrol, 34 dolara düşerken kaynağa dayalı ekonomi %8 oranında daralma yaşamıştır (Aron, 2013: 2).

Sovyetler Birliği dağılmadan önce de en büyük petrol ve doğal gaz üreticilerinden biriydi, Sovyet sonrası Rusya içinde enerji kaynakları önemini korumaya devam etti. 2002'de enerji sektörünün Rusya'nın toplam sanayi üretiminin %25'ini bütçenin yaklaşık üçte birini ve nakit gelirlerin yaklaşık yarısını oluşturuyordu. Rusya ekonomisini toparlamak için uluslararası pazarda en kabul edilebilir ve geçerliliği olan hammadde satışı için yaklaşık 350 milyon petrol ve 600 milyar metreküpten fazla doğalgaz üretti. Böylelikle Rusya ekonomisinde petrol ve gazın önemi önemli ölçüde arttı. Gazprom tek başına devlet gelirin %8'ini oluşturdu. Rusya'nın enerji kaynaklarından elde ettiği kazanç yalnızca ekonomik değil aynı zaman da siyasi kazancı da beraberinde getirmekteydi (Gidadhubli, 2003: 2025).

Rusya enerji kaynaklarını siyasi bir güç olarak kullanma becerisi açısından güçlü bir konumdadır. Dünyanın en etkili ikinci petrol ve gaz üreticisi olarak hâkim bir konuma sahiptir. Kömür ve uranyum pazarında en önemli tedarikçilerdendir. Avrupa'ya petrol, gaz ve kömür tedarikinde birinci sırada yer almaktadır (Tablo 2.4). Rusya enerji kaynaklarının yanı sıra nikel, kobalt, platin, altın, endüstriyel mineraller de ihraç etmektedir.

Tablo 2. 3. *Rusya'nın Dünya'daki ve Avrupa'daki Doğal Kaynakları (Nowak, 2016:24).*

	Dünya üretimi (sırası)	Dünya üretimi (yüzde)	Avrupa tedarik (sıra)	Avrupa tedarik (yüzde)
Petrol	2	%12,7	1	%29
Gaz	2	%16,7	1	%42
Kömür	6	%4,3	1	%29
Uranyum	6	%5	2	%18

AB üyesi ülkeler de 1973 Petrol Krizi'nin yaşanmasıyla enerji tedarikinde yaşanacak problemlere karşı önlem almak için gelecekteki enerji ihtiyacı da düşünülerek uzun vadeli politikalar geliştirilmek istenmiştir. AB için enerji siyasi bir mesele haline dönüşmüştür. Petrol krizinin etkileri doğrudan ve dolaylı birçok ülkeyi etkilemesi sebebiyle yalnızca AB ülkeleri değil ABD ve Kanada gibi ülkelerin de aynı düşüncelere kapılmasına sebep olmuştur, bu bağlamda 1974 yılında Uluslararası Enerji Ajansı kurulmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde AB, yabancı kaynaklara olan bağımlılıkta artış olduğunu, üye ülkelerin enerji tüketiminde sınırlandırmaya gitmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte enerji güvenliği için enerji kaynaklarının tedarik edildiği bölgelerin çeşitlendirilmesini, Kuzey Afrika ve Hazar Bölgesi'ndeki tedarikçi ülkelerle iş birliği yapılabileceği belirtilmiştir (Kalkışım, 2019: 462).

Avrupa Birliği üye devletlerinden en büyük doğal gaz tüketen ülkelerden biri gelişmiş endüstrisiyle Almanya'dır. GSYİH ile dördüncü büyük ekonomiye sahip olan Almanya, gaz tüketimini çeşitli ülkelerden karşılamaktadır. Dünyanın en büyük gaz ithalatçılarından olan Almanya, doğal gazlarını depolamak için %19 kapasiteli depolama tesislerine sahiptir. 1973'den bu zamana devam eden Alman-Rus doğal gaz ilişkileri siyasi, ekonomik, sosyal bağlar ile bağlıdır. 2016'da Rusya'nın gaz ihracatının %22,1'i Almanya'ya ihraç edilmiştir. Tüketilen gazın %90'ı boru hatları ile tedarik edilmektedir (Özcan, 2020: 55).

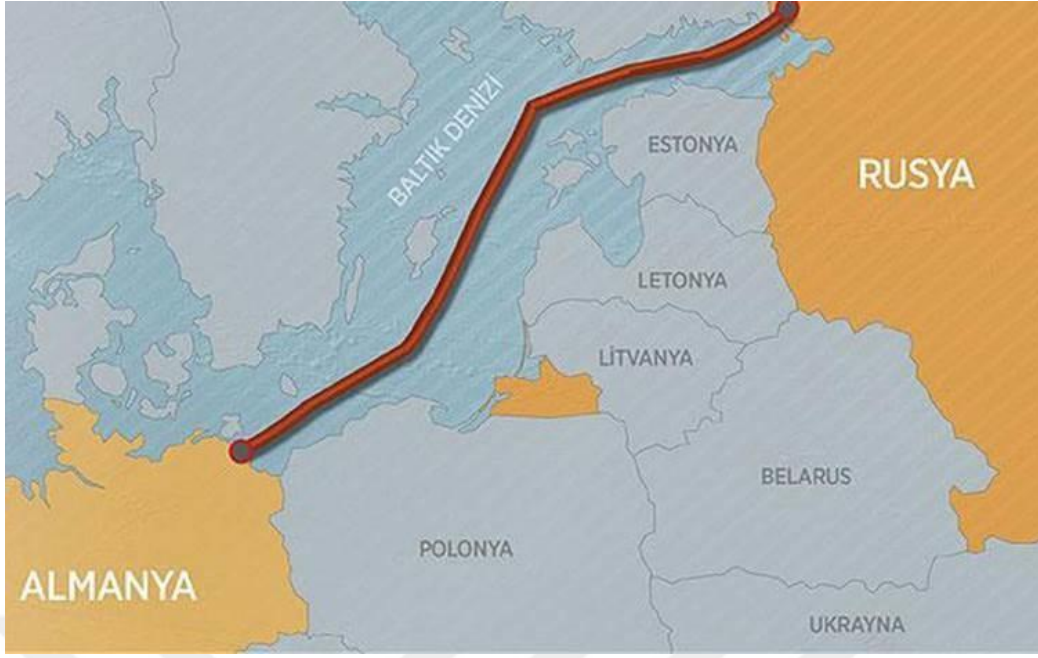
Alman-Rus bağlantıları son yirmi yılda uzmanlar, gazeteciler, politikacılar ve lobi kurumlarından oluşan “Rusya dostu” ağlar kurulmuştur. 1993 yılında kurulan Alman-Rus Forumu ve 2001 yılında eski şansölye Gerhard Schröder ve Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından kurulan Petersburg Diyaloğu ile boru hattı enerji projeleri için kilit kurumlar haline gelmiştir. Forum Rusya’da faaliyet gösteren Alman şirketleri ile yakından bağlantılıdır ve kısmen onlar tarafından finanse edilmektedir. Yönetim kurulu Alman siyasetinin ve ekonomisinin temsilcilerindendir. Sosyal ilişkiler ile ekonomide etki ağı oluşturmak, Rusya tarafından başarılı bir şekilde uygulanan stratejilerden biridir (Meister, 2016: 13).

2.3. RUSYA-ALMANYA İLİŞKİLERİNDE ENERJİ HATLARI

Rusya-Almanya arasındaki enerji ilişkilerinde enerji hatları önemini korumaktadır. Nakliye masrafları, seyahat süresinin uzunluğu, taşıma riskleri göz önüne alındığında da Rusya’nın petrol ihracatı için gereken boruların nereden geçeceği önemlidir. Baltık Denizi de enerji taşımacılığı için tercih edilir konumdadır.

1939’da Sovyetler Birliği Baltıklar’a kadar uzanan geniş topraklarda hak ilan etmiş ve Litvanya, Estonya, Letonya SSCB’ye katılmıştır. Sovyetler’in dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını kazanmış, Boris Yeltsin yönetimindeki Rus hükümeti Baltık ülkelerinin bağımsızlık isteklerini desteklemiştir. Stimson Doktrini ile ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt bu devletlerin bağımsızlıklarını desteklemiş, eski Sovyet ülkeleri olduğu düşüncesinin sürmesine karşı çıkmıştır. Estonya, Litvanya ve Letonya 2004’te AB ve NATO’ya dâhil olmuştur. Rusya’nın bölgedeki siyasi ve ekonomik planları düşünüldüğün de bu durum Rusya’yı rahatsız etmiştir. Rusya için bölge Avrupa Birliği ile ortak sınır bölgesidir. Enerji yolları için önem taşıyan Baltık denizi, Rusya gazını Avrupa’ya taşıyacak rotadır. NATO’nun genişlemesi ile Rusya, NATO tarafından bölgeye yerleştirilen teçhizat ve tatbikatlardan da ayrıca rahatsız olmaktadır (Türkeş, 2016: 19-23).

Moskova için Baltık denizi zaman içerisinde enerji taşımacılığı için oldukça önemli hale gelmiştir. Avrupa piyasalarına ihracat yapan Rusya için yeni boru hatlarıyla doğrudan Avrupa hatlarına sevkiyat yapmak hedeflenmiştir. OPEC krizleri, Kuzey Afrika’da başlayan ve Ortadoğu’ya uzanan Arap Baharı süreci Rusya’nın tercih edilebilirliğini artırmış olmuştur. Rusya tedarik sürecini daha güvenilir bir hale getirmeye çalışmakta olup Ukrayna ve Belarus’a ihtiyaç kalmadan ihracatını transit bir şekilde gerçekleştirmek istemektedir. Kuzey Akım Projesi Almanya’ya doğrudan Rus enerjisini ulaştıracak projelerdendir.

Resim 2.1 Rusya ve Almanya arasındaki Baltık Denizi doğal gaz boru hattı haritası (Anadolu Ajansı)

Rusya Federasyonu tarafından Baltık denizinin önemi ortadır bununla birlikte NATO genişlemeye devam etmektedir. NATO varlığıyla dahi Rusya'yı rahatsız etmekte olup genişlemesiyle Rusya için tehdit algısı oluşturmaktadır. 1988'den bu yana Rus politika yapıcıları tarafından Baltık ülkelerinin NATO'ya katılma süreçleri hakkında yorumlarda bulunmaktadır. Genel kanaat, bu ülkelerin NATO üyesi olması halinde Rusya'nın Baltık coğrafyasında sahip olduğu stratejik çıkarlarını kaybedeceği yönündedir.

2.3.1. Yamal Avrupa Boru Hattı

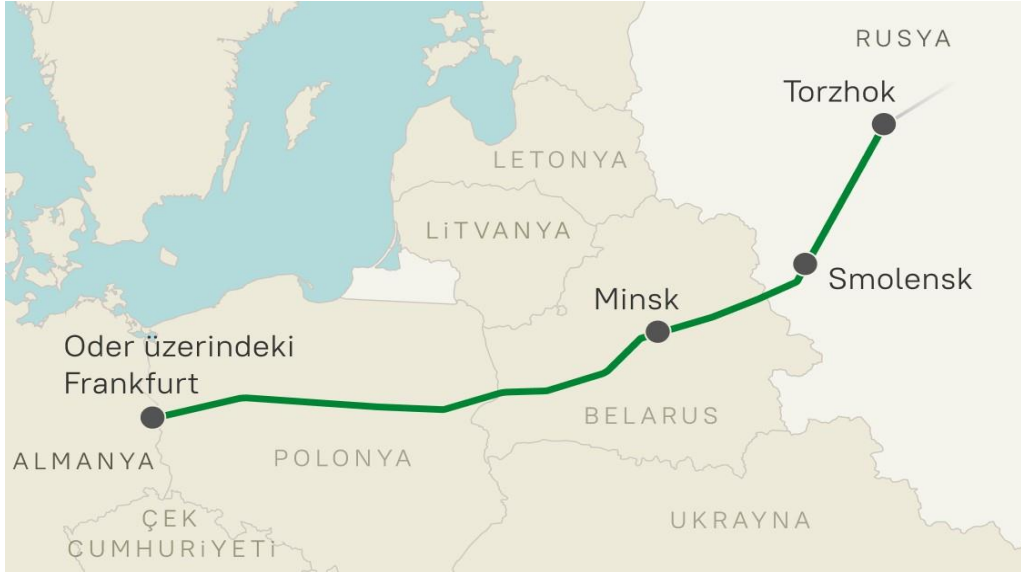
Sovyet gaz ihracatı II. Dünya savaşından sonra Polonya'ya yapılan teslimatlar ile başlamıştır. 1960'lar boyunca Sovyetler Birliği doğal gaz için boru hattı ağı geliştirmekle ilgilenmeye başlamıştır. Doğu Avrupa'ya gaz ihracatı kademeli bir şekilde başlamıştır. 1973'de Demokratik Alman Cumhuriyet'ine 1974'de Macaristan'a ardından Yugoslavya, Romanya'ya teslimatlar başlamıştır.

Batı Avrupa'ya, Güneydoğu Avrupa'ya ve Türkiye'ye de Rus doğal gazı Belarus ve Ukrayna üzerinden ihraç ediliyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra doğal gazın Rusya'dan Batı Avrupa'ya taşınmasıyla ilgili koşullar değişmeye başlamıştır. Beyaz Rusya ve Ukrayna Rus gaz ihracatını geçiş ücretlerini artırmasıyla ihracat daha pahalı hale gelmiştir. Bununla birlikte transit ülkeler, borçlarında uzlaşmak için Gazprom'u

zorlamışlardır. Ukrayna, Rus gazının Batı Avrupa'ya taşınmasında tekel konumdadır. Ukrayna ile Gazprom arasında geçiş ücretleri ile ilgili sorunlar büyümeye devam etmiş, bununla birlikte Gazprom Rusya'yı geçiş sırasında gazın çekildiğine dair suçlamıştır. Gazprom Ukrayna'nın geçiş tekeline son vermek için alternatif geçiş yolları aramıştır (Heinrich, 2003: 50).

Alternatif geçiş yollarından biri, yapımına 1994'de başlanan Yamal yarımadasındaki Batı Sibirya gaz sahalarından Ukrayna'yı atlayarak doğrudan Beyaz Rusya ve Polonya'dan geçerek 4105 km'lik Almanya'ya giden boru hattıdır. 1999'da boru hattının ilk kısmı Almanya'da tamamlanmıştır. 2006'da tamamlanan Yamal Boru Hattı'nın yıllık kapasitesi 33 milyar metre küptür (Yalçın, 2017: 49).

Yamal-Avrupa boru hattı yapılana kadar tek geçiş ülkesi olan Ukrayna'nın hakimiyeti Rusya ile siyasi çalkantılara sebep olmaktaydı. Belarus üzerinden yeni bir koridorun tamamlanması durumu farklı kılmıştır. Rus gazının Batı Avrupa'ya ihracatı, fiyatlar ve aktörler değişmiştir. Ukrayna, Belarus'un pazara girmesinden zarar görmüştür. Rusya'nın kar payı artmış, bu durum Rusya'nın Belarus üzerinden gaz taşıma kapasitesini genişletme isteğini doğurmuştur. Rus gazını ithal eden ülkeler içinse gaz fiyatı, Rusya ve Ukrayna'nın uzlaşması veya Belarus üzerinden yeni boru hattı inşaatı durumunda düşmektedir. Batı Avrupalı ithalatçılar için fiyatın ucuz olması aynı zaman da bağımlılığın da artması anlamına gelmektedir (Hirschhausen, Meinhart, Pavel, 2003: 46-66).

Resim 2.2. Yamal-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı (Gazprom)

2.3.2. Orenburg-Western Doğalgaz Boru Hattı

VOLGA-Urallar bölgesi Rusya'nın enerji ihracatı için oldukça önemli bir bölgedir. Rusya'nın toplam petrol üretiminin %30'luk kısmını oluşturur. Orenburg'un batı ve orta kısımları Rus petrolünün yaklaşık %3'ünü ve Rus gazının %5'ini oluşturmaktadır (Mjachina, Baynard, Chibilyev, 2013: 113). 1970'lerde Orenburg sahasının gelişiminden kaynaklı, gazın ortaya çıkarılması çeşitli sebeplerden dolayı teknik olarak zordu bu sebeple uzun mesafe iletim hatları ile destek verilmesi gerekiyordu bu doğrultuda Fransız takım tedarikçilerinden proje olarak satın alınmıştır.

Orenburg-Western bir diğer bilinen adıyla Soyuz Doğalgaz Boru Hattı, Sovyetler Birliği'nin, Orenburg bölgesinden çıkardığı doğal gazını Batı Avrupa'ya ihraç etmek için 1980 yılında 2675 km uzunluğunda olup proje maliyetinin 227,8 milyon USD olduğu Sovyet ihracat boru hattıdır. Avrupa gaz piyasası içinde projenin hem ekonomik hem jeopolitik etkileri olmuştur.¹

Rus ve Orta Asya gazını Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşıyan bor hattı Rusya ile Ukrayna arasındaki anlaşmazlıkların da konusu olmuştur. Soyuz boru hattı istasyonlarındaki gaz pompalama üniteleri de modernize edilmiş, bölgesinin en büyük gaz işleme kompleksi olmuştur (Sagers, 2013: 685).

2.3.3. Kuzey Akım Boru Hattı Projesi

1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Boris Yeltsin, Sovyet Gaz Bakanlığı’nı kısmen özelleştirerek adını Gazprom olarak değiştirmiştir. İlk zamanlar devlet kontrolü elinde tutmuş Gazprom özel bir şirket olarak davranmıştır. Ancak zaman içinde Gazprom devlet bütçesine döviz kazandıran hibrit bir kurum haline gelmiştir. Gazprom, Rusya tarafından Batı ve eski Sovyet cumhuriyetleri ile ilişkiler de bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır (Zaslavskiy, 2017: 2).

Bugün Kuzey Akım boru hattı haline gelen boru hattının temelleri 1997’de atılmıştır. Gazprom ve Finlandiya enerji şirketi arasında ortak bir proje olarak başlamıştır. Proje ortaklarından biri de daha sonra E. ON olan Ruhrgas’tı. Finli şirketin projeden ayrılmasıyla proje Gazprom, E. ON, BASF ile devam etmiştir. 2005’te boru hattının inşası konusunda anlaşmaya varılmıştır. Boru hattının inşası ve işletilmesi için merkezi İsviçre’de bulunan Kuzey Avrupa Gaz Boru Hattı Şirketi kuruldu. Bu ortak girişimin yüzde %24,5’i Alman şirketine, %51’i Gazprom şirketine aittir. 2006’da Nord Stream olarak değiştirilmiştir (Stefan, David, 2007: 3).

Kuzey Akım 1, Baltık Denizi altında Russla (Vyborg) ve Almanya’yı (Lubmin, Grelfswal yakınlarında birbirine bağlayan iki açık deniz boru hattından oluşmaktadır. Rusya kısmının inşaatına 2005 yılında başlanmış olup Vyborg Rus boru hattı şebekesine bağlayacaktır. Alman tarafında iki kara bağlantısı planlanıyor. Wingas tarafından işletilen bir güney bağlantısı OPAL Kuzey Akım gazını Almanya üzerinden 470 km güneye, Almanya-Çek sınırındaki Olbernhau’a E. ON tarafından inşa edilen kısmı ise Hamburg’un güneyindeki Achim’deki şebekesine bağlayacaktır (Yafimava, 2017: 2).

Kuzey Akım boru hattı ile Rusya doğrudan Avrupa’ya gazını ihraç edebilecektir. Bu proje Rusya’nın doğalgaz ihracatı için kısmen bağlı kaldığı Ukrayna’yı etkisiz hale getirmektedir. Rusya artık doğal gazını Ukrayna üzerinden Avrupa’ya ihraç etmezse Moskova’nın Kiev’e karşı eli güçlenecektir. Dolayısıyla Avrupa’ya yapılan ihracat sadece ticari amaçlı değil bununla beraber Moskova’nın jeopolitik çıkarlarına da hizmet etmektedir (Umbach, 2018: 3).

Kuzey Akım projesi Rusya devlet başkanı Putin ve Almanya Şansölyesi Schröder tarafından 2006 yılında imzalanırsa da Rusya’nın doğrudan gazını Avrupa’ya ihraç etme düşüncesi 1990’larda Rusya’nın Ukrayna ile ilk transit anlaşmazlıklarının olduğu dönem

ortaya çıkmıştır. Rusya gaz ihracatının %80'ini Ukrayna, %20'sini Beyaz Rusya üzerinden gerçekleştirirken, alternatif boru hattı düşüncesi her zaman varlığını korumuştur. Boru hattı projesine ilk olarak Ukrayna, Polonya ve Baltık Cumhuriyetlerinden tepki gelmiştir. Rusya proje için ekonomik çıkarlar gözetilerek planlandığını Ukrayna'ya ödenen transit ücretlerinin ortadan kalkacağı yönünde açıklamalar yapmıştır (Şenterzi, 2012: 54-61). Rusya'dan doğal gaz ithal eden Almanya, Kuzey Avrupa'nın merkezi olacak ve Kuzey Avrupa'ya dağıtımı yapılan gaz Almanya üzerinden yapılacaktır. Proje Doğu Avrupa ülkelerinden de tepki almıştır, Rusya-Alanya yakınlaşması bölgede kolektif hafızayı harekete geçirmekte olup, korku duyulmaktadır.

2.3.4. Kuzey Akım II Boru Hattı

AB'ye en çok doğal gaz tedarik eden Rusya'yı Almanya'ya bağlayan Kuzey Akım Boru hattı 2011 yılında faaliyet geçmiştir. 2015 yılında Kuzey Akım 1 boru hattından gelen doğal gaz miktarını artırmak için Gazprom ve beş Avrupalı şirket Kuzey Akım 2 projesinin inşa edilmesine karar vermişlerdir. Boru hattı Ukrayna ile birlikte hali hazırda işleyen boru hatlarının geçiş güzergâhında olan birkaç ülkeyi de atlayacaktır. 2016'da Orta ve Doğu Avrupa'dan sekiz AB hükümeti Kuzey Akım 2 projesine itiraz eden Avrupa Komisyonu'na, projenin AB'nin rekabetçi ilkelerini ihlal ettiğini ve ticari istikrarın bozulabileceğini savunan bir mektup yazmıştır. Kuzey Akım 2 projesinin diğer muhaliflerinin de iddia ettiği gibi enerji birliğinin ruhu ve amaçları ihlal edildiği savunulmuştur (Zaslavskiy, 2017: 7).

Projenin Rus politikası açısından önemini anlamak için neoklasik gerçekçilik üzerinden değerlendirmek Rusya'nın hedeflerini analiz etmemize imkân tanır. Neoklasik gerçekçilikte, devletin dış faaliyetlerine iç faktörlerinde dahil edilmesi gerekir. Kuzey Akım 2 gibi bir proje Rusya'nın AB ve üye devletleri ile Ukrayna ile ilgili dış politika hedeflerine ulaşması için bir araçtır. Bununla birlikte büyük altyapı projeleri hayata geçirmek inşaat işlerinden önemli kazançlar elde etmeyi sağlar (Kardas, 2019: 32).

Kuzey Akım Proje uygulaması için 2018 de yapımına başlanacak olup 2019'da kullanıma açılacak olarak planlanarak Alman BASF, Avusturyalı OMV, Alman E. ON, Hollandalı-İngiliz Shell ve Fransız Engie adlı beş Avrupalı şirketin Gazprom ile projenin inşası için hissedarlık anlaşması imzalamıştır (Kardas, 2019:30). İnşaat izinleri 2018'de Almanya, Finlandiya, İsveç ve Rusya tarafından verilmiştir. Finlandiya açık denizde boru döşemeye Eylül 2018'de başlamış, ilk hattı Nisan'da, ikinci hattı ise 2019 Ağustos ayında tamamlamıştır. Almanya'da başlaması gereken ilk inşaat çalışmaları Mayıs 2018'e kadar

başlamamıştır. ABD'nin Rusya Federasyonu'na yönelik politikalarının devamı ve Rusya'nın Ukrayna politikası, 2016'daki ABD başkanlık seçimlerine müdahaleye tepki olarak 21 Aralık 2019'da yaptırım uygulamakla tehdit etmiştir, bunun üzerine boru döşeyen inşaat şirketi Allseas faaliyetleri durduğunu açıklamıştır.

Rusya Devlet Başkanı Putin ve Almanya Başbakanı Angela Merkel, ABD'nin yaptırımlarına karşı aynı basın toplantısında şu sözleri ifade etmişlerdir:

Putin: “Kritik bir sorun yok tek zorluk zaman, dış yardımlar olmadan kesinlikle kendi başımıza tamamlayabileceğiz, çalışmalar 2020 sonu veya 2021 ilk çeyreğinde tamamlanacak” (Pirani, Sharples, Yafimaya, Yermakov, 2020: 3).

Merkel: “Sınır dışı yaptırımlar yanlış bir yol, projeyi desteklemeye devam edeceğiz” (Pirani, Sharples, Yafimaya, Yermakov, 2020: 3).

Almanya'nın ekonomik çıkarları, komşu ülkelerin endişelerinden ve Ukrayna krizinden baskın gelmiştir. Ekonomik çıkarlar göz önünde bulundurulurken Almanya Rus gazının AB bölgesinde merkezi haline gelmiştir. Kuzey Akım II boru hattı projesi yalnızca federal hükümet için değil projenin geçtiği eyaletler için de ekonomik olarak ciddi rol oynamaktadır. Merkel'in bu bağlamda projeye destek olması ulusal ve uluslararası tepkilerle karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Projenin dış politikada etkilerinden biri de bölgesel olarak Avrupa'da güvenlik kaygıları artmış, ikili ilişkiler bazında ise Almanya-Polonya ilişkileri olumsuz yönde seyretmiştir. Çin kısmen Rusya ile yakınlaşırken, Almanya Fransa ilişkileri rekabet ve iş birliği arasında seyretmiştir (Hekimler, 2021: 186).

Rusya'nın Avrupa'ya doğal gaz ithalatı için geçiş ülkeleri birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Kuzey Akım, Baltık Denizi yoluyla 55 milyar metreküplük doğal gaz taşımak için tam kapasite yaklaşırken, Yamal-Avrupa boru hattının öneminin azalması beklenmiştir. Yamal-Avrupa doğal gaz boru hattı yılda 33 milyar metreküp Rus gazı taşıma kapasitesine sahip olup Beyaz Rusya ve Polonya üzerinden Almanya'ya gitmektedir. Ukrayna ve Slovakya üzerinden de Avusturya'ya ulaşmaktadır. Kuzey Akım sayesinde Rusya'nın gaz ihraç etmek için çeşitliliği artmış olup yalnızca karasal borulara güvenmiyor aynı zaman da Orta ve Doğu Avrupa'daki transit devletlerinde önemi azalmaktadır (Stefanova, 2012: 58).

Resim 2.3. Kuzey Akım, Kuzey Akım 2 Boru Hattı (Gazprom).

Projenin en büyük savunucularından biri olan Almanya, projenin sadece ticari bir proje olarak değerlendirilmesi gerektiğini, hükümetlerden ziyade özel yatırımcıların bu projeye ilgilenmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Almanya, AB enerji güvenliğini pekiştireceğine inanmıştır. Angela Merkel ve SPD lideri, duyulan endişe karşısında Ukrayna'nın transit rolünü korumak için alternatif bir yolun oluşturulacağını ileri sürmüşlerdir, ancak Almanya Ukrayna'nın Rusya karşısında elini güçlendirecek herhangi bir çözüm veya alternatif seçenekte bulunmamıştır (Bichikliski, Nas, 2022: 160).

2.4. ENERJİ PERSPEKTİFİNDE RUSYA – ABD İLİŞKİLERİ

Küreselleşen dünyada enerji stratejik bir unsur haline gelmiştir. Enerji bir ülkenin dünya siyasetindeki yerini belirleyen en önemli etkenler arasındadır. Bir ülkenin enerji politikası dış politikasından bağımsız değerlendirilememektedir. Rusya Federasyonu'nun enerjiye olan bağımlılığı hem gücü hem de zayıf karnını oluşturmaktadır. Rusya'nın uluslararası aktörlerle olan enerji ilişkileri de zaman zaman olumlu zaman zaman olumsuz etkilenmiştir. Soğuk Savaş dönemi bitmesine rağmen ABD ile aralarında devam eden gerilim, bu bölüm de enerji perspektifi altında incelenecektir.

2.4.1. Yakın Çevre Doktrini

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra kendini SSCB'nin halefi olarak ilan eden Rusya, uluslararası sistemde güç dengesini sağlayabilmek için eski Sovyet ülkelerine karşı “Yakın Çevre Doktrini” geliştirmek istemiştir. Yeltsin dönemin de BDT ülkelerine karşı etkili bir dış politika geliştiremeyen Rusya, 1993 yılında BDT'den faydalanarak Yakın Çevre Doktrinini formüle etmiş ve bölgede elini güçlendirmek için büyük bir adım atmıştır (Sönmez, 2015: 2).

Rusya, kendini güneyden çevreleyen bu devletlerin oluşturduğu coğrafyayı en önemli dış politikası olarak tanımlamıştır. Bölgedeki gelişmelerden birincil derecede sorumlu olduğunu iddia etmiştir (Mikail, 2007: 254).

Rusya uygulamak istediği bu politikayla kendi coğrafyasında sözü geçen bir güç olmayı isterken, Batı ile ilişkiler içinde bir denge unsuru olarak kullanmayı da hedeflemiştir. Bu amaçla Rusya, BDT ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmayı ve hâkimiyeti altına almayı istemektedir (Keskin, 2015: 59).

Rusya'nın eski Sovyet ülkeleri için yakın çevre kavramını kullanması, bağımsızlığını yeni kazanmış devletler için tehlike uyandırmıştır. Rusya'nın başka devletlerde yaşayan Rus nüfusunu, Yakın Çevre Doktrini kapsamın da koruyacağını bildirmesi, fazlaca Rus nüfusa sahip yeni bağımsız devletler için tedirginlik yaratmıştır (Demir, 2016: 69).

BDT ülkelerinin hissettiği tedirginliklerin doğru olduğu zamanla ortaya çıkmıştır. Rusya bu ülkelerin kendi aralarında ve dış dünya ile kurdukları ilişkileri her zaman yakından takip ederek, çıkarlarıyla çatışan politikalarını engellemeye çalışmıştır (Sönmez, 2015: 5)

Yakın Çevre Doktrininin maddelerin biri, Rusya'nın toprak bütünlüğünün korunması ve BDT devletlerinde barış güvenliği için asker bulundurmak istemesidir. Bu maddeler incelendiğin de Rusya BDT devletlerin her hamlesini kendi toprak bütünlüğünü sarsacak eylemler olarak görmektedir. Amerika'nın bu devletlerle ilgilenmesi ve buralar da üsler kurması Rusya'yı bu sebeple rahatsız etmektedir.

11 Eylül olaylarından sonra terörle mücadele kapsamında Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan hava sahalarını ABD'ye açmıştır. ABD'nin bu ülkelere ekonomik destekte bulunacağını ilan etmesiyle Kırgızistan ve Özbekistan'da askeri üsler ABD'ye kiraya verilmiştir.

Rusya bu gelişmelerle birlikte, ABD'yi arka bahçesi olarak nitelendirdiği Orta Asya'da yanında bulmuştur. Bölgede artan ABD tehdidine karşı Rusya kendi hamlelerini başlatarak 2003 Ekim ayında Kırgızistan'da hava üssü kiralamış, Tacikistan'da Rus motorize birliğine askeri üs statüsü almıştır.

ABD'nin Orta Asya bölgesine uyguladığı politikalar karşısında Rusya net ve sert bir tavır sergileyerek bu bölgenin kendisi için önemini Gürcistan ve Ukrayna kriziyle birlikte ortaya koyacaktır.

2.4.2. 11 Eylül

ABD'nin tek başına dünya petrol tüketimindeki payı %25'dir. Bu oran Asya Pasifik bölgesinin payına eşit düşmektedir. Bu bağlam da ABD için petrol oldukça önemli olmakla birlikte petrol ithalatını Ortadoğu bölgesinden gerçekleştirmektedir. Avrupa ülkeleri ise ihtiyaçlarının yarısından fazlasını yine bu bölgeden karşılamaktadır. 11 Eylül saldırıları Suudi Arabistan petrolüne olan güven konusunda olumsuz bir yankı uyandırmıştır. Rusya'nın OPEC'e alternatif olma konumu kuvvetlenmiş görünse de Rusya'nın OPEC'in yerini alması olası görünmemektedir (Baysoy, 2009: 69).

2000 yılında ABD başkanlığı için Cumhuriyetçi Parti'nin adayı George W. Bush ve Demokrat Parti adayı Al Gore arasında seçim mücadelesi yaşanmıştır. ABD'de geleneksel bir Rusya muhalifi olarak bilinen George Bush ipi göğüsleyen isim olmuş ve başkanlık koltuğuna oturmuştur.

Rusya Federasyonu'nda ise 1999 yılında Boris Yeltsin başkanlıktan istifa edip yerine Vladimir Putin'i başkan olarak göstermiştir. Mart 2000 seçimlerine kadar Putin kısa bir süre Rusya Federasyonu'nun başkanlığını yapmıştır. Seçimlerde aldığı %52'lik oy oranıyla dört yıl sürecek başkanlık süreci başlamıştır (Özcan, 2019: 187).

Vladimir Putin, Çeçenistan'da izlediği sert ve tavizsiz politikalarından dolayı Rusya'da popüler olmuştur. Putin'in politikaları başkanlık sürecinde de devam etmiştir. Göreve geldiğin de en önem verdiği konu ABD'nin tek kutuplu sistemine karşı çok kutuplu sistemi savunmak ve bu doğrultu da Avrupa Devletleriyle ilişkilerini geliştirmek olmuştur.

İran, Çin, Hindistan gibi ülkelere ziyaretler gerçekleştiren Putin, Ekim 2000 Hindistan ziyaretinde ortak bildirge imzalamış, Hindistan'ı çok kutuplu dünya sistemi içerisinde önemli bir aktör olarak gördüğünü ifade etmektedir. Rusya ekonomisinde yaşanan

olumlu gelişmeler, Batı'dan gelecek yardımlara olan talebi azaltmış, böylece Putin'in ABD'ye karşı daha rahat hareket etmesini sağlamıştır (Sönmez, 2010: 55).

ABD başkanı Bush ve yönetimi, 1972 yılında SSCB ile imzalanan Anti Balistik Füze Antlaşmasından çekilmek konusunda sinyaller vermiştir. Bunun üzerine Rusya Federasyonu ABD'yi diplomasi konusunda uyarmıştır. ABD'nin böyle bir davranışına karşılıksa Rusya kendisinin de START I'den çekilme hakkı olduğuna vurgu yapılmıştır. 2001 Mart'ta ABD-Rusya arasında diplomat krizi yaşanmıştır. ABD 50 Rus diplomatını casusluk suçuyla sınır dışı etmiştir. İki devlet arasındaki gerilim tırmanmaya başlamıştır (Tellal, 2010: 215).

11 Eylül 2001 tarihine kadar bu tırmanış devam etmiştir, fakat ABD'nin 11 Eylül'de terör saldırısına uğramasıyla iki devlet arasında yumuşamalar başlamıştır. ABD'nin terörle mücadelesine Rusya ciddi derece de destek vermiş, bu davranışı kendisinin Kuzey Kafkasya'da yaşadığı terör problemlerine uluslararası arenada destek bulmak istemesiyle yorumlanmıştır.

28 Mayıs 2002'de Roma'da gerçekleştirilen NATO zirvesinde Rusya'ya karar alma mekanizmalarına katılma hakkı sağlayan NATO-RUSYA konseyi kurulmuştur. Rusya'nın ABD'den iki beklentisi daha vardır, bunlar DTÖ üye konusunda ABD'nin tam olarak destek vermesi ve 1974'te ABD'nin kabul ettiği Rusya'yı ticari anlamda ayrıcalıklardan kısıtlayan Jackson Vanik anlaşmasının iptal edilmesidir. (Yalçiner 2007: 348).

Rusya bir taraftan 11 Eylül terör olaylarından sonra Batının Çeçenistan konusunda Rusya'ya daha toleranslı davranacağını ve 11 Eylül sonrası uluslararası ortamdan faydalanacağını düşünürken diğer taraftan bölge devletlerin hava sahalarını ABD'ye açması ve üs vermelerinden rahatsız olmuştur. Rusya, ABD'nin bu durumlardan faydalanarak bölgeye askeri varlığıyla yerleşebilecek olmasının tedirginliğini yaşamaktadır (Cankara, 2007: 204).

11 Eylül terör saldırılarından sonra Rusya'nın Batı ile olan ilişkilerinde olumlu rüzgarlar eserken, farklı politikalar izledikleri, görüş ayrılıkları yaşadıkları konularda bulunmaktadır. Rusya Çeçenistan politikalarında rahat hareket edecek fakat Gürcistan'a yönelik politikaların da ABD ile sert bir şekilde karşı karşıya kalacaktır.

ABD'nin terörist ülke olarak listesinde yer alan Irak içinde iki ülkenin farklı politikaları sahip olması Rusya ve ABD'nin anlaşmazlığa düştüğü konulardan biri olmuştur. Rusya için Özbekistan'da ABD üslerinin varlığı da rahatsız edici bir durumdur.

Rusya terörizmle mücadele konusunda ABD'ye destek verirken, kendi varlığına olan bir tehdit karşısında ABD'yi karşısına alacaktır. ABD'nin BDT topraklarına yerleşme isteği Rusya tarafından durdurulmak istenmektedir. Bu anlamda stratejik konumu sebebiyle Gürcistan, ABD ve Rusya için güç mücadelesinin yaşanacağı kilit bir ülke, hatta bir arena haline gelmiştir.

İki ülke arasında farklı politikaların ve çıkar çatışmalarının yaşanmasının yanında Putin'in Batı'ya yönelik iyi ilişkiler geliştirmeye yönelik hamleleri Rusya'nın iç politikasında ve kamuoyunda sınırlamalarla karşılaşmıştır. Rusya halkının büyük çoğunluğu Batı'yı Rusya'nın düşmanı olarak görmekte ve Rusya'nın kendi çizgisini çizmesi gerektiğini düşünmektedir (Kasım, 2001: 62).

2.4.3. ABD'nin Irak İşgali

ABD yönetimindeki güçler, 2003 yılında Irak yöneticisi Saddam Hüseyin'in elinde kitle imha silahlarının bulunmasını gerekçe göstererek Irak'a İngiltere ortaklı bir savaş başlatmıştır. İşgal sırasında Saddam Hüseyin direnç gösterememiştir, zamanında Irak halkına uyguladığı kötü politikalar sebebiyle halk Saddam Hüseyin'den yana olmamış, hatta bazı kesimler ABD yanlısı olmuştur. Savaş sırasında 1 milyon insan ölmüş, milyonlarca insan yaralı kalmıştır.

ABD'nin Irak'a kitle imha silahlarını gerekçe gösterip işgal etmesi, bahane olarak görülmektedir. Irak'taki petrol önemli bir mesele olup, Ortadoğu içindeki konumu ise bölgede nüfuz sahibi olmayı sağlayacak kadar güçlüdür. 2009 yılında ortaya çıkan Chilcot Raporu ise Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları kullanmadığını belirtirken Irak'a askeri bir operasyonun yanlış olduğunu ifade etmiştir (Daban, 2018: 102).

Rusya'nın, Arap ülkeleri içerisinde en çok ticari ilişkiler geliştirdiği devlet %60'lık ticaret hacmiyle Irak olmuştur. Moskova için önemli olan Irak aynı zaman da petrol ve yeraltı madenleri ile Rus firmalarının anlaşmaya çalıştığı bir ülkedir. Rusya'nın Irak ile ilgili hedefleri arasında, Saddam yönetiminin Rusya'ya olan 8 milyar \$ borcunu ödemesi, Irak tarafından Rusya'ya verilen ihalelerin devam edeceği konusunda güvence verilmesi, Rus şirketlerin Irak'ta faaliyetleri için yaptırımların kaldırılması bulunmaktadır. (Cankara, 2007: 207).

Rusya 2003'te Irak'ta Saddam Hüseyin için operasyon başlatan ABD işgaline çok sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Saddam'ın devrilmesiyle Rusya Irak'taki stratejik

pozisyonunu kaybetmiştir. Rusya için Irak, geçmişte ABD öncülüğündeki tehlike oluşturan uluslararası sistem aktörlerini geri püskürtmek için elinde kullandığı bir kart olmuştur. (Anadolu Ajansı, 2020)

ABD'nin Irak'ı işgalinin 20. Yılında Rusya'nın Birleşmiş Milletler Temsilcisi Vasily Nebenzya New York'ta basın toplantısı düzenlemiş ve bir gazeteci Rusya'nın Ukrayna işgalinin, ABD'nin Irak işgalinden ne farkı olduğunu sormuştur. Nebenzya, “Bu iki olayın kökeni tamamen farklı, Irak saldırısının geldiği ülkeden binlerce kilometre uzakta ve ABD'ye yönelik hiçbir tehdit teşkil etmiyordu. Avrupa'da durum daha farklı Rusya'nın ulusal güvenliğinin tehdit edildiğine ilişkin meşru gerekçelerimiz var” şeklinde konuşmuştur.

2.4.4. Gül Devrim Krizi

Soğuk Savaş'ın yaşandığı 1980'li yıllarda başlayan halk ayaklanmaları Sovyet Rusya'nın yıkılması hedefli olmuştur ve ayaklanmalar hedefine ulaşmıştır. Kendini SSCB'nin halefi olarak ilan eden Rusya Federasyonu'nun, eski SSCB ülkeleri üzerindeki etkisi kırılmak için önce NATO destekli Yugoslavya'da rejim değişikliği yaşanmış ve yerine Batı yanlısı bir rejim getirilmiştir.

SSCB'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan jeopolitik boşluk ve yeni kurulan devletlerin yaşadığı iç ve dış problemler, bölgenin başka ülkelerin rahatça hareket edebileceği bir alan olarak görülmesine sebebiyet vermiştir.

Rusya'nın “Yakın Rusya” kavramı ile tekrar SSCB zamanındaki topraklara sahip olmak istediği düşüncesi ABD'yi bu bölgede harekete geçirmiştir. Söylem olarak Avrasyacılık teriminden uzak durmaya çalışan Putin'in, politikalarının bu durumla zıt olduğu görülmüştür. Putin'in, Asya bölgesini Rusya'nın doğal hareket alanı olarak ifade etmesi BDT ülkelerini kontrol alma düşüncesini tekrar gündeme gelmiştir (Çomak,2005: 62).

2000'li yılların başında Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan devletlerin de *Kadife* veya *Renkli* Devrimler olarak adlandırılan yönetime karşı, sivil itaatsizlik olayları yaşanmaya başlamıştır. Rusya bu devletler de yaşanan devrim olaylarının dış güçler ve sivil toplum kuruluşları tarafından desteklendiğini belirtmiştir. Olayların sonuçlarından etkilenecek baş aktörler Rusya ve ABD olarak gösterilmiştir (Bozkurt, 2006: 121).

Gürcistan, Ukrayna, Kırgızistan gibi ülkelerde çıkan ayaklanmalar devrim olarak nitelendirilmiştir ancak, ayaklanmalar devrim değil, muhalif adayların yönetime sahip olma ve hâkimiyetin değişmesini sağlayan olaylardır (Kafkasyalı, 2015: 898).

Gürcistan'da yönetimde eski SSCB Dışişleri Bakanı, Şevarnadze yer alıyordu. Şevarnadze, bu süreç içinde kendi ülkesine hizmet etmek isteyen yetişmiş insanları devlete hizmet amaçlı Gürcistan'a çağırdı. ABD'de avukatlık yapan Gürcü asıllı Mihail Saakaşvili'de çağrılan isimlerin içindeydi. İlk zamanlar Saakaşvili, Şevarnadze'nin yakının da bulunurken daha sonra gidişattan memnun olmadığı sebebiyle yollarını ayırdı.

Saakaşvili 2003 seçimlerinde Şevarnadze'nin seçilmesine diğer karşıtlarla birlikte itiraz etmiş ve ülkedeki muhalif gruplar eylemler yapmaya başlamış ve eylemlerin şiddeti gitgide artmıştır, Saakaşvili muhalif gruplarla birlikte parlamento binasına girmiştir. Şevarnadze ise korumaları tarafından binadan çıkartılmıştır. 2004 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimiyle birlikte Saakaşvili Gürcistan Cumhurbaşkanı olmuştur.

Saakaşvili iktidara geldiği günden itibaren ABD ve AB ile ilişkilere yoğunluk vermiş, NATO'ya girme isteğini açıkça dile getirmiştir. Bu gelişmelerle Rusya'yı karşısına almıştır. Rusya, Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi için ABD'yi suçlamış ve bunu Güney Kafkasya'ya girme teşebbüsü olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir (Hürriyet, 2011).

2.4.5. Kosova'nın Bağımsızlığı

Brzezinski'nin söylediği gibi, dünyanın yüzölçümü bakımından en büyük devletlerinin dağılması, Avrasya'nın orta yerinde bir kara delik oluşturmuştur (Özdaşlı, 2017: 176).

Balkan Savaş'ında Sırp ordusu bütün Kosova'yı işgal etmiştir. Londra Anlaşması'yla Kosova Sırbistan'a bırakılmıştır. Soğuk Savaş'ın ardından, Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan ederken, Makedonya ile Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanları da ardından gelmiştir. Bunun üzerine, Yugoslavya, Sırbistan ve Karadağ, Sırbistan'ın denetiminde olan bir federasyon şeklini almıştır. Yugoslavya'nın içinde yaşayan Arnavutların, ülkede hâkim olan Sırlar karşısında bağımsız bir ulus devlet olma isteği Kosova sorununun temeli oluşturan en önemli sebeptir (Levent, 213: 860).

Sovyetlerden kalan bu bölgede ABD'nin kendi çıkarları için planları bulunmakta ve bu planlar doğrultusunda hamleler yapmaktadır. Bu bölgede yaşanan problemlerin çözülmemesi ABD'nin bölgeye yerleşmesi için bahane olmuştur. Balkanların stratejik

olarak önemli bir konumda bulunması o coğrafyada etkili olan gücün, Ortadoğu coğrafyasında yaşanan gelişmeleri kolaylıkla kontrol etmesini sağlayacaktır. Bu sebeple dünyanın süper gücü olduğunu kanıtlamak isteyen ABD ve bu toprakları arka bahçesi olarak gören Rusya'yı karşı karşıya getirecektir (Tüysüzoğlu, 2008: 61).

ABD 1990'lara kadar bölgede etkin olmazken, aşırı milliyetçiliklerin artması ile bölgede varlığını hissettirmek istemiştir. Enerji yollarının kontrolü ve Rusya'yı sıkıştırmak gibi nedenlerle Kosova'ya önem vermiş, konuyla yakından ilgilenmiştir. ABD Sırbistan'ın durumunu açıkça kınamış ve gerekirse NATO güçleri ile müdahalede bulunacaklarını bildirmiştir (Sarı, 2010: 115).

Kosova'nın bağımsızlığı ilan edildikten sonra Kosova'yı tanıyan ikinci devlet ABD olmuştur. Kosova halkı bağımsızlığında ABD ve NATO'nun etkili olduğunu düşünmektedir. Kosova'nın bağımsızlık mücadelesinde ABD ve NATO'nun yanında uluslararası toplumun desteği de etkili olmuştur (Ayhan,2008: 122).

Rusya, Kosova'nın bağımsızlığına giden bu süreçte ABD'nin aksine Sırbistan'a destek olmuştur. Bu desteğin arkasında Rusya'nın dış politikasında önemli bir yere sahip olan Avrasyacı politikası, ABD ile içinde bulunduğu küresel rekabette önemli bir üssü kaybetme korkusu ve ayrılıkçı bölgelerin Çeçenistan gibi sorun yaratabileceği düşüncesi vardır (Ermağan ve Satıcı, 2013: 451).

2008 yılında George W. Bush, Kosova'nın artık bağımsız olduğunu belirtmiştir. Putin batılı devletlerin KKTC'nin 40 yıldır bağımsızlığını tanımadığını fakat Kosova'yı hemen bağımsız hale getirdiklerini ifade etmiş batılı devletlerin bu davranışını ikiyüzlülükle itham ederek bu yaşananların onlar adına utanç verici bir durum olduğunu ifade etmiştir (Hürriyet, 2008).

ABD, askeri ve siyasi gücünü kullanarak, Rusya'nın Balkanlar üzerindeki planlarını egale ederek onu tekrar çevrelemiştir. ABD'nin Kosova sorununa yaklaşımıyla ilgili farklı değerlendirmeler bulunmaktadır, bu değerlendirmelerin en güçlü olanı ABD'nin güçlenen Rusya'nın Avrupa'da rol almasını engellemek istediği olmuştur. ABD'nin Kosova için izlediği politika Rusya ile aralarında yeni bir kaos dönemi başlatmıştır (Tuncer, 2020: 980).

Bundan sonra ABD ve Rusya arasında yaşanacak gelişmelere Rusya Kosova'nın verdiği kızgınlıkla cevap verecek ve daha sert politikalar geliştirecektir.

2.4.6. Vekil Savaşı Gürcistan

Orta Asya ve Kafkasya, Ortadoğu'dan sonra enerji kaynakları ile büyük güçlerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. ABD'nin isteği, Gürcistan'ın, Azerbaycan ve diğer Orta Asya ülkelerin enerjilerini ABD ve Batılı devletlerle buluşturacak bir koridora ev sahipliği yapmasıdır. Diğer taraftan Hazar ve Orta Asya enerji kaynakları Rusya ve Çin tarafından da kullanılmak istenmekte olup, Rusya ABD'nin Gürcistan üzerinden yaptığı projelere karşı çıkmaktadır. AB'nin önemli enerji tedarikçisi olan Rusya, bu durumun ekonomik ve siyasi anlam da ona kazandırdıklarını kaybetmeme adına mücadele vermektedir (Bayramoğlu, 2018: 3).

ABD, AB ve Rusya'nın yaşadığı enerji mücadelesinin fitili, Gürcistan'da seçimi batı yanlısı Saakashvili'nin kazanmasıyla ateşlenmiştir. Seçim sonuçları açıklanır açıklanmaz, Rusya seçimlerin adil olmadığını ileri sürmüş, Gürcü yönetimine olan tavrını açıkça ortaya koymuştur. Saakashvili'nin 2008'de ABD'ye yapmış olduğu resmi ziyaret savaş öncesi önemli gelişmelerden biri olarak kayıtlara geçmiştir. Bu ziyareti önemli kılan konu ise, Saakashvili'nin ABD başkanı Bush tarafından, Güney Osetya ve Abhazya sorunları karşısında destekleneceğini duyurması olmuştur (Erkan, 2016: 51).

Bu açıklamalar dünya kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik olsa da Rusya'ya karşı bir gözdağı verme amacı da taşımaktadır. Rusya 2008 yılına kadar bölgedeki ayrılıkçı hareketleri desteklemiş fakat bağımsızlıklarını desteklememiştir, 2008 yılında Gürcistan'da değişen durumlar ve ABD'nin Gürcistan'ı desteklemesine bir cevap olarak, Güney Osetya'nın ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanımaları adına Rusya'ya yaptıkları çağrı değerlendirmeye alınmıştır (Hürriyet, 2008)

Yaşanan gelişmelerin ardından savaşı başlatan asıl olay, Gürcü kuvvetlerin Güney Osetya'ya karşı saldırı düzenlemesi olmuştur. Gürcistan'ın Şinvali'ye başlattığı hava ve kara saldırılarına Rus birlikleri karşılık vermiş ve savaş başlamıştır. Rusya güçleri, Gürcü hedefleri bombalamış, sadece Güney Osetya'yı değil Abhazya'ya da girdiklerini duyurmuştur. Gürcistan'ı ve ülkenin batısını birbirine bağlayan ticaret için çok önemli bir demiryolu köprüsünü bombalayarak havaya uçurmuştur (Meydan, 2017: 423).

Gürcistan, Rusya'nın operasyonlarına karşılık Batı'dan destek beklemiştir, ancak savaşı bitirmek noktasında ABD değil AB devreye girmiştir. Dönemin AB başkanı Fransa'nın araya girmesiyle ateşkes imzalanarak Rus güçleri durdurulmuştur.

Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'nın pazarlık konusu olmayacağını ifade etmiş Abhazya ve Güney Osetya'yı bağımsız birer devlet olarak tanıdığını duyurmuş, ABD ve Batı'ya arka bahçem dediği alanlar da ne kadar ciddi olduğunu göstermiş ve bir nevi Kosova'nın intikamını almıştır (Hürriyet, 2008).

Rusya'nın bu iki devletin bağımsızlıklarını tanıma kararıyla Kafkaslardaki siyasi harita değişmiş ve uluslararası bir soruna dönüşmüştür. Güney Osetya ve Abhazya uluslararası meşruiyetleri olmasa dahi Kafkasya'da değişikliklere sebep olabilecek noktada bulunmaktadır.

Savaş beş gün gibi çok kısa bir sürede yaşanmıştır, bu süre içinde ABD ve NATO, BM gibi kuruluşlar Rusya'ya karşı etkili bir önlem alamamıştır. Savaştan sonra NATO-Rusya konseyinin askıya alındığı duyurulmuş ve Rusya'nın BM içindeki yeri sorgulanmıştır (Erkan, 2016: 59). Savaş başlamadan önce ABD ile yaşanan gerginlikler savaşla birlikte zirve yapmıştır.

2.5. UKRAYNA KRİZİNE YOL AÇAN GELİŞMELER

Eski Sovyet Cumhuriyetlerinden ayrılan devletlerin hepsi Rusya için önemlidir, ancak Ukrayna Rusya politikasında daha önemli bir yere sahiptir, Rusya'nın ekonomisinin hidrokarbona bağımlı olması ve bunun Ukrayna temelli olması Rusya'yı Ukrayna konusunda sert politikalar uygulamaya zorlamaktadır. Ukrayna'nın jeopolitik önemi de onu Rusya için vazgeçilemez kılmaktadır (Güler, 2018: 299).

ABD ve Batılı devletlere göre Hazar ve Orta Asya kaynaklarının Batı'ya aktarımı için Ukrayna kilit bir görev üstlenmektedir. ABD'nin Gürcistan ve Ukrayna'yı NATO blokuna dahil etmek istemesi Rusya çevreleyebilmek için büyük bir adımken, Batı ile bütünleşmiş bir Ukrayna, Rusya'nın Karadeniz politikası içinde bir set çekme görevi görecektir.

2.5.1. Neorealist Açıdan NATO'nun Genişlemesi

İttifaklar konusu güç dengesi teorisi ile doğrudan bağlantılıdır. Devletler daha güçlü devletlerin, daha az güçlü devletlere hâkim olmasını engellemek için ittifak kurarlar. NATO'nun kurulması güç dengesini sağlama çabası olarak görülebilir. Amaç, Doğu Blok'u tarafından gelecek tehdidi dengeleyebilecek ve caydırabilecek bir örgüt kurmaktır. Ancak bir ittifakın kurulmasına neden olan tehdit ortadan kalktığı da ne olur? Neorealist düşünce

okulunun temsilcileri orijinal tehdidin ortadan kalkmasının ittifakın var oluşunu baltaladığını ifade eder. Kenneth N. Waltz'a göre geçmiş ittifaklar referans alınarak değerlendirildiğinde de ittifak var eden tehdidin yok olması veya azalması üye devletlerin uyumlarını sürdürmesini zorlaştırmıştır (Frydrych, 2008: 4-7)

Macaristan, Çekoslovakya ve Polonya'daki muhalif hareketlerin liderleri anti-komünist ideoloji devrimin bir sonucu olarak iktidara gelmiştir. Orta ve Doğu Avrupa'da kırılğan bir güvenlik yapısının olduğunu düşünen yeni liderler Batı'dan güvenlik garantisi almak için NATO için Beyaz Saray'ın kapısını çaldılar. Başlangıçta NATO bu güvenlik talebine karşı çok istekli değildi. Realistler, böyle bir gelişmenin Rusya Federasyonu'ndaki demokratikleşme süreci için riskli olduğunu, Batı karşıtı güçlerin NATO'nun genişlemesini suiistimal olarak değerlendirebileceğini düşünüyorlardı (Bladel, 2022: 20).

Üye olmayan güçler NATO'nun genişlemesini bir tehdit olarak görürken, 2004 yılında yedi yeni devlet NATO'ya katılmıştır. Bu genişleme Estonya, Letonya Ve Litvanya'nın eklenmesiyle Soğuk Savaş'tan bu yana en büyük genişlemeydi. Nisan 2008'de Bükreş Konferansı'nda NATO Ukrayna ve Gürcistan'ı gelecekte NATO üyesi olarak kabul edeceklerini planladıklarını duyurdu. Rusya, 1990'dan sonra ABD'nin Balkanlar'da oynadığı rolden rahatsız olurken, 2008'de Gürcistan, Güney Osetya'daki ayrılıkçı hükümete saldırı başlattığında buna doğrudan müdahale ederek karşılık verdi. 2017'de Karadağ NATO'ya üye oldu ardından 2020 yılında Kuzey Makedonya üye oldu. NATO, Rusya'nın tepkisinden endişe duyduğu için bir süre Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliğini geciktirse de 2020'de Ukrayna, Avustralya, Finlandiya Gürcistan, Ürdün ve İsveç ayrıcalıklı bir statü olan "geliştirilmiş fırsat ortağından" biri oldu (Bishara, 2022: 16-18).

Bu bağlamda NATO'nun genişlemesi Soğuk Savaş'ın sona ermesindeki dönüşümünün unsurlarından biri olarak görülebilir. Bu ittifakın Avrupa-Atlantik bölgesinin istikrarını ve güvenliğini sağlama misyonunu benimsemesi kendi kimliğini yeniden tanımla girişimi olmuştur. Sovyet tehdidin azalmasına rağmen ittifakın kendin koruması ve genişlemesi benimsediği misyonun katkılarıyla olmuştur.

2.5.2. Turuncu Devrimi

Aralık 1991'de Ukrayna bağımsızlığını ilan ederek Sovyetler Birliği'nin dağılmasını hızlandırmıştır. Bağımsızlığını kazanan Ukrayna yarı-başkanlık sistemi ile yönetilmiştir. 2004'de Rusya yanlısı aday olarak tanınan Viktor Yanukoviç'in Cumhurbaşkanlığı

seçimlerini kazanmıştır. Muhalefet ve halk seçime hile karıştığını iddia etmiş ve Ukrayna'nın çeşitli yerlerinde protestolar başlamıştır. Protestolar da Batı yanlısı aday Viktor Yuşenko'nun parti rengi olan turuncu renginin kullanılması eylemlerin "Turuncu Devrim" olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.

Kiev'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Rusya Federasyonu'ndaki politikacılar tarafından Batı'nın eski Sovyet alanında endişe verici girişimlerinden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Sovyet sonrası, bölge devletlerin sistematik ve koordineli bir şekilde rejim değişikliğine itildiğine Sırbistan, Gürcistan ve şimdi de Ukrayna'nın Batı destekli bir takım projeye maruz kaldığını iddia etmişlerdir (Herd, 2005: 16).

Gösterilerin büyümesi üzerine seçimler geçersiz ilan edilmiştir. 2004 Aralık ayında tekrarlanan seçim Yuşenko'nun %51,99 oy almasıyla sonuçlanmış, 23 Ocak 2005 tarihinde Viktor Yuşenko cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır.

Devrimle birlikte halkın beklentisi, Ukrayna Avrupa Birliği'ne ve NATO'ya katılacak, ekonomik reformlar yapılacak, şeffaf yönetim anlayışı benimsenecek, kültürel bir canlanma yaşanacak ve Batı ile uyumlu olacağı yönündeydi (Motyl, 2008: 18). Ancak Turuncu Devrim sonrası halkın beklediği gibi olmadı.

Ekonominin içinde düştüğü çıkamaz, 2008'e yaşanan küresel krizle birleşince ölke iflası eşiğine gelmiştir. Bununla birlikte hükümetin yolsuzluklarının son bulması, 2005 öncesi negatif olan durumların değişmemiştir. Ekonomik gelişmeler için AB üyesi olmanın gerekliliğini savunan Ukrayna, AB'den olumlu bir mesajın gelmemesiyle hayal kırıklığına uğramışlardır. Zaman içinde ABD ile iş birliğine destek verene kişi sayısı azalmaya başlamıştır. ABD ve AB'nin yeterince destek olmadığını inanmışlardır. Rus yanlısı medya kuruluşları da düşüncelerin yayılmasını sağlamıştır. Ukraynalılar ABD'nin AB içindeki Rusya'yı önceleyen devletlere yeterince baskı yapmadığını, Turuncu Devrim'in bu sebeplerden dolayı amacına ulaşmadığını düşünmektedirler (Tüysüzöğlü, 2011:71).

2.5.3. Ukrayna Krizi ve Kırım'ın İlhakı

Eski Sovyet Cumhuriyetlerinden ayrılan devletlerin hepsi Rusya için önemlidir, ancak Ukrayna Rusya politikasında daha önemli bir yere sahiptir, Rusya'nın ekonomisinin hidrokarbona bağımlı olması ve bunun Ukrayna temelli olması Rusya'yı Ukrayna konusunda sert politikalar uygulamaya zorlamaktadır. Ukrayna'nın jeopolitik önemi de onu Rusya için vazgeçilemez kılmaktadır (Güler, 2018: 299).

ABD ve Batılı devletlere göre Hazar ve Orta Asya kaynaklarının Batı'ya aktarımı için Ukrayna kilit bir görev üstlenmektedir. ABD'nin Gürcistan ve Ukrayna'yı NATO blokuna dahil etmek istemesi Rusya çevreleyebilmek için büyük bir adımken, Batı ile bütünleşmiş bir Ukrayna, Rusya'nın Karadeniz politikası içinde bir set çekme görevi görecektir.

23 Kasım 2013'te Ukrayna devlet başkanı Yanukoviç'in AB ile 2010'da anlaşılan ortaklık antlaşmasını imzalamayacağı yönündeki açıklamaları, Kiev'de başlayan eylemlerle protesto edildi. Ülke içinde iki görüş hâkimdi, Batı Ukraynalılar AB ve NATO'nun Ukrayna için iyi ortaklar olduğunu düşünürken, Ukrayna'nın doğusundaki halk Rusya'nın daha iyi bir ortak olduğunu düşünmekteydi (Seçkin, 2019: 88-89).

Ukrayna'da kriz başladığı zaman NATO ve AB ülkedeki şiddet olaylarını kınamış ve taraflara diyalog çağrısında bulunmuştur. Ancak çağrılar işe yaramamış protestolar ülke geneline yayılmaya başlamış ve hükümet istifa etmiş, Yanukoviç yönetimden uzaklaştırılmıştır. Yeni yönetimin başına batı yanlısı Poroşenkonun gelmesi ve ortaklık antlaşmasını imzalanması Rusya için kabul edilemez bir durum oluşturmuştur. Rusya olaylara müdahale ederek Kırım'daki Rus yanlısı hareketleri desteklemiş, Rus etnik varlığını ileri sürerek Kırım'ı işgal etmiş, referandumla Kırım'ı topraklarına dahil etmiştir.

Putin Ukrayna'da yaşanan olaylar için ABD ve Batılı devletleri suçlamış, NATO askerlerinin Sivastopol'da hak sahibi olmasını Karadeniz'de Rus donanmasını karşılamasına Rusya'nın izin vermeyeceğini açıklamıştır (Güler, 2018: 301).

ABD ve Batılı devletler, Rusya'nın Kırım'ı işgal etmesine karşılık Rusya'ya ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır (Konak, 2019: 91). Bu yaptırımlar Rusya'yı ekonomik olarak yıpratmış fakat Kırım politikasından vazgeçirememiştir. Rusya enerji olarak kendisine bağımlı olan AB'nin yaptırımlarını daha sonraki süreçte kırmıştır. Sonuç olarak Rusya Karadeniz'de güçlü bir statü kazanırken, devletin bekası ve çıkarları için tavizsiz bir mücadele verdiğini ABD öncülüğündeki Batılı devletlere göstermiştir.

Rusya'nın ABD ile Avrupa ilişkilerinin gidişatındaki izler, Putin'in 2007'de Münih Güvenlik Konferansı'nda ABD ve Avrupa'yı NATO'yu genişletmemesi konusunda uyarıda bulunmuştu. 2008 Gürcistan savaşı, 2014 Kırım'ın ilhakın bakıldığında Rusya'nın jeopolitik amaçları için komşu bir ülkenin topraklarının bir kısmını ilhak ederek Soğuk Savaş sonrası Avrupa'nın güvenlik düzenini ve II. Dünya Savaşı sonrası düzenlemeleri umursamadığı

görülmektedir. Bu bağlam da NATO ve ABD'nin aynı çizgide olduğu sürece Rusya ve Ukrayna savaşının kaçınılmaz olduğu çıkarımında bulunmak zor olmamaktadır.

Kırım'ın ilhakı ile birlikte Avrupa'da güvenliğin tehdit edildiği düşünülmektedir. Bu bağlam da Avrupa'da 2014 ve 2015 yılı askeri harcamalarında artış mı azalma mı olduğu gösterilmek istenmektedir. 2015 yılında dünya askeri harcamaları reel olarak yaklaşık %1 artmıştır. Ancak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da askeri harcamalar önceki yıllara göre daha yavaş olsa da 2015 yılında da düşmeye devam etmiştir. Kırım'ın ilhakından hemen sonra bakıldığında askeri harcamaların Asya ve Okyanusya, Doğu Avrupa bölgelerinde arttığı (Tablo 2.4.) görülmektedir.

Resim 2.4. Bölgelere göre askeri harcamalardaki değişiklikler, 2014-2015 (SIPRI,2016).

BÖLÜM III

3. GÜVENLİK, SAVUNMA, SAVAŞ

Hayatta kalma korkusu veya ölüm korkusu, yaşama içgüdüğü ve savunma refleksi bütün canlılarda yaratılışın getirdiği en temel psikolojik özelliktir. Bu nedenle korkunun en başından beri uluslararası siyaset bilminde önemli bir yer tutması yadırganacak bir durum değildir. Thucydides'e göre "Savaşı kaçınılmaz kılan şey, Atina gücünün artması ve bunun Sparta'da neden olduğu korkudur" Korkmak ve kendi guru ve çıkarını düşünmek savaş çıkması için başlıca güdülerdir. Thomas Hobbes'a göre korku en temel itici güçtür. Niebuhr'a göre de güç korkudan gelmiş, korkuyla başa çıkma çabası olarak tanımlanmıştır. Bireyler ve devletler birbirlerinden korkarlar ve güç biriktirme yollarına başvururlar, taraflar güç biriktirdikçe, daha fazla güç kaçınılmaz olarak birbirlerine zarar verme gücü içerir ve bu daha fazla korku oluşturur. Bu çıkmaz bir güvenlik ikilemi ve güvenliğe yönelik istek daha fazla güvensizlikle sonuçlanır (Tang, 2008: 452).

Güvenlik kavramı tanımlanırken, güvenliğin yalnızca bir amaç olarak değil, bir sonuç olarak da tanımlanabileceği, onu kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalana kadar onun ne olduğunu veya ne kadar önemli olduğunun tam olarak anlaşılmadığı düşünülmektedir. Genel olarak güvenliği kendi ülke sınırları dışından kaynaklanan askeri tehditler olarak düşünmeye alışkınız (Ullman, 1983: 146) fakat böyle düşünmekle birlikte 1990'lardan sonra güvenlik kavramı ulusların güvenliğinden bireylerin güvenliğine doğru uzanmıştır. Bu nedenler güvenlik kavramı; askeri güvenlikten siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel veya insan güvenliğine kadar genişlemiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 1994 İnsani Gelişme Raporu yayınlamış, "nükleer güvenlik insan güvenliğine" veya "açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditlere" karşı güvenlik olarak tanımlamış, silahlı bölgesel güvenliğin ötesine geçmeye çalışmıştır. Küresel güvenlik, devletlerin güvenliğine yönelik odağından insanların ve gezegenin güvenliğine doğru genişletilmiştir (Rothschild, 1995: 57-59).

Güvenlik kavramının evrimi "ulusal güvenlik" ten "uluslararası güvenlik" ve "küresel güvenlik" e geçişleri farklı teorik varsayımlara dayalı olarak uluslararası sistemin tarihsel evrimi ve entelektüel dünya ile yakından bağlantılıdır. Kavramın tarihsel evrimi, uluslararası sistemin sınırlarının, bölgesel olarak birbirine bağlı ulus-devletlerden sanayileşmiş dünyanın son derece birbirine bağımlı siyasi sistemlerine, küresel bir insan topluluğuna doğru genişlemesiyle bağlantılıdır (Haftendorn, 1991: 6). Güvenlik kavramını ortaya çıkaran ve pekiştiren duygulardan bir korkudur. Kenneth Waltz, korkunun kaynağını

uluslararası siyasetin yapısına bağlar. Başka devletlerin niyetleri hakkındaki belirsizlik güvenlik sorunu ortaya çıkarır. Yapısal gerçekçilik mantığına göre, iyi niyetli davranışları ve iş birliğini dayatacak merkezi bir otorite olmadığı ve niyetler değişebileceği için, devletler başkalarının zarar verme niyetinde olabileceği ihtimalinden korkar. Yapısal gerçekçilik için kişinin korkusu, başkalarının niyetleri ve gücü hakkındaki belirsizliğin bir fonksiyonudur (Tang, 2008: 453).

3.1. SALDIRI-SAVUNMA TEORİSİ

Savunma, saldırıyı püskürtmek, insanları ve mülkü korumak, alanı elde tutmak ve düşmanın vereceği zararı en aza indirmek için hem aktif hem de pasif teknikler ve eylemler anlamına gelir. Toprak fethi kolaylaştıkça savaş olasılığı artış yönünde ivme gösterir, çünkü beklenen maliyet azalırken, zafer olasılığı artar (Levy, 1984: 223). Bu bağlamda saldırı-savunma teorisinin mantığı incelenecektir.

Saldırı-Savunma teorisinin ana konusu savaşın sıklığı ile ilgilidir. Teori 'ye göre taarruzun baskın ve fetihlerin kolay olduğu düşünüldüğünde savaşın başlama eğilimi yüksektir. Hızlı bir şekilde kazanılacağına inanılan bir savaşın altında yatan sebep, ulusal çıkarlar için saldırganlıktır veya başka bir devletin saldırı avantajını kullanacağı korkusu, saldırıyı harekete geçirebilir. Bu hipotezin mantığını desteklemek için saldırı-savunma teorisyenleri silahlı çatışmanın süresinin önemli olduğunu savunurlar. Saldırganın savunan aktörü hızlı bir şekilde egale edebileceği varsayımı teori için önemlidir (Nillson, 2012: 468-469).

Stephan Van Evara'ya göre saldırı avantajı güç dengesini sarsar ve savaş için tetikleyici bir rol oynar. Hücum avantajına sahip olduğun da devletler uzlaşmacı tavırdan daha uzak hale gelir daha az müzakere eder bu da savaş olasılığını artırır. Teori, saldırı-savunma dengesinin askeri yetenekler üzerinden belirlendiğini iddia eder (Glaser, Kaufmann, 1998:48). Saldırı-savunma teorisi saldırı lehine bir dengenin daha yüksek bir savaş vakasına yol açtığını savunmuştur.

Denge teorilerinin çoğunun altında yatan politik mantık, aktörlerin savaş başlatma kararları savaşma becerilerinden çok, hızlı ve kesin bir zafer beklentilerine bağlıdır. Saldırı-savunma teorisinin odak noktası olarak hücum edenin savaşı hızlı bir şekilde sona erdirecek kadar askeri yeterliliğe ve kararlı bir şekilde kazanıp kazanmayacağıdır. Ancak teknoloji, coğrafya gibi sebepler savaş boyunca öngörülemeyen şekiller de değişebilir, İkinci Dünya

Savaşı tanksavar toplarla başlamış, atom bombasının denenmesiyle sona ermiştir (Biddle, 2001: 748). Hücüm hâkimiyeti silahlanma yarışını yoğunlaştırır, silahlanma yarışı da diğer tehlikeleri beraberinde getirir.

3.2. AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

Avrupa Savunma Birliği Antlaşması, 1952’de Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Federal Almanya tarafından imzalanmıştır. Anlaşma Avrupa güvenliği için ortak bir silahlı kuvvetler ve Avrupa Savunma Topluluğu kuracaktı, ancak anlaşma hayata geçirilemedi, Fransız parlamentosundan onay çıkmadı. Bu gelişmelerden sonra İtalya ve Almanya 1955’de, 1948’de kurulmuş olan Batı Birliği’ne katılarak birliğin, Batı Avrupa Birliği’ne dönüşmesine sebep oldu. Batı Avrupa Birliği’nin aktif olamaması ve Avrupa Savunma Topluluğu’nun hayata geçememesiyle, Soğuk Savaş dönemi güvenliği ABD’ye devreden Avrupa, NATO ile süreci yürütmeye devam etmiştir (Efe, 2007: 129-130).

Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Almanya’nın birleşmesinin ardından 1992’de Avrupalı devletler birliğin geleceğine dair Maastricht Antlaşması imzalamıştır. Antlaşmasının genel anlamda iki amacı vardır, bunlardan biri Avrupa savunması ile ilgilidir, Atlantik İttifakını etkilemeden ABD’nin ve ittifakın diğer ortaklarının da desteğini alarak ortak savunma politikası oluşturulacaktır. Amaç, zamanla ortak bir savunmaya yol açabilecek ortak bir savunma politikasının nihai çerçevesini oluşturmaktır. Sonuç olarak Maastricht anlaşması Avrupa’nın geleceğini etkileyen iki büyük kapıyı açmıştır. Tek para birimi ve Avrupa savunması (Noel, 1997: 156).

Soğuk Savaş dönemi boyunca İngiltere, NATO’dan ayrı bir Avrupa Güvenlik Savunma Politikası oluşturulma fikrine sıcak bakmamıştır. İşçi Partisi’nin iktidara gelmesi ve ABD’nin kendi kontrolüyle birlikte desteklemeye başlamasıyla, İngiltere ve Fransa 1998’de Saint-Malo Zirve’sinde BAB’ın bağımsız bir kurum değil AB’nin savunma rolünü üstlenecek bir kurum olarak AB içine alma girişiminde bulunmuşlardır.

Saint-Malo Zirve’sinin ardından yeni bir toplantıda buluşarak Köln Zirvesini oluşturmuşlardır. Kosova’daki savaş Avrupa’nın ABD ordusuna olan bağımlılığını gündeme getirmiştir. Avrupa için Kosova savaşı üye devletlerin ortak dış ve güvenlik hedeflerini gözden geçirmelerini sağlamıştır. Köln zirvesinde kendi güvenliklerini sağlamak için siyasi ve askeri güce sahip bir savunma gücü oluşturma kararı almışlardır. AB liderleri Köln’de tamamen operasyonel bir Avrupa ordusu oluşturma taahhüdünde bulunmuştur. Bu adımlar

AB için iki kaynağı besleyecektir, zenginlik silahlı gücü doğurur ve güç zenginliği doğurur. Bu bağlam da bu adımların ileriye taşınması Avrupa için uzun vadeli ekonomik kazanımlar sağlayacaktır. Askeri birliği bir arada tutacak sebeplerden biride Avrupa merkezli silahların, uçakların, uyduların üretilecek olmasıdır ki bu ciddi iş istihdamı demektir. Sembolik olarak Köln’de alınan en önemli karar NATO Genel Sekreteri Javier Solana’nın ilk AB dış politika temsilcisi olarak atanmasıdır (Medley, 1999: 18-22).

Helsinki Zirve’sinde AB’nin işleyen bir AGSP (Siyaset ve Güvenlik Komitesi, Askeri Komite, Askeri Kurmay, Genel Sekreter) oluşturmak istemesindeki bu atılım, NATO’nun kurumsal yapısına benzetildi ve bu gelişmelerin NATO’ya rakip olup olmayacağı kuşkusunu gündeme getirdi. AB, bir kriz ortamında 60.000 kişilik bir kuvvetle en az bir yıl var olabilmeyi hedeflediler. 60.000 kişi herhangi bir ciddi askeri görevde NATO’ya rakip olarak görülemez. AGSP, Avrupa Birliği’nin etki alanında olup NATO üyesi olmayan devletlerle iş birliği kurma açısından önemli olmuştur (Robert, 2002: 67).

Bu gelişmeler ışığında AB ülkeleri için savunma harcamaları önem kazanmıştır. Ancak İngiltere’nin AB üyeliğinden ayrılması Avrupa savunma harcamaları açısından da önemli olmuştur. İngiltere savunma bütçesi için Avrupa’daki en büyük üçüncü devlettir. İngiltere’nin ayrılışıyla birlikte AB ülkelerinin daha fazla savunma harcaması yapacağı anlamına gelmektedir. Brexit ile birlikte yaşanan gelişmeler AB’yi kaynaklarını daha iyi kullanan bir güvenlik ve savunma aktörü olmaya zorlamaktadır (Cebeci, 171).

Avrupa’nın dış ve güvenlik politikasındaki iş birliği II. Dünya Savaşı’ndan önce ve sonra her zaman bir süreklilik içinde var olmuştur. Avrupa Birliği ’de bir tür bölgeleşe güvenlik iş birliğidir, Avrupa’nın II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinden bu yana siyasi ve kurumsal gelişimi yoğun bir dış politika iş birliği biçimidir. Bu açıdan bakıldığında da Avrupa devletleri arasında güvenlik ve savunma alanlarında iş birliği geçmişe dayanmaktadır. Bugün Avrupa güvenliği geçmişte olduğundan daha fazla karmaşıklığı bünyesinde bulundurmaktadır. Yalnızca ulusal hükümetler arasında bir iş birliği değil, aynı zamanda hesaba katılması gereken çok sayıda farklı aktör vardır (Kortz, Maher, 2011: 554).

3.2.1. AB’nin Askeri Faaliyetlerinde Almanya’nın Rolü

Güç, bir aktörün hedeflenen sonuçları elde etme ve bunu başarmak için diğer aktörlerin davranışlarını etkisiz hale getirme yeteneğidir. Hedeflenen sonuçların elde edilebilmesi için bir aktörün belirli kaynaklara sahip olması gerekir. Bu sebeple güç

genellikle askeri kapasite, ekonomik kapasite, doğal kaynaklar, nüfus gibi kaynaklara sahip olmak olarak tanımlanır. Aktörün gücünü belirleyen en kritik kaynak genellikle askeri gücü olarak görülür. Realist bakış açısına göre maddi kapasite önemliyken, liberaller maddi kapasitenin yanında ekonomik yapı gibi unsurları da göz önünde bulundururlar (Telatar, 2015: 14).

NATO ile AB arasındaki güvenlik ilişkileri 21.yüzyıl da kurumsallaşmaya başlamıştır. 2000 yılında yapılan Feira Zirvesi ile NATO üyesi olmayan AB ülkeleri Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası sürecine katılabilecektir. 2001’de Amerika New York’ta ikiz kulelerin vurulmasıyla gerçekleştirilen terör saldırısı tarihe 11 Eylül olayları diye geçmiştir. Bu noktada ABD, NATO ve AB terörizmin küresel olduğu, bölgesel istikrarsızlık, uyuşturucu, yoksulluk gibi nedenlerin yeni güvenlik tehdidi oluşturduğu kanısına varmışlardır. ABD, Taliban örgütü ile mücadelesine NATO yerine İngiltere, Fransa ve Almanya’nın oluşturduğu Avrupa İttifakı ile iş birliği yapar (Örnek, Işık, 2012: 302).

AB’nin 60.000 kişilik kurdukları askeri kuvvet de tam olarak askeri olarak var olduklarını kanıtlama ve oyuna dahil olma imkânı sağlamıştır. Bu kuvvetlerin çoğu Irak ve Afganistan savaşlarında ABD veya NATO komutası altında görev yapmıştır. Aynı zamanda AB’nin altı askeri operasyonunda toplam 20.000 askeri personel konuşlandırılmıştır (Engberg, 2013:2).

ABD’nin NATO Büyükelçisi Victoria Nuland 2008’de yaptığı bir konuşmada ABD’nin AB savunma politikasının stratejik yükselişini memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir. Bir taraftan ABD’nin memnuniyeti belirtilirken bir taraftan AB hükümetleri askeri güç kullanımına karşı farklı tutumlar belirtilmiştir. Eski Alman Savunma Bakanı Volker Rühe, AB’nin Afrika’daki operasyonlara karışmaması gerektiğini ifade etmiştir. Halk, uzak yerlerdeki AB misyonlarının neden önemli olduğunun her zaman farkında olmayacak ve operasyon sırasında çok fazla zayıyat olursa halk ve hükümetlerin karşı karşıya gelebileceği çekincesi yaşanıyordu (Keohane, 2008:38)

Almanya’nın Afrika operasyonlarına karşı bir çekincesi olsa da 2003 yılında, 1998’den beri Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde bir iç savaş sürüyordu, 1999’da BM desteği ile ateşkes imzalanmış olsa da 2003’te çatışmaların tekrar başlamasıyla Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Kofi Annan, Fransa’dan çok uluslu bir gücün müdahale etmesi için liderlik etmesini istedi. Artemis Operasyonu olarak geçen operasyon AB’nin NATO desteği olmadan konuşlandırılan ilk askeri operasyonu olarak tarihi bir emsal oluşturmuştur. Bu

bağlamda Fransız öncülüğünde Almanya, İsveç, Birleşik Krallık operasyona destek vermiştir (çok uzun).

1990'lı yılların sonunda Alman ordusu Afganistan ve Kosova'da etkin rol oynamak istese de Alman halkı için güç kullanımı her zaman son çare olarak görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ağır bedeller ödeyen Alman halkı askeri güç konusunda çekimserlik yaşamaktadırlar. Almanya'nın anti-militarist tarafı ve küresel düzende güvenlik ve savunmasını sağlamak arasında dengeyi bulmak için farklı görüşler vardır. Diplomasi ve ekonomik yaptırımlar savaşı önlemek için her zaman yeterli değildir, 1995'de Srebrenitsa Katliamı, Almanya'da anti militarizmin savunucularını tekrar düşünmeye yönlendirmiştir (Büyükbay, 2017: 23).

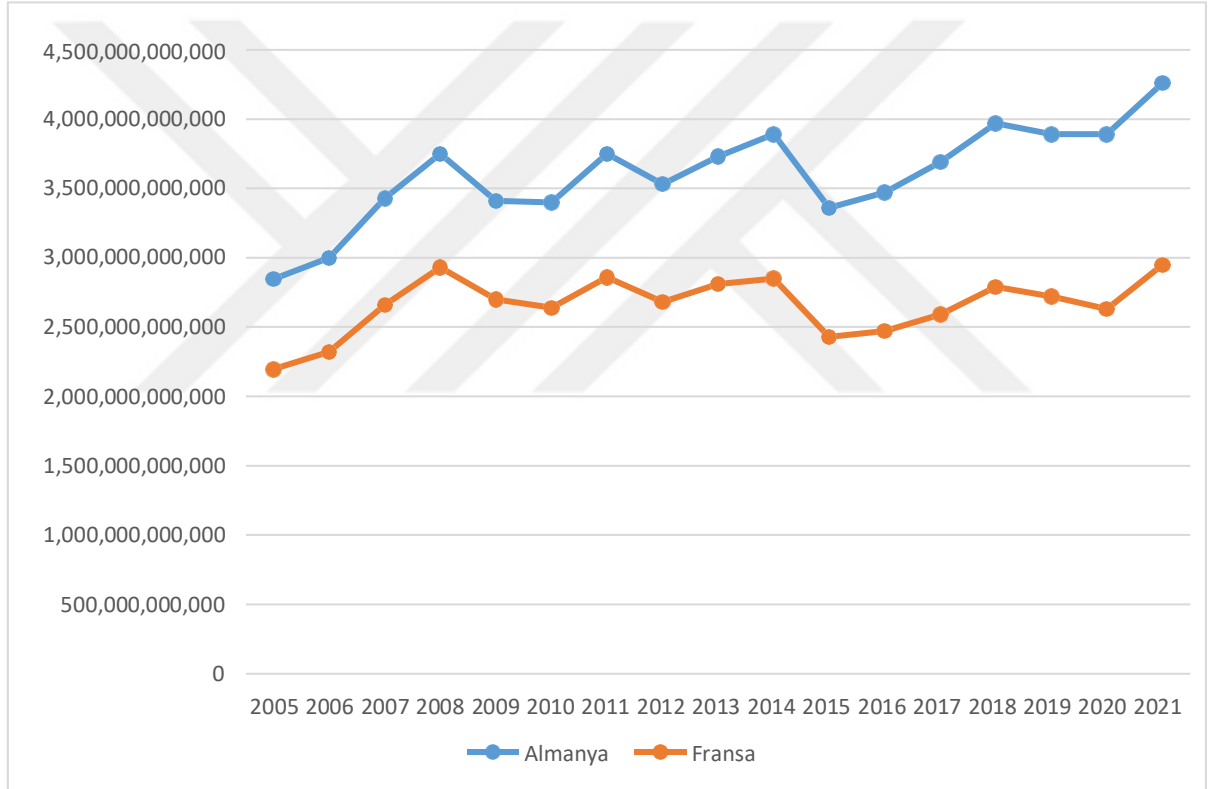
3.3. Angela Merkel Dönemi Almanya

Angela Merkel, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra 30'lu yaşlarına kadar siyasette aktif olmamıştır. Doğu Almanya'da yetişen Merkel, parti içinde ve dışında kendi ağını oluşturarak bunu değiştirmeye başladı. 1994-1998 yılları arasında Çevre Bakanlığı yapan Merkel 22 Kasım 2005'te şansölye olarak yemin etti. Şansölye olarak selefi Gerhard Schröder'den farklı olarak siyasi ilişkileri kişiselleştirmekten kaçındı politika yapımında ticari ve çıkar temelli bir yaklaşımı tercih etti. Görev süresinin ilk yılına CDU ve SPD partilerini içeren siyasi koalisyonunun belirsizliği damga vurdu, SPD parlamentoda neredeyse Merkel'in partisi CDU kadar sandalyeye sahipti (Janes, Szabo, 2007: 108). Dış politikada ve AB içinde farklı düşünceler ortaya çıkmaya başladı, bir taraftan uluslararası iş birliğine vurgu yaparken diğer taraftan AB genişlemesine sıcak bakmamaya başladı. Rusya ile ilişkilerinden dolayı sık sık eleştirilen Merkel, Almanya'nın ilk kadın başbakanı olarak 16 yıl görev yaptı, görev süresi boyunca ekonomik, avro, mülteci krizleri yaşadı, dış politikada ABD ile güven problemi yaşayan Merkel 2021 yılında görevini Olaf Scholz'a devretti.

3.3.1. Merkel Dönemi Alman Ekonomisi

Merkel. Alman Hristiyan Demokrat Parti (CDU) üyesidir. CDU'nun ekonomi politikası sosyal piyasa ekonomisidir. AB ve ABD ile ekonomik ilişkiler devam ederken aynı zamanda Rusya ve Çin ile ortak kazanca dayalı iş birliği politikası önermektedir (Ermağan, 2021: 318).

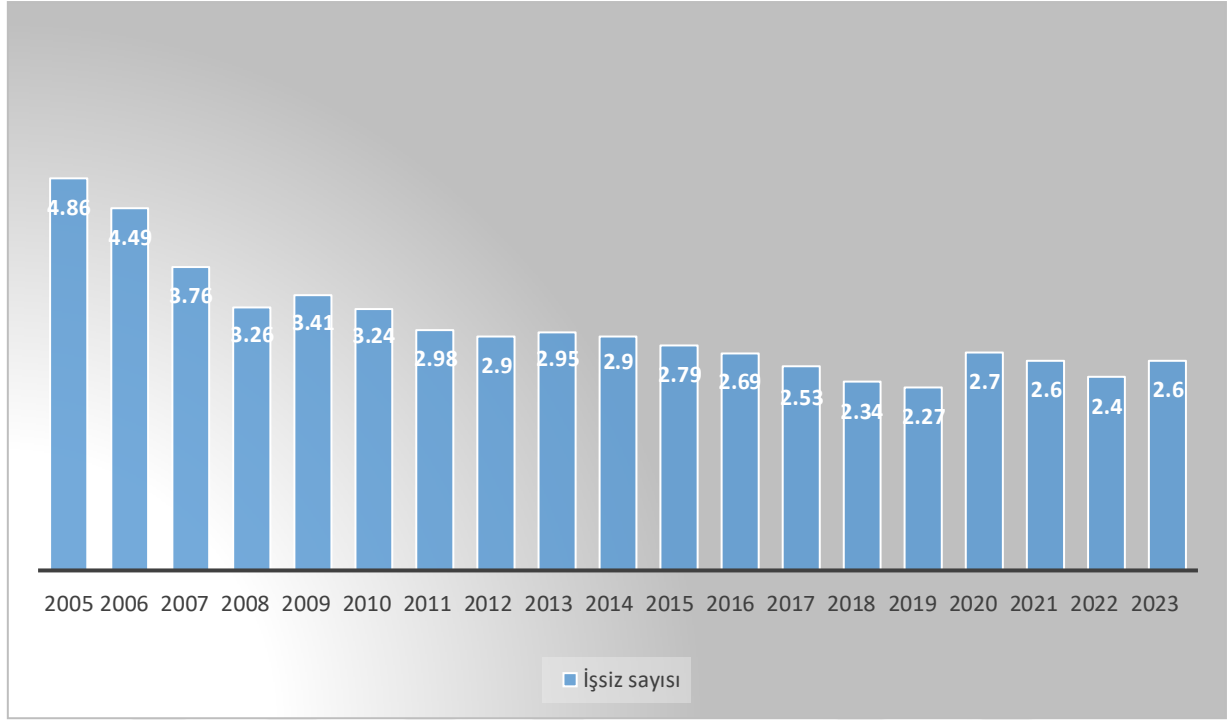
Ekonomik açıdan Schröder'in ekonomik reformları Merkel döneminde meyve vermeye başlamıştır. Merkel, 2010 Avro Krizi ve Brexit sonrası AB içerisinde liderliğe oynayan ülkelerden biri olmuştur. Almanya'nın Merkel dönemi GSYİH gelişmesine bakıldığında da AB içinde en yakın rakibi Fransa'dan daha fazla artmıştır. Merkel göreve geldiğinde 2,84 trilyon dolar olan GSYİH, görevi bıraktığı 2021 yılında 4,26 trilyon dolara ulaşmıştır. Fransa'nın ise 2005'te 2,19 trilyon dolar olan GSYH'si 2021'de 2,95 trilyon dolara ulaşmıştır. İşsizlik oranı ise göreve geldiği zamandan bırakana kadar 16 yıllık süreç içerisinde devamlı düşmeye devam etmiş ve sonucunda görevi aldığı anda %4,86 olan işsizlik oranını %2,7'ye düşmüştür.

Grafik 3. 1. 2005-2021 Almanya GSYİH (World Bank)

Merkel dönemi 2005-2021 yılları referans alındığında GSYH'nin 2,84 milyar dolardan 4,26 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. AB içindeki en yakın rakibi Fransa'nın 2,19 milyar dolar olan GSYH'nin 2,95 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. Merkel dönemi GSYH'nin en yakın rakibi Fransa'yı geride bırakarak yükseliş kaydettiği kabul edilmektedir (Grafik 3.1). Merkel'in Şansölye olduğunda Almanya'nın problemlerinden birinin işsizlik olduğu ve bu durumla mücadele etmek gerektiği

düşünülmüştür. Bu doğrultu da yine göreve geldiği 2005 yılında işsizlik oranının %4,86 iken 2021’de bu oran %2,6’ya düşmüştür (Grafik 3.2).

Grafik 3. 2. 2005-2023 Almanya İşsizlik Oranı (Milyon), (Statista,2023)

Grafik 3. 3. 2005-2021 Almanya Enflasyon Oranı (Tradingeconomics)

Enflasyon oranının ise mali kriz sonrası durgunluk sebebiyle 2009’da düşme eğilimi gösterirken 2020 ile birlikte tekrar artış göstermiştir (Grafik 3.3). Merkel döneminde ekonomide benimsenen neo-liberal politikada kamu gelir ve giderlerinin birbirine denkliği anlayışı geçerli olmuştur. 2005-2020 yılları arasında Almanya’da kamu giderlerini azaltmaya yönelik politikalar izlenmiş, borçlanmanın azaltılmasına yönelik uygulamalar yapılmış, siyah sıfır olarak adlandırılan denk bütçe anlayışı benimsenmiştir (Dayar, 2022: 329).

3.4. SAVAŞ YAKLAŞIRKEN ALMANYA-RUSYA İLİŞKİLERİ

Alman halklarının yeniden birleşmesi ve ostpolitik açılımın benimsenmesi, İkinci Dünya Savaşı ne Nazilerin Sovyetleri işgali sırasında milyonlarca Rus’un hayatını kaybetmesi nedeniyle Almanya’nın Rusya’ya karşı geçmişten gelen bir suçluluk duygusu vardır. Bu sebeplerle birlikte Almanya, Avrupa güvenliğinin sağlanması için Rusya ile iyi ilişkiler geliştirilmesini savunmuştur.

Rusya’nın Gürcistan’a müdahalesi ve Rusya’nın Güney Osetya’yı tanıması Medvedev’in cumhurbaşkanı olduğu dönemde gerçekleşmiş, bu gelişmelerin ardından da Merkel Rusya ilişkileri iyi ilişkiler olarak sürmüştür. Vladimir Putin, Rusya cumhurbaşkanlığını yeniden devraldığında başlangıçta Merkel, Putin’i bir dizi insan hakları olayı nedeniyle sık sık eleştirdi ancak Merkel ve Putin yine de iletişim kurmakta zorluk çekmediler. Merkel’in Rusça bilmesi ve Putin’in Almanca bilmesi, iki liderin iletişimini

kolaylaştırdı. Ancak 2014’de Kırım’ın ilhakı, referandum süreci, Rusya’nın Ukrayna’ya müdahalesi ilişkilerde değişikliğe yol açtı. AB ve ABD tarafından Rusya’ya yaptırımlar uygulandı. Rusya’da yatırımları olan Alman iş dünyası liderleri, Rusya’ya yaptırım konusunda çok isteksiz yaklaşmıştır. Yaklaşık 6000 Alman işletmesinin Rusya’da 20 milyar Euro değerinde yatırımları bulunmaktadır (McMillan, 2016:8).

Ukrayna krizi sırasında Rusya’ya yönelik Alman dış politikası iç ve dış ilişkilerin etkileşimi ile şekillenmiştir. Dış etkenler Berlin’i eleştirel bir tavır almaya itmiştir. ABD ve AB üye devletler, özellikle Polonya ve Baltık ülkeleri, Rusya’ya karşı hemen sert bir tavır almıştır. Başlangıçta Merkel uzlaşma yoluyla çözmeye çalışsa da bu strateji başarısız olmuştur. Ukrayna krizi Rusya ile Batı arasındaki ilişkilerin bozulmasını hızlandırmıştır.

Rus dış politikası Almanya’nın uluslararası arenadaki konumuyla da çatışmıştır. Avrupa bütünleşmesi ve transatlantizm. Ukrayna’daki kriz, Kiev’in Rusya’nın şiddetle karşı çıktığı Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşmasına girmesi sorunuyla hızlandı. Putin, Avrupa-Atlantik düzenin Batı tarafından dayatıldığını öne sürerek açıkça reddetti. ABD’nin Rusya’nın Ukrayna’daki eylemlerini şiddetle kınaması ve Almanya’ya aynı şeyi yapması için yaptığı baskı i Berlin’in transatlantik ittifakı ile Rusya’ya karşı geleneksel işbirliği politikası arasında derin bir gerilim yarattı. Bu bağlamda Alman liderler, Rusya’ya yönelik yaptırımları destekleme kararı aldılar ve bunun Alman ekonomisine getireceği maliyeti kabul ettiler (Siddi, 2016: 6).

Merkel, Rusya ile ilişkilerin çeşitli siyasi, tarihi ve ticari kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Almanya-Rusya ilişkilerinin kaderi sadece iki ülkeye bağlı değildir. Merkel ve Putin’in birbirleriyle nasıl geçindiği elbette önemli olmuştur ancak Kırım’ın ilhakı, Rusya’nın Sovyetler Birliği iken sahip olduğu statü özlemi, NATO’nun genişlemesine karşı hassasiyetinin devam edeceği gibi sebepler göz önüne alındığın da Rusya’nın dış politikası ve Almanya’nın dış politikasının çatışacağı düşünülmektedir.

3.5. SAVAŞININ BAŞLAMASI VE ALMAN SAVUNMA POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ

Devletler birbirleriyle güvenlik temelli, siyasi, askeri, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişki kurmaktadır. Devletlerin jeopolitik konumları, tarihsel birikimleri, din, dil, etnik köken gibi faktörler bu ilişkilerin kurulmasında önemli rol oynamaktadır. Birbirleriyle etkileşim içinde olan devletlerin ilişkilerinde iki ihtimal bulunmaktadır. İlişkileri ya olumlu yönde

gelişecek ya da olumsuz yönde etkilenecektir. Devletlerin sınırlarındaki ve bölgelerindeki devletlerle olan ilişkileri onlara farklı fırsatlar ve tehditler sunmaktadır.

Tarihsel sürece bakıldığında II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemi sonrasında oluşan suni sınırlar, dağılan imparatorluklar ve bağımsızlığını ilan eden yeni devletler dünya coğrafi haritasının yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Var olan ve kurulan her devlet bölgesel ve küresel ölçekte kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadır.

Geçmişten günümüze meydana gelen çatışmalara bakıldığında bu çatışmaların komşu devletlerarasında daha sık yaşandığı görünmektedir. Yakınlık ve etkileşim faktörü direkt olarak savaşımlara neden olmasa da çatışmalı davranışların ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır.

Çatışma ve savaş için yakınlık konusundaki temel argümanlardan biri Kenneth E. Boulding'in "güç kaybı gradyan" teorisidir. Boulding, savaşın yalnızca birbirine askeri olarak ulaşabilen devletlerarasında gerçekleşebileceğini, bir devletin siyasi ve askeri gücünün sınırları içinde en büyük olduğunu ve bu gücü sınırlarının ötesinde kullanmaya çalıştıkça azalacağını savunmaktadır (Vasquez, 2000, 61). Komşu devletlerin birbirleri hakkında coğrafi, kültürel yapısı, gücü, hakkında daha yakından bilgiye sahip olması da savaşın çıkmasını tetikleyen bir unsurdur.

Küresel dünyada iki aktör arasında gerçekleşen savaş, bölge devletleri başta olmak üzere birçok devleti doğrudan veya dolaylı yoldan etkilemektedir. Aktörler arasında yaşanan çatışmalar dünya barışını tehdit etmekte, devletlerarası ticari, kültürel, siyasi faaliyetlere zarar vermektedir.

Walt'a göre güçlü bir devlet ne kadar yakınsa yakınlarındaki devletlerin ona karşı ittifak etme, müdahale etme eğilimi o kadar büyük olur (Walt, 1987). Bunula birlikte, bir devlet başka bir devlete savaş açtığında sadece mesafe olarak yakın olan bölge devletleri değil, savaş alanına daha uzakta bulunan devletler de müdahale edebilir. Yakınlık kavramı, yalnız mesafe olarak değil, iş birliği, kültürel, sosyal bağlamda da değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla Balkanlar'da başlayan istikrarsızlık, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşiminden sonra Almanya'nın dış politikada ilk ciddi sınavı olmuştur. Attığı adım yerini belirleyecek ve Almanya'nın 1990'lardan 2000'lere kadar olan dış politikası hakkında fikir verecektir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Balkanlar'daki karışıklık karşısında etkin rol oynaması, Avrupa içindeki bir

soruna müdahil olması Avrupalı devletlerin de sorunlar karşısında kayıtsız kalamamasına sebep olmuştur. Almanya Kosova’da barışı tesis etme, Makedonya ve Bosna-Hersek’e barışı koruma operasyonlarına katılmıştır (Vatandaş, 2013:3).

Almanya’nın uluslararası gelişmelerde benimsemiş olduğu politika, AB’nin güçlü bir üyesi olma çabasında olduğu, bundan dolayı Alman dış politikasının (Machpolitik) yani güç siyaseti eğiliminde olduğu yorumlanmıştır (Vatandaş, 2013). 2000’li yıllara gelindiğinde Almanya, ilk on yıl dış politikasını pasif bırakırken bunun yerine ekonomisini ön plana çıkarmayı, ihracat sektöründe güçlenmeyi tercih etmiştir.

2009’da Libya’nın en büyük ithalat ortakları arasında İtalya’dan sonra ikinci sırada Almanya yer alırken, 2011 yılında BM Güvenlik Konseyi’nde aralarında ABD, Fransa, Birleşik Krallık, Almanya ve diğer temsilcilerin bulunduğu Paris’te, Libya için uçuşa yasak bölge oluşturulması konusunda çekimser oy kullanmıştır. Bu politikası ekonomisi güçlenirken dış politika ekseninde eksiklik olarak değerlendirilmektedir (Madak, Gençalp, 2020:12).

2013 seçimlerinde Almanya’da değişen hükümetle birlikte, CDU (Hristiyan Demokrat Birliği) CSU (Hristiyan Sosyal Birliği) ve SPD (Almanya Sosyal Demokrat) partileri “Almanya’nın Geleceğini Yaratmak” başlıklı koalisyon metni hazırlamıştır. Metinde Almanya’nın Avrupa’da siyasi bir sorumluluğu olduğuna, AB ekseninde atacağı adımlarda; ortak dış politika, ortak güvenlik politikası ve ortak ekonomi politikalarına ivme kazandırması gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte AB’nin Rusya politikasıyla ilgili, sosyal ve ekonomik konularda diyalogların derinleştirilmesi, Rusya’nın AB’nin en büyük ve en önemli komşusu olduğu ifade edilmektedir. (Koalitionsvertrag 2013: 115-118).

2010 ‘da başlayan Suriye iç savaşı ve 2015 yılında mülteci krizi Almanya’nın dış politikada, ekonomi kadar etken hale getirmiştir (Büyükbay, 2017:22). Almanya’nın dış ve savunma politikasındaki değişim sinyalleri 2013’te “Yeni Güç, Yeni Sorumluluk” temasıyla duyurulmuş, ortaklıkları ileriye taşıma, sorumlulukları paylaşma konsepti Federal Hükümet tarafından benimsenmiştir. Küresel sistemde devletler temelde kendi varlıklarını korumak için harekete geçerken Almanya’da dünya politikasında daha etkin rol oynayacağını duyurmuştur.

Rusya’nın Ukrayna’yı işgal etme girişimi sonrası, diğer devletlerle ilişkilere bakıldığında da özellikle Avrupalı birçok devlet Rusya’ya karşı tepki göstermiştir. ABD ve Avrupalı

devletler sadece kınamak ve iyi dilek temennisi bulunmakla kalmayıp Rusya'ya yaptırım uygulayacaklarını belirtmişlerdir.

ABD Başkanı Joe Biden, Putin'in savaşı seçtiğini, ABD'nin karşılık vereceğini ve Dünya'nın Rusya'dan hesap soracağını ifade etmiştir (Holland, Mason: 2022). NATO Genel Sekreteri, bu savaşı uluslararası hukukun ihlali ve Avrupa-Atlantik güvenliğini tehdit ettiğini belirtmiştir. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Putin'e barış çağrısında bulunmuş, yüzyılın en kötü savaşı olabilecek bu savaşın Avrupa'da başlamasına izin vermeyin açıklamasında bulunmuştur (UNIFEED, 2022). Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'da Ukrayna ile dayanışma içinde olduklarını belirtmiştir.

Almanya Başbakanı Olaf Scholz, hareketin uluslararası hukukun açık bir ihlali olduğunu belirtmiş Ukrayna için korkunç Avrupa için kara bir gün olduğunu vurgulamıştır. Savaş henüz ilk ayını doldurmamışken Ukrayna başkanı Zelenskiy, Rusya'yı durdumanın yolunun Ukrayna hava sahasının kapatmak olduğunu ifade ederek NATO'ya çağrıda bulunmuştur.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir V. Putin diğer ülkeleri herhangi bir müdahaleye karşı uyarmasının ardından, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, NATO'nun savaşın Ukrayna'nın ötesine geçmesini engelleme sorumluluğunun da bulunduğunu bu yüzden Ukrayna hava sahasında Ukrayna ile birlikte hareket edemeyeceklerini belirtmiştir.

Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy, bundan sonra dökülecek kanlar için NATO'yu sorumlu tuttuğunu ifade eden bir açıklamayı sosyal medya hesabından paylaşarak sitemini belirtmiştir.

Aynı günler içerisinde Almanya Parlamentosuna konferans yoluyla bağlanan Zelenski benzer suçlamaları Almanya'ya da yönelterek, Almanya'nın Ukrayna'yı Rusya'ya karşı yalnız bıraktığını ifade etmiştir. Bu yalnızlığın sadece savaşla başlamadığını NATO üyesi olmak istediklerinde ve AB'ye girmek istediklerinde Almanya engeli ile karşılaştıklarını, Kuzey Akımı 2 projesinin Rusya'nın Avrupa'ya karşı kullanacağı bir proje olduğunu söylemelerine rağmen Almanya'nın bu projeyi bir ticaret olarak değerlendirdiğini ve Ukrayna'nın Rusya tarafından bu adımlarla çevrelendiğini ifade etmiştir.

Ukrayna devlet başkanı Zelenski'nin yaptığı suçlamalarla birlikte kamuoyunda, Rusya'nın Ukrayna işgali Almanya tarafından engellenebilir miydi? Sorusu, eski Almanya Başbakanı Angela Merkel'in konuyla ilgili açıklama yapmaya itmiştir.

Angela Merkel, Kuzey Akım projelerinden pişman olmadığını, dönemin koşullarına bakıldığında ucuz olanı tercih etmenin rasyonel ve anlaşılır olduğunu, Soğuk Savaş döneminde dahi Rusya'nın güvenilir bir enerji tedarikçisi olduğunu ifade etmiştir. Ukrayna'nın 2008'de NATO'ya üyeliğinin engellenmesinin sebebinin de Rusya'nın bu üyeliğin kabulünü "savaş ilanı" sayacağını, o zaman ki Ukrayna'nın şimdiki Ukrayna kadar güçlü olmadığını da ifade etmiştir.

Rusya'ya karşı başlatılacak olan finansal yaptırımlar Rusya'nın ticaret ortağı olan Almanya dahil AB ülkelerini de etkileyecektir. Rusya'nın ekonomik olarak dışlanması küresel ticaretin büyük ölçüde özellikle enerji anlamında olumsuzluklar oluşturacaktır. Bu gerçeklik göz önüne alındığında, Rusya-Ukrayna geriliminin savaşa dönüştüğü ilk zamanlar Almanya çekimser bir tavır sergilemiş, Rusya'ya yönelik sert yaptırımlardan uzak dururken, Ukrayna'ya da silah sevkiyatına bulunmamıştır.

Almanya'nın bu tutumu ABD, İngiltere ve kendi kamuoyu tarafından eleştirilmiştir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali Alman kamuoyu tarafından kendi ülkelerine karşı güvenlik tehlikesi olarak algılanmış ve Alman hükümetinin Rusya'ya karşı harekete geçmesi gerektiğine karşı bir tavır oluşturmuştur.

Almanya bulunduğu jeopolitik konum, AB içindeki statüsü ve uluslararası alanda varlığına gölge düşürmemek için Rusya-Ukrayna çatışmasının başlamasıyla birlikte tarafını belli etmek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte Rusya'nın Kiev'i ilhakıyla birlikte başlayan süreç, Almanya ve Rusya hakkındaki düşüncesinde de değişikliklere yol açmıştır. Stratejik ortak diye tanımlanan Rusya, Almanya'nın güveninin kaybetme noktasına gelmiştir. Bu savaşla birlikte Alman ekonomi ve dış politikasında köklü değişiklikler gözlemlenebilir.

Almanya'nın Rusya hakkındaki düşüncelerinin değişimiyle birlikte, Almanya'nın Rusya hakkındaki iki temel tutumunun değiştiği savunmak oldukça zor olmaktadır. Bunlardan birincisi, Almanya'nın Rusya'nın olumsuz tavırlarına karşı izlediği "stratejik sabır" politikası (Avar, 2020:56). İkincisi; Genelde AB'nin özelde ise Almanya'nın güvenlik ve refahı için, Rusya'yı karşısına alarak değil iş birliği yaparak sağlanacağına dair olan inancıdır (Korkmaz, 2007:6). Bu temel tutum göz önüne alındığında Almanya'nın Rusya politikasında uzun vade de köklü değişim gerçekleşmeyebilir ancak güvenlik tehlikesini yakından hisseden Almanya kendini yalnız Rusya'ya karşı değil çok kutuplu sistem içerisinde daha güçlü hale getirmek için çalışacaktır. Bunun sinyalleri Olaf Scholz tarafından

Rusya-Ukrayna savaşının hemen ardından Alman ordusunu güçlendireceklerini açıklayarak verilmiştir.

3.5.1. Almanya-Rusya Siyasi İlişkiler

Her devlet gibi Rusya’da çok kutuplu sistem anlayışının önemli bir parçası olarak görölmektedir. Küresel sorunlar, çok yönlü bakış açısıyla çözölür anlayışı AB-Rusya ilişkilerinin geliştirilebilmesi anlayışının temelini oluşturmaktadır. AB ve Rusya ilişkileri zaman zaman ortalık zaman zaman rakip ilişkiler şeklinde seyretmiş, Avrupa’nın güvenlik ve refahı için uzlaşmanın olması gerektiğı düşüncesi hâkim olmuştur. Fakat bu iki güç arasındaki iş birliğini sarsan ve uzlaşmadan uzaklaştıran birden fazla olay vardır bunlardan biri de Rusya’nın Ukrayna üzerindeki faaliyetleridir. (Emrullah Ataseven, Rsyanın Avrupa Siyaseti, 116)

Sovyetler Birliğı’nin dağılmasıyla birlikte başlayan Rusya’nın Ukrayna üzerindeki hâkimiyet kurma isteğı periyodik şekilde devam etmiştir, 2014 yılında Ukrayna’nın güneydoğusunda başlayan silahlı çatışma giderek şiddetlenmiş, savaşı durdurmak için Avrupa Güvenlik ve İş Birliğı Teşkilatı (AGİT) temsilcileri ve Ukrayna, Rusya Federasyonu, Donetsk Halk Cumhuriyeti, Luhansk Halk Cumhuriyeti arasında Minsk Protokolü imzalanmıştır. İlk izlenim olarak anlaşma çatışmayı yumuşatmış gibi görünse de etkisi uzun sürmemiştir (Koçak,2015:10). II. Minsk Anlaşmasını takip eden süreç hızlanmıştır. Anlaşma ’da Almanya, Fransa ile birlikte protokolü denetleme rolü edinmiş garantör devlet olmuştur. Anlaşmanın varlığına rağmen çatışmaların varlığı devam etmiştir.

Donetsk ve Luhansk’ta 2014 yılından beri Ukrayna birlikleriyle savaşan Rusya yanlısı isyancılar, Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından desteklenmiş, Ukrayna’nın doğusundaki iki bölgenin bağımsızlığı Putin tarafından tanınmış ve Rusya Devlet Başkanı, Minsk Anlaşması’nın bu iki bölgenin tanınmasından daha önce öldüğünü var olmadığını söylemiştir.

Almanya eski başbakanı Angela Merkel’in Minsk Anlaşmasını “Ukrayna’ya zaman tanıma girişimi” olarak değerlendirmiş, bu anlaşmanın Rusya ile olacak olan savaşta Ukrayna’nın hazırlanması için değerli bir zaman kazandırdığını belirtmiştir.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ise her zaman Almanya liderinin Rusya’ya karşı dürüst olacağını varsaydığını, Minsk süreci boyunca çözüm abalarında samimi olduğuna inandığını hayal kırıklığına uğrattığını ifade etmiştir.

Rusya'nın 2022'de Ukrayna'yı işgale başlamasından sonra Batı Rusya'ya karşı yaptırımların dile getirirken, Rusya'da karşılıksız bırakmayacağını ifade etmiştir. Almanya'nın Rusya'yı destekleyen Almanca yayın yapan RT Deutsch adlı medya kuruluşunun yayınları yasaklanmıştır. Almanya'nın bu hamlesinin ardından Rusya'da bulunan Alman yayın kuruluşu Deutsche Welle'nin Rusya Ofisi kapatılmış, uydu ve diğer yayınlarının da sonlandırılmasına karar verilmiştir. Deutsche Welle'nin Rusya'da "yabancı ajan" statüsüne geçirileceği için işlemlerin başlatıldığı Rusya tarafından bildirilmiştir. Bununla birlikte RT Deutsch medya kuruluşunun Almanya'da yasaklanmasında resmi ve gayri resmi etkisi olan kişilerin Rusya'ya girmesine izin verilmeyeceği ifade edilmiştir.

Almanya Kültür ve Medyadan Sorumlu Devlet Bakanı Claudia Roth, Rusya'ya tepki göstererek, Almanya'da yayın yapan RT Deutsch adlı medya kuruluşunun lisans almadığı, Almanya'da bu lisansın zorunlu olduğu açıklamasında bulunmuştur. Karşılık olarak Rusya'nın Deutsche Welle'nin Rusya ofisini kapattığını bunu eşit bulmanın yanlış olduğunu, RT'nin lisans sorunlarının siyasi tepki için istismar edilmemesi gerektiği çağrısında bulunmuştur.

Berlin tarafından Rusya'nın kararı protesto edilirken, Rusya yapmış olduğu misilleme ile Almanya'ya bundan sonraki süreçte yaptırımlar karşısında geri adım atmayacağını göstermiştir.

Rusya savaşın ikinci ayında Kiev bölgesinden birliklerini çekmiştir. Ukrayna ordusu, başkent Kiev'in tamamen Rus işgalcilerden temizlendiğini, Kiev'e 37 km uzaklıkta olan Buçha kentinde Rusya'nın katliam yaptığını, sivilleri öldürdüğünü ifade ederek sokakta bulunan ceset fotoğraf ve videoları dünya kamuoyu ile paylaşmıştır.

Rusya Savunma Bakanlığı ise görüntülerle ilgili açıklama yapmış, görüntülerin Kiev rejiminin sahte görüntüleri, provokasyonu olduğunu öne sürmüştür. Bucha'dan gelen görüntülere ilk tepki Almanya Dışişleri Bakanı Annalena Baerbock'dan gelmiştir. Twitter hesabı üzerinden paylaşım yapan Baerbock, görüntülerin katlanılmaz olduğunu, yaşananların savaş suçu sayılması gerektiğini, Ukrayna'ya desteklerin Rusya'ya yaptırımlarını artırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Dışişleri Bakanı Baerbock, fotoğrafların tüm sınırları aştığını bu nedenle Rusya Büyükelçiliği'nin önemli sayıda çalışanını istenmeyen kişi olarak ilan ettiklerini açıklamıştır. Alman basını, "istenmeyen kişi" ilan edilen Rus diplomat sayısının 40 kişi olduğunu ve bir hafta dolmadan Almanya'yı terk etmeleri istendiğini yazmıştır.

Moskova'dan ilk açıklama "Almanya'nın sınır dışı kararına cevap verilecek" olmuştur. Rusya Dışişleri Bakanlığı, Almanya'nın Moskova Büyükelçisi Geza Andreas von Geyr'i bakanlığa çağırarak "Büyükelçiye, Almanya'nın Rusya'daki diplomatik temsilciliklerinde çalışan 40 kişinin istenmeyen kişi ilan edildiğine ilişkin nota verildi." açıklaması yapılmıştır.

Aktaran Baerbock, "Üç hafta önce sınır dışı ettiğimiz Almanya'daki Rus temsilciliklerindeki 40 çalışan, Almanya'da kaldıkları süre boyunca bir gün diplomasinin hizmetinde bulunmadılar. Bu kişiler daha çok yıllarca ve sistematik olarak bizim özgürlüğümüze ve toplumumuzdaki birlikteliğe karşı çalıştılar. Onların çalışmaları ayrıca bizde koruma arayanları da tehdit etti. Buna daha fazla tahammül edemezdik ve gelecekte de tahammül etmeyeceğiz." ifadesini kullandı (Erbil Başay, "Almanya'dan 40 diplomatını sınır dışı eden Rusya'ya tepki" 4 Nisan 2022).

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali devam ederken Rusya'nın Berlin Büyükelçiliği, Almanya'da yaşayan Ruslara yönelik nefretin arttığını mobbing yaşandığını, Rus plakalı araçlara saldırı, küfür, hakaret olduğunu iddia etmiş, Alman hükümetinden bu ayrımcılığa son verilmesi için siyasi bir mesaj vermelerini talep etmiştir

Almanya Dışişleri Bakanı Annalena Baerbock Twitter hesabından açıklama yaparak, "Rusya ve Belarus kökenlilere düşmanlık gösterenleri, bizim ortak yaşam prensibimize de saldırmış demektir" ifadelerini kullanarak düşmanca tavırları eleştirmiştir.

Almanya İçişleri Bakanı Nancy Faeser de konu ile ilgili Rusya kökenlilere yönelik tepkileri eleştirerek "Ukrayna'ya düzenlenen korkunç saldırı Putin'in savaşıdır. Almanya'da yaşayan Rusya kökenlilerin savaşı değil" ifadelerini kullanmıştır. Savaş karşıtlığının barışçıl şekilde devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Ukrayna'nın Berlin Büyükelçisi ise "Almanya'nın ikiyüzlü politikası böyle işliyor. Savaşın mağduru Ukrayna ve Ukraynalılara yardım edeceğine Almanya'daki Ruslar hakkında endişe duyuyor. Putin'in bombaladığı siviller de Rusça konuşuyor" tweetini atarak Almanya'yı eleştirmiştir.

Almanya'nın Werneuchen şehrinde ikinci dünya savaşında hayatını kaybedenler adına inşa edilen Sovyetler Birliği dönemine ait mezarlığa Neonazi gruplar tarafından saldırılmıştır. Rusya'nın Berlin Büyükelçiliği saldırıyı kınamış ve Almanya'ya protesto notası verildiği belirtilmiştir.

Büyükelçilik yaptığı açıklamada "Almanya'daki Sovyetler Birliği anıtlarına ve mezarlara yapılan korkunç saldırı olayları devam ediyor. Son olarak Almanya'nın Werneuchen kentinde Sovyetler Birliği dönemine ait anıta ve mezarlığa saldırı gerçekleştirildi. Bu çirkin eylemi, etnik nefreti kışkırtma ve dünyayı ve Avrupa'yı Nazizm'den kurtarmak için hayatlarını kaybeden askerlerin anısına alaycı bir saygısızlık olarak görüyoruz. Alman Dışişleri Bakanlığına, olayın koşullarını belirlemek için kapsamlı önlemlerin alınması, failerin hesap vermesi ve 16 Aralık 1992 tarihli Rus-Alman Savaş Mezarları Anlaşması uyarınca anıtın güvenliğinin sağlanmasının talep edildiği bir protesto notası verildi" ifadelerini kullanmıştır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, binlerce Ukraynalı kadın ve çocuğun kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları, dünya kamuoyuyla paylaşılan savaş görüntüleri, Rusya'nın saldırgan tavırlarının kendi ülkelerini de etkileyebileceği korkusu özellikle komşu ülkelerin insanlarını etkilemiş ve Rusya'ya olan tepkilerini göstermek için Rus kökenli insanlara, Sovyetler dönemine ait anıtlara saldırarak göstermişlerdir. Bu saldırıların temelinde II. Dünya savaşında yaşanan savaşların getirdiği kolektif hafızayla ortaya çıkan duyguların da etkili olduğu düşünülmektedir.

Sovyetler Birliği, Stalin döneminde Ukrayna'da başlayan ulusal direnişe karşı, çiftçilerin tarlalarına ve hayvanlarına el koyarak suni bir kıtlık oluşturmuştur. Ukrayna'da 1930'lu yıllarda bu suni kıtlık sonucu 4 milyona yakın kişi hayatını kaybetmiştir. Yaşanan olay, "açlıktan ölmek" anlamına gelen Holodomor kavramıyla ifade edilmektedir.

Alman meclisi 2022 yılında, Sovyet yönetiminin geçmişte Ukrayna'yı kontrol altına almak için dillerinin, kültürlerinin, hayat biçimlerinin zorbalıkla değiştirilmeye çalıştığını belirterek, bunun soykırım olduğunu ifade edilmiştir. Alman meclisinde kabul edilen tasarının ardından, devam eden Rusya'nın Ukrayna işgali kınanmıştır.

Alman meclisinin açıklamalarının ardından Rusya Dışişleri Bakanlığı, Almanya'nın soykırım kararına tepki göstermiştir.

Rusya'nın açıklamasında, *"30 Kasım'da Alman Federal Meclisi, 1932-1933'te Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti topraklarında yaşanan kitlesel kıtlığı 'Ukrayna halkının soykırımı' olarak tanıyan ve bundan o zamanki Sovyet liderliğini sorumlu tutan bir karar aldı. Aynı zamanda, o zamanlar sadece Ukrayna'da değil, ülkemizin tüm topraklarında milyonlarca cana mal olan korkunç bir kıtlığın kasıp kavurduğu gerçeğini sessizce geçiştiriyorlar"* denildi. *"Almanlar, tarihlerini yeniden yazmaya ve İkinci Dünya Savaşı*

sırasında işledikleri dehşetin pişmanlığını unutmaya çalışıyorlar. Alman siyasi seçkinleri, Ukraynalı ulusal radikaller tarafından icat edilen ve Sovyetler Birliği'ne atfedilen soykırım eylemini kullanarak, suçlarını küçümsemeye çalışıyor. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası tarafından işlenen sayısız insanlık dışı suçun benzeri görülmemiş doğasının hafızasını bulanıklaştırmaya çalışıyorlar. Alman Federal Meclisi, faşist, ırkçı ve ayrımcı ideolojiyi canlandıran ve kendilerini savaş suçlarının sorumluluğundan kurtarmaya çalışan bu tür ahlaksız kararlardan utanmalıdır.”

Rusya – Ukrayna arasında başlayan savaş Almanya – Rusya arasındaki siyasi ilişkileri de etkilemiştir. Sözü geçen iki devlet günümüz ve geçmişe atıf yaparak birbirlerini suçlamakta ve ilişkiler gerilmektedir.

3.5.2. Almanya – Rusya Ekonomik İlişkiler

Savaş ve ekonomi birbirine bağlıdır. Savaşa hazırlık ve savaşı sürdürmek için ekonomik güce ihtiyaç vardır. Savaş esnasında yapılan harcamalar devletin savunma bütçesinden ödenir. Savaş sırasında yapılan bu harcamalar savaşan ülkeleri etkilerken, savaştan dolayı etkilenen ticaret, hizmet, ihracat, yatırım gibi ekonomik faktörler, bölge ve tüm dünyayı etkileyebilmektedir (Okay, 2003:28).

2020 yılında Çin’de başlayan ve tüm dünyayı etkileyen Covid-19 salgınının ekonomiye de olumsuz etkisi olmuştur. Salgına karşı alınan sosyal mesafe kuralları, karantina gibi önlemler domino etkisiyle ekonomik durgunluğa ve ekonomik belirsizlik ortamına yol açmıştır. Küresel ekonomi henüz pandeminin getirmiş olduğu ekonomik olumsuzluklarla mücadele ederken 2022 de Rusya’nın Ukrayna işgali ekonomik dengeleri değiştirecektir.

Savaşın başlamasıyla birlikte Rusya’ya savaştan vazgeçmesi için diğer devletler tarafından ekonomik ambargolar uygulanmaya karar verilmiştir, fakat Rusya’ya enerji anlamında bağımlılığı yüksek olan Almanya aynı fikirde değildir. Almanya petrol ve gaz ihtiyacının üçte birini bu ülkeden karşılamakta, Rusya’dan AB ülkelerine giden 130 milyar metreküp gazın %70’ini sadece Almanya tek başına almaktadır (Alkan,2015:95).

Savaşın henüz ilk ayında bu durumu göz önünde bulunduran, Almanya Ekonomi ve İklimi Koruma Bakanı Robert Habeck, Rusya’ya hızlı bir ambargo uygulayamayacaklarını, bu ambargonun Almanya’nın enerji güvenliğini tehlikeye atacağını ifade etmiştir.

Bu açıklamanın üzerinden çok geçmeden, kamuoyu ve Washington'ın baskılarıyla karşı karşıya kalan Almanya yeni bir açıklama yaparak, Rus gazını Almanya'ya taşıyacak Kuzey Akımı 2 projesinin sertifikasyon sürecinin durdurulması talimatı verdiğini açıklamıştır.

Açıklamadan Ukrayna ve Washington memnunken, Rusya Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısı Dmitriy Medvedev ise Twitter üzerinden Almanya'nın kararına tepki göstererek "Cesur Yeni Dünya" benzetmesi yapmıştır.

Almanya Merkez Bankası (Bundesbank) Rus enerjisine ambargo uygulanma durumunun simülasyon hesaplarını yaptığı nisan ayı raporunu yayınlarak, böyle bir durumda Alman ekonomisinin bu yıl yaklaşık %2 küçüleceğini bildirmiştir (Deutsche Bundesbank Monatsbericht, April 2022:15)

Almanya'nın Kuzey Akım 2 proje hattının açılışını durdurmasına yönelik hamlesi ve AB'nin Rusya'ya uyguladığı ambargo paketlerine Rusya, Kuzey Akım 1 projesi üzerinden cevap vermiştir. Hattın sahibi Rus devlet şirketi Gazprom haziran ayında Kuzey Akımı 1 projesi üzerinden gaz akışını yüzde 75 azaltmış, temmuz ayında hattın bakım-onarım gerekçesiyle 10 günlüğüne kapatmıştır. 10 günün sonunda tekrar açılan hattın kapasitesinin yüzde 40'ı kullanılabilir

Habeck, Rusya'nın doğalgazı Ab ülkelerine karşılık silah olarak kullandığını söylemiştir. Rus doğalgaz şirket Gazprom, Alman merkezli Siemens şirketinin boru için gerekli parçalarını göndermekte geciktiğinden dolayı toplam kapasitenin %60'ının kullanılamadığını açıklamıştır. Kanada'nın gerekli olan Siemens parçalarını yılsonuna kadar Almanya'ya göndereceğini açıklaması üzerine Ukrayna Rusya'ya yaptırımları es geçildiğini söyleyerek bu kararı kınamıştır.

Almanya Rusya arasında gerçekleştirilen Kuzey Akımı 1 ve Kuzey Akımı 2 projeleri, yapılmaya başlamasından günümüze kadar tartışmalı bir konu olmuştur. Bir taraftan olası bir Rusya Ukrayna savaşında Almanya'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığından dolayı olumsuz etkilenebilir olasılığı konuşulurken bir taraftan Almanya'nın Rusya'dan uygun fiyata aldığı enerji ile Alman ekonomisinin güçlenmesinde bir faktör olduğu değerlendirilmiştir. Geline nokta olasılıklar gerçekleşmiş Rusya'nın Ukrayna işgaliyle birlikte Rusya, Almanya'nın enerji bağımlılığını, Almanya ve AB'nin yaptırımlarına karşı kullanmıştır.

Aktaran Scholz, “Baltık Denizi’ndeki Kuzey Akımı 1 ve Kuzey Akımı 2 boru hatlarındaki sızıntılardan önce, Rusya bilinmeyen nedenlerle Kuzey Akım üzerinden gaz tedarikini durdurmuştu. Bu nedenle, Putin yönetimindeki Rusya artık güvenilir bir ticaret ortağı değil”

Başbakan Scholz, Rusya’dan gelen gazdan bağımsız olarak Almanya’nın gaz tedarik edebilmesi için gerekli alt yapının kurulacağını, ülkenin kıyılarında terminaller inşa edileceğine karar verdiklerini açıklamıştır.

Enerji politikasını gözden geçiren Almanya, Rusya enerjisine alternatif yeni ortaklar arayışına girmiştir. Bu kapsamda ziyaretler gerçekleştiren Scholz, Birleşik Arap Emirlikleri ile LNG tedariki için anlaşma yapmıştır. LNG anlaşmasıyla birlikte Almanya’nın ilk sıvılaştırılmış doğal gaz terminali 2022 yılının son ayında açılmıştır.

Almanya Federal İstatistik Ofisi’ne göre Almanya Kasım 2021’e kıyasla Kasım 2022’e yüzde 14 artışla toplam değeri 143,6 milyar avroya ulaşan mal ihraç etmiştir. Rusya’ya uygulanan yaptırımlar sonucu Rusya’ya yapılan ihracat %52,8 düşerek 1,2 milyar avro olmuştur. Almanya Amerika Birleşik Devletleri’ne yüzde 30,9 artışla ihracatında önemli bir seviye yakaladı.

Federal İstatistik Daire Başkanı Dr. Ruth, Covid 19 salgını ve Ukrayna’daki savaşın sonuçları göz önüne alındığında Alman ekonomisinin bu zor koşullar göz önüne alındığında Alman ekonomisinin bir bütün olarak 2022’de iyi bir performans göstermiş, gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) bir önceki yıla göre %1,9 daha yüksek olduğunu ifade etmiştir.

Rusya ise savaştan sonra Çin ve Hindistan ile ticari ilişkilerini geliştirmiştir. Savaştan önce Hindistan’ın Rusya’nın petrolündeki payı %1 iken, Eylül 2022’de %21 e yükselmiştir. ABD ve AB ülkelerinin Rusya’ya uyguladığı yaptırımlara Moskova yeni ortaklar bularak çözüm bulmuştur.

BÖLÜM IV

4.RUSYA’NIN UKRAYNA’YI İŞGALİ BAĞLAMINDA ALMAN SAVUNMA POLİTİKASI

Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla tehlikenin azaldığı düşüncesi ulusal savunmayı etkilese de Rusya’nın Ukrayna işgali Alman silahlı kuvvetleri Bundeswehr’in kapasite sorununu gündeme getirmiştir. Alman Ordusu Müfettişi Korgeneral Alfons Mais, Alman savunma politikasını sert bir şekilde eleştirmiş ve kısmen operasyonel olarak değerlendirmiştir (Straub, 2022). Şansölye Olaf Scholz, 24 Şubat 2022’de yaptığı açıklamada bu savaşın bir dönüm noktası olduğundan söz ederek savunma yeteneklerini güçlendirmek için 100 milyar avro değerinde özel bir fon ayıracaklarını duyurmuştur. Savunma bütçesindeki bu artış bir yandan şu amaca hizmet ediyor: Bundeswehr’i amacına uygun olarak en kısa sürede uygun teçhizatla donatmak ve Almanya’nın uluslararası taahhütlerini yerine getirmek, özellikle de NATO’nun yüzde iki hedefine ulaşmak.

Bu bölümde, savunma harcamalarının neler olduğu ve hangi faktörlerin savunma harcamalarını nasıl etkilediği, Alman Savunma Sanayi’nin günümüze kadar gelişimi, Federal Şansölye Olaf Scholz’un Alman savunması için ayırdıkları 100 milyar avronun nasıl kullanılacağı araştırılmıştır.

4.1) SAVUNMA HARCAMALARINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

NATO’nun savunma harcamaları tanımı, birincil olarak ülkelerin silahlı kuvvetlerini içerse de ülkelerin savunma bakanlıklarına bağlı teşkilatların bütçelerini de içermektedir (NATO, 2015). Bir ülkenin jeopolitik konumu, sınır komşularının tavırları, barış zamanında caydırıcılık, savaş zamanında karşılık verecek güce sahip olabilme kapasite savunma harcamalarının nasıl şekilleneceğini belirleyen faktörlerdir. İktisat uzmanlarınca savunma harcamaları bir ülkenin temel harcamaları olarak değerlendirilir (Yılmaz, Atık, Melekoğlu, 2022: 276).

Savunma harcamaları, savunma hizmeti için görevlendirilmiş askeri ve sivil personellerin giderleri, roket, füze, modernizasyon ekipmanları gibi savunma sanayi ürünlerinin satın alınması, üretilmesi, bakım ve onarım giderleri, ar-ge çalışmalarından, yabancı askeri yardımlardan, üretilcek ürünlerin hammadde çalışmalarından oluşmaktadır

(Kaya, 2006:29). Savunma harcamaları devletin varlığını devam ettirebilmesi için stratejik öneme sahip kamu harcamalarıdır. Bu harcamaların üretime katkı olmaması vazgeçilebilir veya azaltılabilir olduğu anlamına gelmemektedir (Kaya, 2006:9).

Güvensizlik ve tehdit ile karşılaştıklarında devletler savunma sanayilerine olan harcamalarını arttırır. Devletler çoğunlukla eğitim, sağlık, altyapı harcamalarına kıyasla savunma harcamalarına daha fazla pay ayırmaktadır. Bu devletler tehdit hissettikleri zaman kamu harcamalarını azaltarak askeri harcamalarını artırma yönünde eğilim gösterir. Sıcak çatışmaların yaşandığı bölgelerdeki devletler, güvenlik ihtiyaçlarını temele alarak askeri harcamalarına bütçe ayırmaktadır. Afrika'nın geri kalmış ülkelerinde halk temiz içme suyu problemi yaşarken bu devletlerin karar alma mekanizmalarında olan kişiler bütçelerinin önemli kısmını savunma harcamalarına ayırmaktadır (Özçelik, Önder, 2016: 37). Ülkelerin demokrasi düzeyi ve politik rejim türü savunma harcamalarını belirleyen önemli faktörler arasında sayılmaktadır (Gökbunar, Yanıkkaya, 2004: 169).

Savunma harcamalarıyla ilgili araştırma yaparken, devletlerin güvenlik ve gizlilik nedeniyle savunma harcamaları ile ilgili net bilgiler vermemesi sebebiyle araştırmacılar için bilgiye ulaşmak konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Bununla birlikte savunma harcamalarının uluslararası kabul gören net bir tanımı yoktur. Bu net olmayan durum NATO, IMF, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlarında savunma harcamaları için yaptığı tanımlarda görülmektedir (Güler, Kışman, 2020:90).

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) savunma harcamalarını tüm cari ve sermaye harcamaları içermektedir. Bunlar;

- Barış koruma gücünü kapsayan silahlı kuvvetleri,
- Savunma bakanlığı ve savunma projelerinde yer alan tüm devlet kurumları
- Yarı askeri birimlerin askeri operasyonlar için kullandıkları donanım ve eğitimi,
- Askeri uzay faaliyetlerini kapsamaktadır. (SIPRI, 2015).

4.2) ALMAN SAVUNMA SANAYİ GELİŞİMİ

XIX. yüzyılın ortalarına kadar Prusya silah ihtiyacını Fransa ve İngiltere'den karşılarken aynı yüzyılın sonlarına doğru, XV. yüzyılda çelik fabrikası olarak kurulan fabrikalar zamanla önemli silah üreticileri haline gelmiştir. Almanya'nın milli bütünlüğünün sağlanmasıyla birlikte devlet silah sanayi için büyük destek vermiştir (Beşirli, 2012). Silah üreticileri de yöneticilerle iyi ilişkiler içinde bulunmuştur. Silah üreten Krupp firması Prusya ordusunu sonuna kadar desteklese de imparatorlukla arasını Bismarck görevi bıraktıktan sonra istediği hale getirebilmiştir. (Türk, 2012:224).

Ortaya çıkan silah firmaları diğer ülkelerden de silah ihalesi almak istemişlerdir, önce kendi içlerinde daha sonra uluslararası rekabet başlamıştır. Avusturya-Prusya savaşı başladıktan sonra savaşın yönünü değiştiren en önemli faktör Prusya ve Avusturya'nın birbirlerinden farklı model ve tekniğe sahip silahları olmuştur. XIX. yüzyılda savaşlarda silahların daha hızlı olması ve birden fazla atış yapması önem kazanmıştır. Ağızdan doldurulan tüfekleri atışa hazır hale getirmek zaman kaybı olarak değerlendirilmiş ve daha kullanışlı silahlar geliştirilmeye başlanmıştır. Bu sorunlar göz önüne alınarak Prusyalılar 1840 da geriden doldurmalı Dreyse isimli tüfek üretmişler ve bütün Prusya ordusunu bu silahla donatmışlardır. (Kuğu, 2015).

Avusturya ise savaş sırasında hala ağızdan doldurmalı tüfek kullanmıştır. Prusyalılar geriden doldurmalı tüfekle birlikte demiryollarını da çok iyi kullanarak savaşı kazanmışlardır. Avusturya'nın Alman devletleri üzerindeki hegemonyası sona ermiştir. Prusya 1870'li yıllara geldiğinde Alman birliğini artık sağlamıştır. (Zettl, 1993/2009) 19.yüzyılın sonunda Almanya teknoloji ve silah üretiminde dünyaya öncülük etmekte, Britanya'nın Kraliyet Donanması dahi Krupp firmasının ürettiği zırhları kullanmaktadır. 20. Yüzyıl başlarken ekonomisi ve ordusu güçlü bir Almanya tarih sahnesinde yerini alırken, ittifaklar kurulmakta, bağımsızlık hareketleri güçlenmekte ve çıkarlar çatışmaktadır (Türk, 2012).

XX. yüzyılda yaşanan I. ve II. Dünya Savaşı'nın sonucunda Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olurken ABD öncülüğünde, askeri mahkemeler kurularak savaşta insanlık suçu işleyenler yargılanmıştır. Alman şehirleri harabe haline gelmiş, İngiliz ve Amerikan uçakları hava taarruzlarıyla Almanya'nın savunma sanayi gücünü yok etmek için çalışmışlardır. Amerikalıların savaş devam ederken Almanya için uygulamak istedikleri Morgenthau planı uygulamaya konulamamıştır, fakat bunun yerine Morgenthau gölgesini taşıyan JCS 1067

isimli kararname ile Almanya’da ağır sanayi bitirilecek Almanya’nın ekonomik ve sanayi olarak kalkınmasına destek verilmeyecek, işgal bölgesi toplumsal bir düzensizliğe sebebiyet vermeyecek ölçüde yönetilecektir (Dorn, 1957: 500). 1947’de artık yeni tehlikenin Sovyetler olduğunu düşünen Amerika JCS 1067 isimli kararnameyi kaldırarak, Sovyetlere karşılık Avrupa’da Almanya’nın güçlü bir ekonomi ile var olması gerektiğini düşünmüştür. (Körpe, 2022).

Nationale Volksarmee (NVA) Alman Demokratik Cumhuriyetini 1956 yılında kurulup 1990 yılına kadar görev yapmış olan silahlı kuvvetlerdir. Yaklaşık 300.000 ton mühimmat Bundeswehr’e NVA’dan miras kaldı. Birleşme sırasında mevcut olan mühimmatlar NVA tarafından aşağıdaki kategorilere ait olarak listelendi. Bundeswehr başlangıçta 30.000 ardından 16.400 metrik ton NVA mühimmatı kullanmayı planladı. Bu rakam yaklaşık 14.000 tona düşürüldü. Bundeswehr’de kullanılan NVA sistemlerinin sayısı sürekli olarak azalmıştır. 31 Aralık 1993’te toplam 60.500 ton mühimmat ihraç edilmiş 109.100 ton ise imha edilmiştir. Tahmini toplamdan 300 tonluk farka ilişkin açıklama yapılmamıştır (Lawrence, 1995). Batı Almanya 1990 yılına kadar yaklaşık 500.000 askeri personele ve GSYİH’nın yaklaşık %3’ünü savunmaya harcamıştır. Angela Merkel döneminde ise askeri harcamalar radikal bir şekilde azaltmaya gidilmiş, zorunlu askerliği sona erdirmeye yönelik adımlar atılmış, mevcut ordunun, küçük ve profesyonel bir orduya dönüştürme kararı alınmıştır, Alman asker sayısı 2015’te tüm zamanların en düşük seviyesi 168.000’e kadar düşmüştür (Alkanalka, 2023: 130).

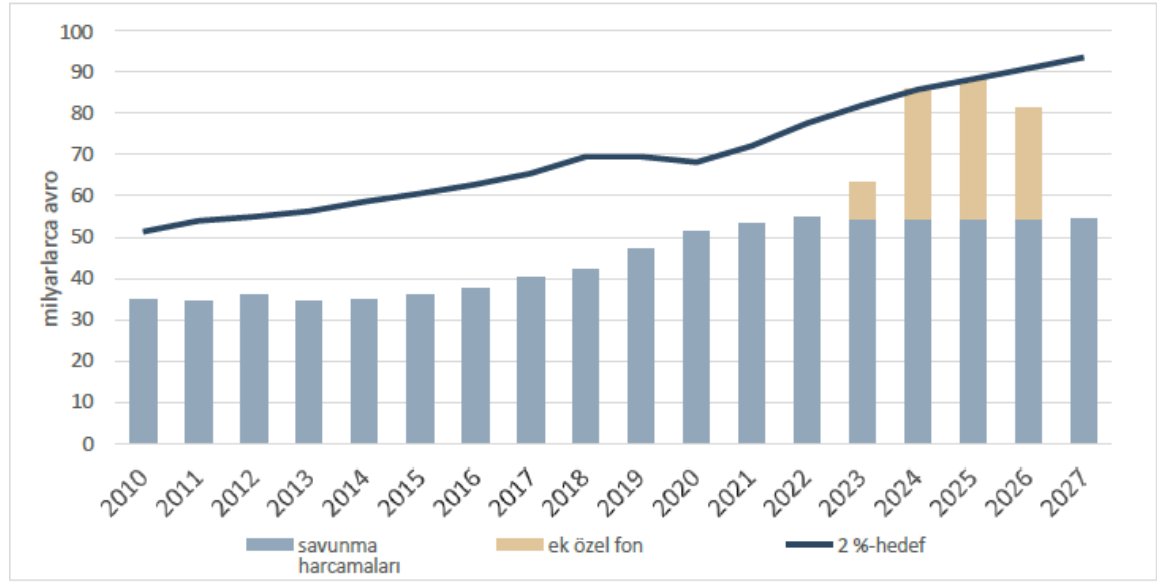
Tablo 4.1. *Nationale Volksarmee'den Bundeswehr'e Kalan Mühimmat (Alman Meclis Kayıtları, 1992)*
(Lawrence,1995)

Ana Muharebe Tankları	2.342
ZMA/IFV	6.639
Topçu	2.465
Helikopterler (saldırı)	87
Savaş Uçağı (L-39 eğitmeni dahil)	394
Savaş Gemileri	69
Araçlar (römorklar dahil)	100.000
Ateşli Silahlar	Yaklaşık 1.200.000
Mühimmat (metrik ton)	Yaklaşık 300.000

4.3) RUSYA’NIN UKRAYNA SAVAŞI ve 100 MİLYAR AVROLUK ÖZEL FON

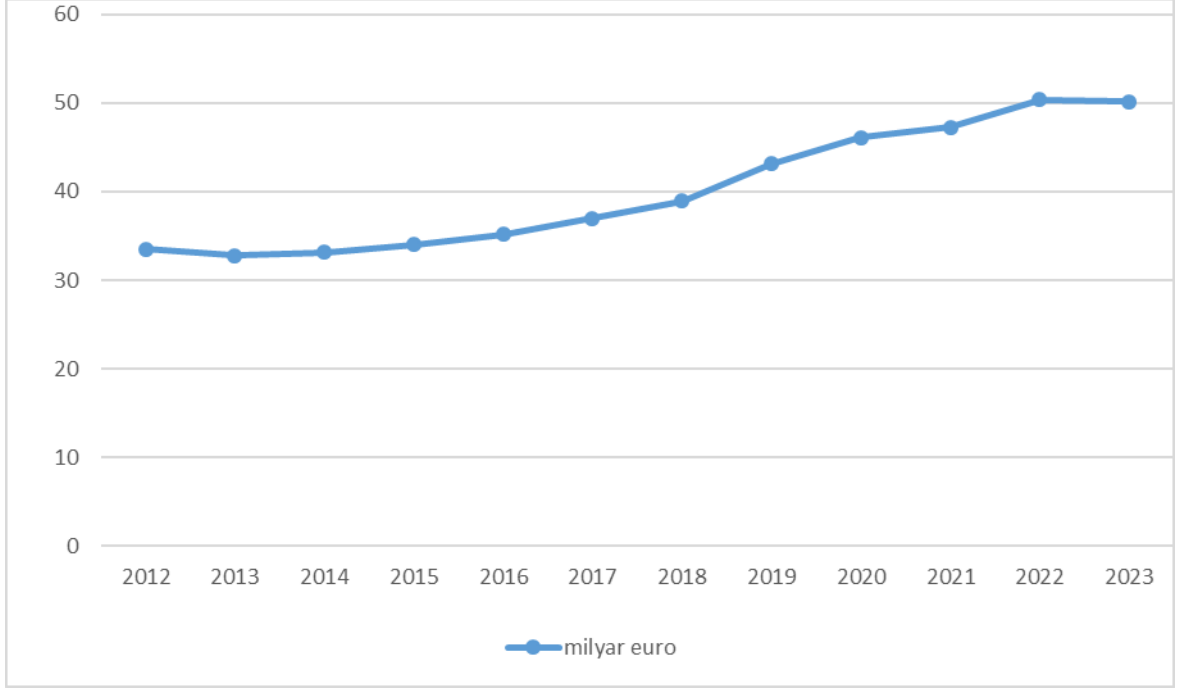
Rusya’nın 24 Şubat 2022’de Ukrayna’yı işgal etmesinden birkaç gün sonra Almanya Şansölyesi Olaf Scholz, savunma kabiliyetlerini güçlendirmek için 100 milyar avroluk özel fon oluşturacağını açıklamış, NATO tarafından verilen GSYİH’nin yüzde 2’sinin savunma harcaması olmasına yönelik talebe bağlı kalınacağı belirtilmiştir. Özel fon, harcama için zaman çerçevesi açık olmasına rağmen, borç freninin sınırları dışında ek borçlanma yetkisi verilerek gerçekleştirilecektir. Röhl ve arkadaşlarının Almanya’nın savunma harcamalarıyla ilgili çalışmasında belirttiğine göre NATO, BMF, Joint Economic Forecast’e dayalı kendi hesaplamaları; 100 milyar avro, artan enflasyon nominal GSYİH’yi yukarı çekerken, savunma harcamalarını 2024 ve 2025 yıllarında yüzde iki sınırına yükseltmek için yeterli olacaktır (Röhl, Bardt, Engels, 2023:9).

Milyar Avro cinsinden harcamalar ve yüzde iki hedefi için varsayımsal harcamalar

Grafik 4.1. Alman savunma harcamaları ve özel varlıklar (Röhl, Bardt, Engels, 2023:9).

2012 – 2021 yılları arasında Federal Savunma Bakanlığı için Alman federal bütçesindeki harcamaları ve 2023 yılına ilişkin mali planlamayı (milyar avro olarak) gösteriyor. Federal mali plana göre Federal Savunma Bakanlığı'nın bütçesi 2023 yılında 50,1 milyar Euro civarında (Statista,2023).

Grafik 4.2. Alman federal bütçesinde federal savunma bakanlığı'nın 2012'den 2021'e kadar yaptığı harcamalar ve 2023 için planlama (Statista, 2023a)

100 milyar avrodan oluşan Bundeswehr'in geliştireceği özel fondan tam olarak ne satın alınacağı ile ilgili Fedaral hükümet tarafından Federal meclise bir liste sunulmuştur. Sunulan listeye göre 100 milyar avronun %40'lık kısmı Hava kuvvetleri için alınacak teçhizatlarına ayrılırken, arkasından %19,3 ile deniz ve %16,6 ile hava kuvvetleri gelmiştir, (Grafik 4.3) (Deiss, 2022).

Hava Kuvvetleri için;

- ABD gizli jeti F-35
- 60 adet CH-47F Chinook ağır nakliye helikopterlerinin alınması

- Fransa ve İspanya ile ortak planlanan Geleceğin Savaş Hava Sistemi (FCAS) savaş uçağı projesisinin finanse edilmesi
- Eurofighter elektronik savaş modelinin (ECR Eurofighter) geliştirilmesi ve satın alınması
- İnsansız hava araçları, ağır nakliye helikopterleri, deniz devriye uçakları, uzay merkezli erken uyarı sisteminin satın alınması

Deniz Kuvvetleri için;

- Tip 130 korvet
- F126 fırkateyn
- 212 CD av denizaltısı
- Çok amaçlı savaş botları
- Denizaltı uçaksavar füzesi

Kara Kuvvetleri için;

- Marder zırhlı araçlar
- Fuchs zırhlı personel taşıyıcı
- Puma savaş aracı
- BV 206 zırhlı araçlar
- Leopard 2 tankının geliştirilmesi (Fransa ile birlikte geliştirilecek 2024 yılına kadar fon sağlanacak)

Araştırma ve Geliştirme;

- Yapay zekâ geliştirilmesi için proje yatırımları
- Kara ve deniz tabanlı navigasyon proje yatırımları

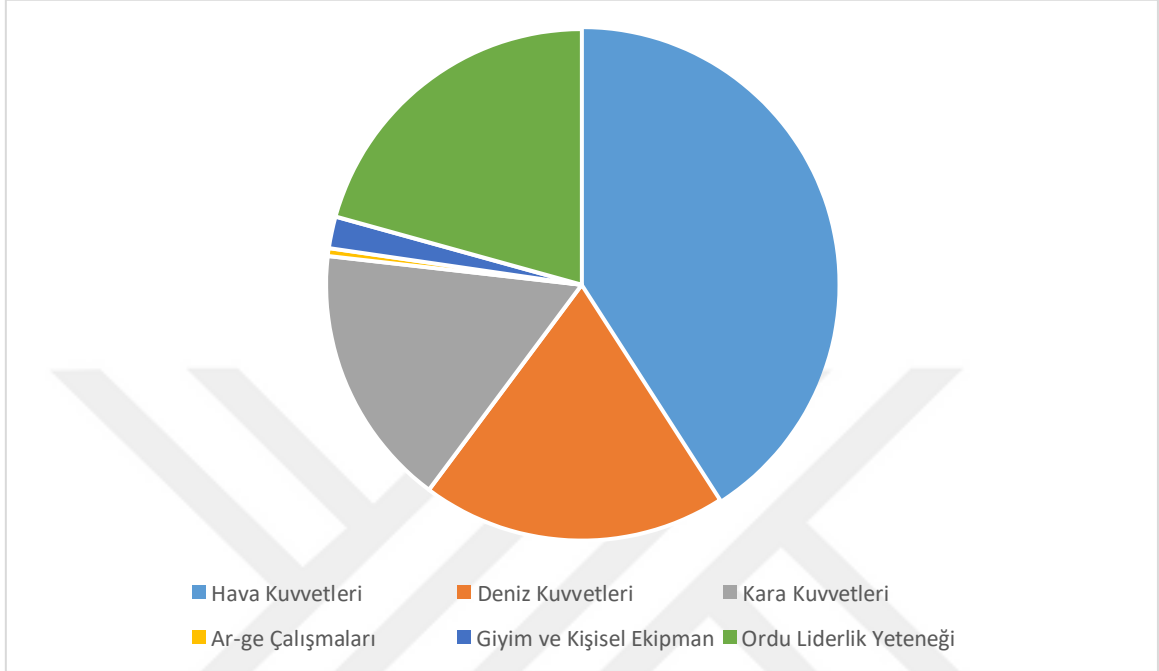
Giyim ve Kişisel Ekipmanlar;

- Savaş botları
- Savaş kaskları
- Üniforma
- Gece görüş cihazları
- Kulak korumalı konuşma setleri

Ordu Liderlik Harcamaları;

- Radyo cihazları

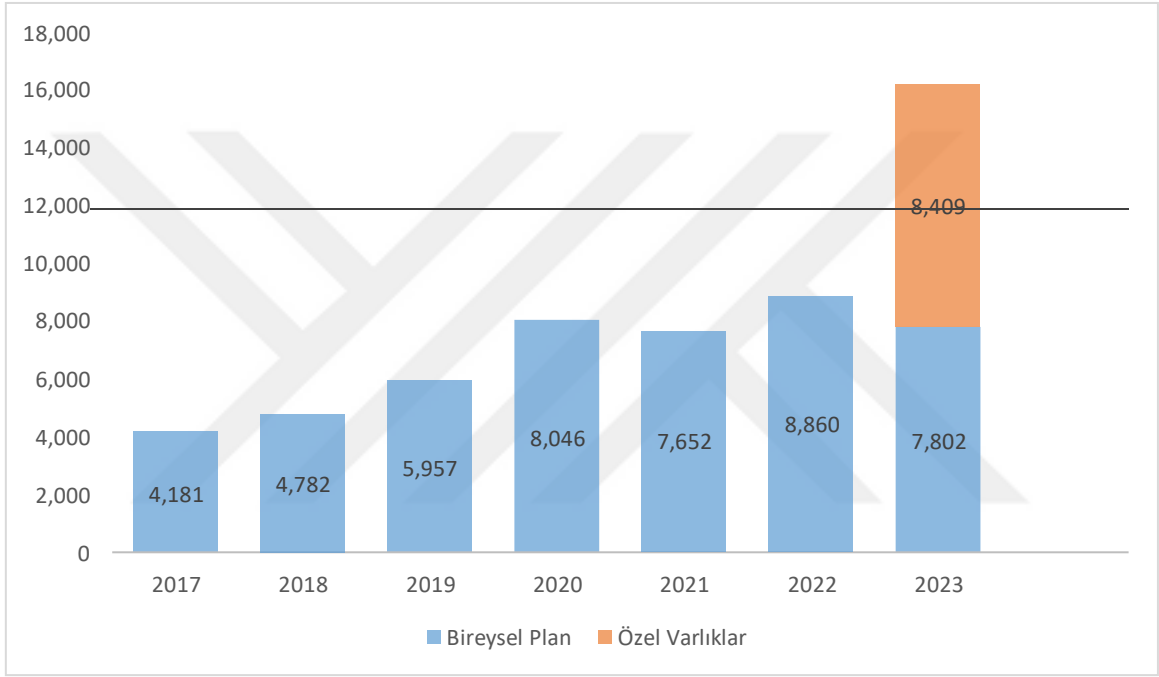
- Veri merkezi ağı
- Uydu iletişimindeki operasyonlar ve yatırımlar
- Elektronik komuta bilgi sistemleri

Grafik 4.3. 100 milyar avro için federal meclise sunulan listenin yüzdelik gösterimi (Deiss,2022).

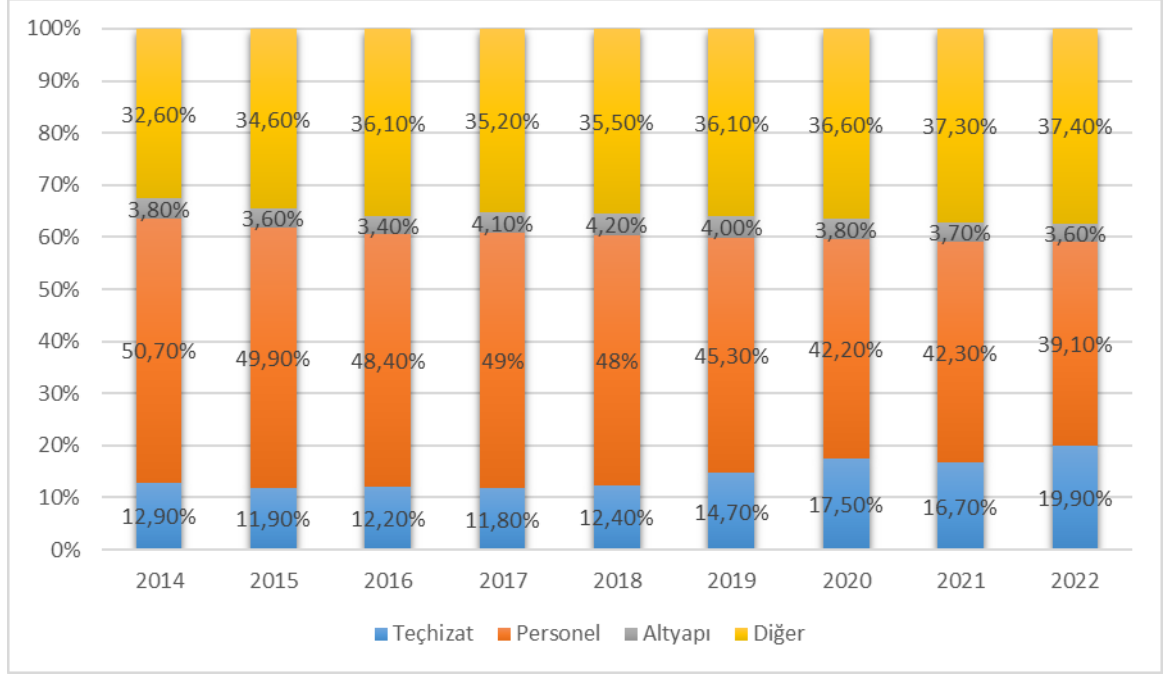
Almanya Savunma Bakanı Christine Lambrecht, basın toplantısında, Federal Meclis Bütçe Komisyon'unun, 13 milyar avroluk bütçeyi onayladığını Almanya'nın bu kapsam da 35 adet F-35 savaş uçağı, telsiz, askeri araçlar ve piyade tüfekleri tedarik edileceğini, F-35'lerin 2028'de göreve hazır olacağını, pilotların 2026'da ABD'de eğitim alacaklarını belirtmiştir.

Federal hükümet tarafından sunulan 2024 federal bütçe taslağına göre Almanya'nın savunma harcamalarının gelecek yıl 70,97 milyar Euro gibi rekor bir seviyeye yükselmesi bekleniyor. Bunun 51,8 milyar avroluk kısmı Savunma Bakanlığı'nın normal bütçesinden, 19,7 milyar avroluk kısmı ise Bundeswehr'in özel fonundan aktarılacak. Böylece düzenli savunma bütçesi bu yıla göre 1,68 milyar avro, özel fondan sağlanan mali kaynaklar ise 8,41 milyar avro artacak böylece toplam 16,2 milyar avro civarına çıkacak, (Tablo 4.4) (Zentner, 2023).

Grafik 4.4. Almanya'nın 2017'den 2023'e Kadar Askeri Satın Alma Harcamaları (Milyar Euro) (Statista, 2023b)

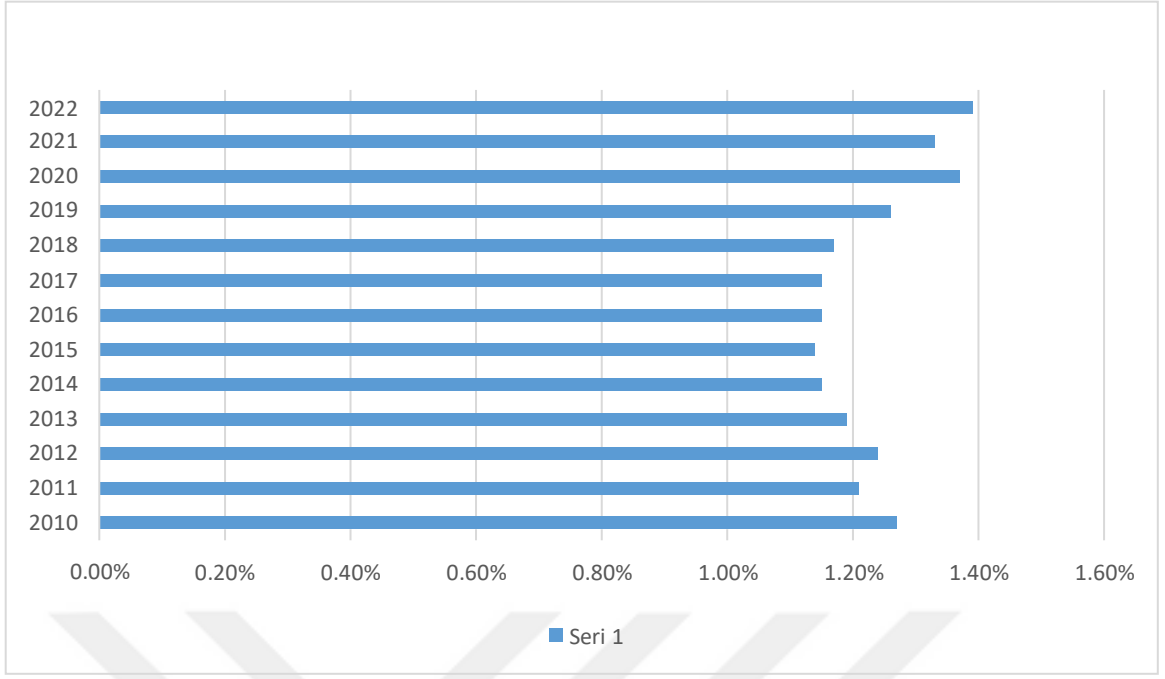
Almanya 2022’de askeri harcamaların yaklaşık 39’unu personele harcamıştır. Personel harcamalarının payı 2014’den bu yana istikrarlı bir şekilde azalırken, ekipman harcamalarının payı son yıllarda artmıştır (Statista, 2023).

Grafik 4.5. 2014'ten 2022'ye Kadar Almanya'nın Askeri Harcamalarının Amaca Göre Dağılımı (Statista, 2023c).

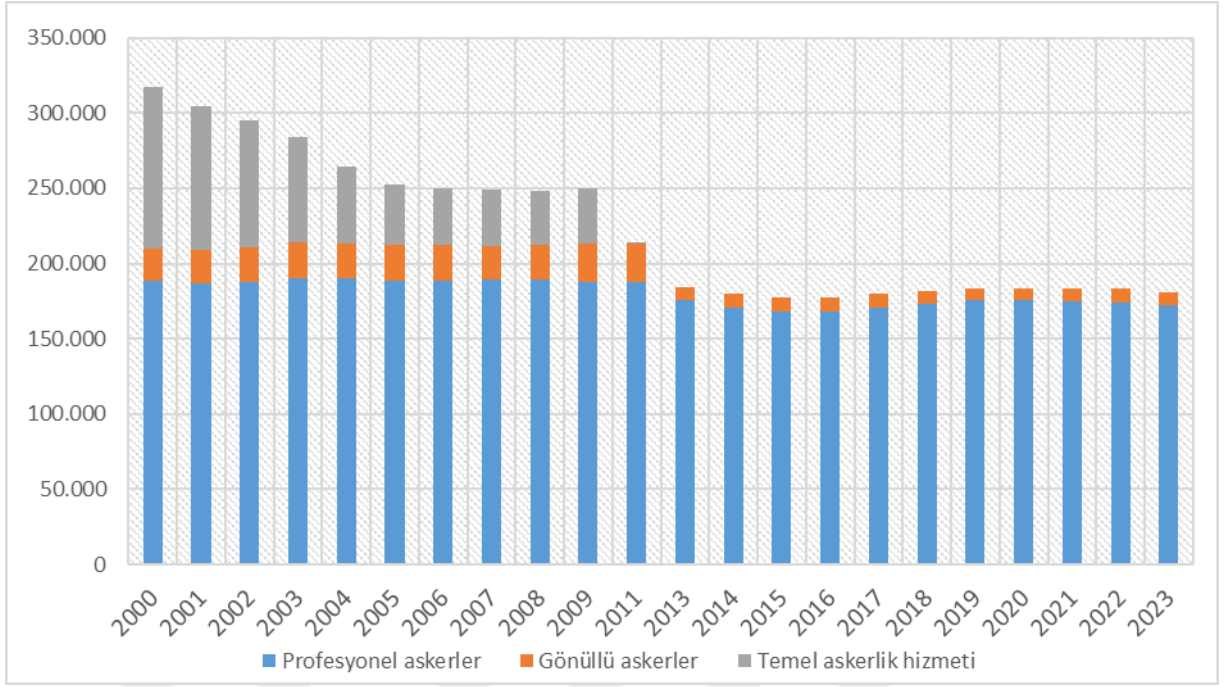
NATO çerçevesinde GSYH’nin yüzde 2’sinin savunmaya harcanması yönündeki ortak hedefe rağmen, Almanya sürekli olarak bu seviyenin altında kalmıştır. Önceki yıllara göre biraz daha fazla bir yükseliş 2019-2020 arasında görülmüştür (Tablo 4.2)

2022’de Almanya’da askeri harcamalar GSYH’nin yaklaşık yüzde 1,39’unu oluştururken, Olaf Scholz’un Rusya’nın Ukrayna’yı işgali ile birlikte alınan 100 milyar avroluk özel fon kararı ile Almanya’nın önümüzdeki yıllarda harcamasının GSYH’nin %2 yi geçeceği beklenmektedir.

Grafik 4.6. Almanya'da 2010'dan 2022'ye Kadar Askeri Harcamaların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) İçindeki Payı (Statista, 2023d).

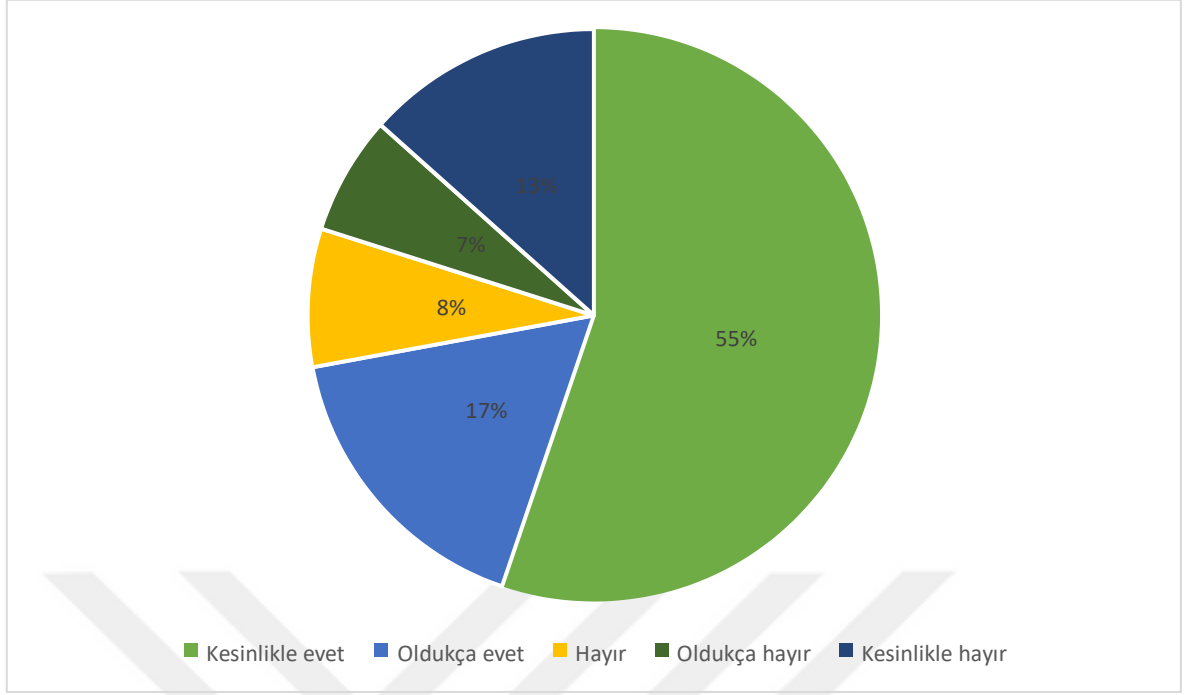
2022 Kasım 2010'da Federal Savunma Bakanı Karl Theodor zu Guttenberg, Dresden'deki Bundeswehr konferansında zorunlu askerlik hizmetinin askıya alındığını, genel zorunlu askerlik hizmetinin yerini, genç kadın ve erkeklere 12 ila 23 ay arasında silahlı kuvvetlerde gönüllü hizmet yapma fırsatı veren yeni bir gönüllü askerlik hizmeti alacak ifadelerini kullanmıştır (Seitz, 2021). Ancak (Tablo 4.6) da 2011'den sonra temel askerlik hizmetinin kaldırıldığı fakat gönüllü askerlik hizmetinde önceki yıllara göre yükselme değil azalma görülmüştür. 100 milyar avroluk özel fonla birlikte Bundeswehr'in 2031 yılına kadar toplam 203.000 askere ulaşması bekleniyor (Geyer, Morwinsky, 2023:2)

Grafik 4.7. 2000'den 2023'e Kadar Bundeswehr'deki Asker Sayısı, (Statista, 2023e).

Rusya'nın 2014 Kırım'ı ilhakı, Ukrayna'nın doğusunda çatışmaların başlaması sebebiyle NATO birlikleri 2017'den bu zamana üç Baltık ülkesinde ve Polonya'da konuşlandılar. Büyük Britanya, Kanada ve Almanya, Estonya, Letonya ve Litvanya'da "Güçlendirilmiş İleri Mevcudiyet" misyonun çerçeve ülkeleri olarak ana asker katkısında bulunan ülkelerdir. Rusya'nın 2022'de Ukrayna'ya karşı başlattığı genişletilmiş saldırı savaşının bir sonucu olarak NATO ortakları da Baltık ülkelerindeki mevcudiyetlerini arttırmaya karar vermişlerdir. Haziran 2022'de Federal Şansölye Olaf Scholz ve Litvanya Cumhurbaşkanı Gitanas Nausėda NATO'nun doğu kanadını güçlendirmek adına anlaştılar. Litvanya'daki NATO askerlerinin sayısı 24 Şubat 2022'den sonra 1600'e çıkarıldı. Bunların yaklaşık yarısı Almanya'dan gelmektedir (Geyer, Morwinsky, 2023: 2).

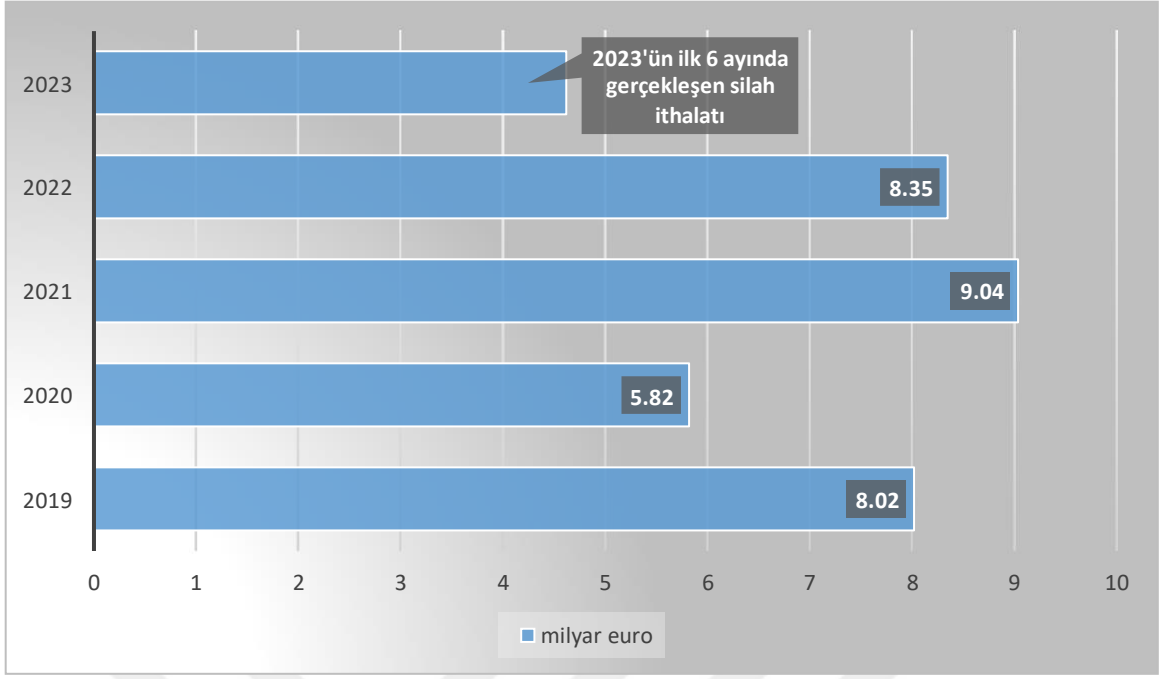
Almanya'nın Bundeswehr'in NATO'nun doğu sınırlarını savunmasını güçlendirmesi konusunda Alman halkı farklı görüşlere sahiptir. Alman araştırma şirketi Civey tarafından yapılan "Almanya, Bundeswehr'in NATO'nun doğu sınırlarını savunmasını güçlendirmeli mi?" sorusuna katılımcıların %55 kesinlikle evet, %17'si ise oldukça evet yanıtını vermiştir. Böylece katılımcıların %70'i NATO'nun doğu sınır savunmasının güçlendirilmesini desteklemektedir (Civey, 2022).

Grafik 4.8. *Almanya, Bundeswehr'in NATO'nun doğu sınırlarını savunmasını güçlendirmeli mi? (Civey, 2022).*

Almanya, dünya çapında askeri malların ihracatında ilk beş içinde yer alıyor (SIPRI, 2021). Bu Alman kamuoyunun nabzını yükselten durumlardan biri. Barış aktivistleri, düşünce kuruluşları bu duruma karşı çıkıyor. Ülke son teknolojiye savunma teçhizatları üretiyor. Örneğin; Alman G3 makineli tüfeği, uzunbir süre dünya çapında en çok üretilen küçük silah ve Kalaşnikof'tan sonra ikinci sırada gelmekteydi. Leopard II muharabe tankı gibi zırhlı araçlar türünün en iyileri arasında yer alıyor (Helferich, 2023).

Almanya'da hükümete gelen iktidarın vaadlerinden biri Almanya'nın silah ihracatına kısıtlamalar getirmektir. Almanya Ekonomi Bakanlığı, 22 Aralık 2022 itibarıyla 8,35 milyar avroluk silah ve askeri teçhizat satışına onay verdiğini açıkladı. Böylece Almanya'nın 2022'de silah ve askeri teçhizat satışı 2021'deki 9,35 milyar avroluk rekor sonrası en büyük ikinci ihracat rakamına ulaştı. Berlin, Kiev'e 2,24 milyar avroluk silah ve teçhizat satışına onay verdi (Gönültaş, 2022).

Grafik 4.9. Almanya'nın 2019-2023 yılları arasında yaptığı silah ihracatı

BÖLÜM V

5.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde devam eden Rusya – Ukrayna Savaş'ının sebepleri ve sonuçları incelendiğinde de sebep olarak gösterilecek etkenlerin bulunmasına karşılık tam olarak sonuçları hakkında net bir ifade kullanılmayacaktır. Bir savaşın sonuçları ancak bittiğinde ve dahası yıllar boyu sürecektir olan etkileriyle birlikte değerlendirilebilir. Bununla birlikte savaşın sonuçları üzerine tahminlere yer verilecektir. Ukrayna tarafından, savaşın başlamasında Angela Merkel'in politikalarının etkisi olduğu iddia edilmektedir. Rusya ve Almanya'nın ilişkileri incelendiğinde ilişkinin kökenleri Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinde SSCB'nin oynadığı yapıcı role kadar dayanmaktadır. Öncesine bakıldığında ise Federal Almanya ve SSCB'nin ilişkilerinin gelişmesi Stalin'in ölümünden sonra Sovyet lideri Krushev dönemi ile başlamıştır. Alman Şansölye Konrad Adenauer ilk defa Moskova'yı ziyaret etmiş ve resmi diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu bağlamda liderlerin ilişkilerde önemli olduğu kanısı ortaya çıkmaktadır. 1969 yılında Alman Şansölye Willy Brand'ın Sovyetler ve Federal Almanya ilişkilerinde Amerika tarafından uygulanan ambargo sebebiyle ekonomik zarar görmesiyle benimsediği “Doğu ile iyi ilişkiler politikası” Sovyetler ve Federal Almanya ilişkileri içerisinde kilit bir rol oynamış enerji politikalarının öne açılmıştır. Ancak Sovyetler ve Almanya arasında 1968 yılında imzalanan Urengoy-Pomari-Ujgorod boru hattı projesi, ostpolitik düşüncenin enerji ilişkilerini değil, enerji ilişkilerinin ostpolitik düşüncenin benimsenmesine sebep olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda da ekonomik ilişkilerin siyasi ilişkilere yansımaları görülmektedir.

Angela Merkel döneminde ise benimsenen liberal politika Rusya ile enerji ilişkilerine de yansımıştır. Almanya-Rusya enerji ilişkilerinin Merkel döneminde başlamadığı görülsede bu dönemde enerji diplomasisinde önemli projeler ve gelişmeler yaşanmıştır. Ukrayna ve Batı tarafından Merkel, Kuzey Akım II Projesi ile Ukrayna'nın Rus gazını nakil ülkesi olarak kullanmayacağı ve Rusya'nın elinin güçleneceği düşüncesi ile eleştirilmiştir. Rusya'nın enerji kartını zaman zaman Almanya ve Avrupa'ya kullanmasıyla birlikte, enerjinin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda siyasi bir araç olarak kullanılması 1973 petrol krizi ile ortaya çıkmış ve o tarihten sonra enerji bir güç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Rusya'nın enerji ihracatı için Ukrayna'ya ihtiyacı kalmaması savaşın ana sebebi değildir. Savaşı önleyici bir etken olup olmadığı da tartışmalıdır. Realizm anlayışının temelinde savaşı engellemek için ortada bir caydırıcılık bulunması gerekir. O halde realist bir bakış açısıyla yorumlamak

gerekirse, X bir aktörün rakibini caydırıcılığı Y bir aktöre bağlı ise o halde bu caydırıcılık sağlam bir caydırıcılık değildir ve savaşın çıkması için caydırıcılık etkeni zayıf kalmıştır. Bununla birlikte Rusya'nın enerji ihracatı payında Avrupa önemli olsa dahi, Rusya için Ukrayna meselesi güvenlik meselesi olarak algılanmakta ve bu doğrultuda bir devlet için en önemli konunun güvenlik olduğu düşünüldüğünde ekonomik ilişkiler ertelenebilmektedir. Rusya'nın ihracatında Avrupa'nın payının yüksek olmasına rağmen savaşla birlikte uygulanan ambargo ve kısıtlamalar karşısında Rusya'nın Çin ve Hindistan ile ticari ilişkilerini geliştirdiği görülmüştür.

NATO ve ABD tarafından Almanya'nın savunma bütçesi eleştirilirken Rusya-Ukrayna savaşının tetiklemesiyle birlikte Almanya'nın savunma bütçesini artırma kararı ABD ve NATO'nun da isteğinin karşılanmasını sağlamıştır. Saldırı-Savunma teorisine göre savaşın kolay olacağı düşüncesi aktörleri savaş isteğine yakınlılaştırırken uzlaşmacı tavırdan uzaklaştırır. Bu bağlam da savunma ve hücum hâkimiyeti için başlayan silahlanma yarışı, devletleri savaş için daha cesaretli hale getirebilir.

Günümüzde devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte, Almanya'nın Rusya ile yakın devam ilişkileri bozulmuş, Almanya silahlanma kararı almıştır. Alman Federal Bütçe Komisyonu tarafından Amerika ile 10 milyar avroluk F-35 savaş uçağı, askeri kar araçları, piyade tüfekleri alacağını onaylamıştır. Bununla birlikte savaş uçağı pilotlarının ABD'de eğitim alacakları belirtilmiştir. Rusya-Ukrayna savaşı sonucu Almanya, Rusya'dan uzaklaşırken ABD'ye yakınlasmaya başlamış, NATO'nun Doğu kanadını güçlendirmek adına Litvanya'daki NATO askerlerinin sayısı 1600'e çıkarılmış, bunların neredeyse yarısını Almanya sağlamıştır. Almanya ve Fransa arasında, 2035 yılından itibaren ordularda kullanılması planlanan 2017'de başlayan "ortak muharebe tankı geliştirme" projesinin altı yıldır devam eden müzakere süreci için Alman Bakan temmuz ayında projeyi devam ettirmek istediklerini açıklamıştır (Kubina, 2023).

Alman politika yapıcıları, askeri açıdan daha güçlü bir Almanya'nın sinyalini vermektedir. Almanya için güvenlik politikası listesinin başında yer alırken ikinci olarak ABD ve Fransa ile ikili ortaklıkların güçlendirilmesi gelmektedir. Rusya yakın bir tehdit olarak görülürken, Bundeswehr Almanya'nın tehditlere karşı koymadan caydırıcılık – savunma yeteneklerinin garantörü olarak yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Akgül, Ö. (2019). Güç Geçiş Teorisi Ve Çoklu Hiyerarşi Modelini Yeniden Düşünmek: Dünya Güç Hiyerarşisindeki Değişimin Teorik Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (3) , 815-831. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.529777> , (Erişim Tarihi: 21.02.2023).
- Al, A. (2015). Politika-Ekonomi Kesişmesi: Yeni Bir Bilim Dalı Olarak Uluslararası Politik Ekonomi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1) , 143-159. <https://doi.org/10.17336/igusb.23626>, (Erişim Tarihi: 10. 11.2022).
- Albert, E. H. (1971). Bonn's Moscow Treaty and Its Implications. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 47(2), 316–326. <https://doi.org/10.2307/2613931> (Erişim Tarihi: 23.09.2022)
- Alexander Rahr (2007) Germany and Russia: A Special Relationship. *Washington Quarterly*, 30:2, 137-145, <https://doi.org/10.1162/wash.2007.30.2.137> (Erişim Tarihi: 17.09.2022).
- Alkan M. N. (2015). Almanya –Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi, *Karadeniz Araştırmaları*, 12(45): 89-103. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/106320> (Erişim Tarihi: 14. 05.2023).
- Allen, C. G. (1956). Revision of German War-Time Judgments under the Bonn-Paris Agreement. *The International and Comparative Law Quarterly*, 5(1), 40–60. <http://www.jstor.org/stable/755298> (Erişim Tarihi: 10.09.2022).
- Aras, İ. (2010). *Filistin-İsrail arasındaki temel sorunlar ve Uluslararası Hukuk*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. <https://hdl.handle.net/20.500.12428/650> (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- Armaoğlu, F. (1949). Sovyet - Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı 1945 - 1948. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 4 (1) , <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3236/45166> (Erişim Tarihi: 02.09.2022).
- Aron, L. (2013). *The Political Economy of Russian Oil and Gas*. American Enterprise Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep03147> (Erişim Tarihi: 27. 10.2022).
- Ateş, D. Gökmen, G. (2013). Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 45-71. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867018.pdf> (Erişim Tarihi: 29.05.2023).
- Murat,A., Melekoğlu,G., Yılmaz,B. (2022). Savunma Harcamalarının Ekonomiye Etkisi Ve Harcama Kalemlerinin Ağırlıklarının Belirlenmesi. *Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, 32 (2), 273-304. <https://doi.org/10.54078/savsad.1091640> (Erişim Tarihi: 14.07.2023).
- Avey, P. C. (2012). Confronting Soviet Power: U.S. Policy During The Early Cold War. *International Security*, 36(4), 151–188. <http://www.jstor.org/stable/41428123> (Erişim Tarihi 26.09.2022).
- Bahadır, T. (2018). 21. Yüzyıla Başlarken Almanya'nın Yeni Dış Politika Vizyonu. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1(1) , 175-187.

- <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsbder/issue/47881/604934> (Erişim Tarihi: 12.02.2023).
- Banchoff, T. (1996). Historical Memory and German Foreign Policy: The Cases of Adenauer and Brandt. *German Politics & Society*, 14(2 (39)), 36–53. <http://www.jstor.org/stable/23736443> (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- Başaran, A. (2010). SSCB Dış Ticaret Rejiminden Rusya Federasyonu Dış Ticaret Rejimine Geçiş, Dış Ticaret Rejiminin Yapılandırılması, 1992-1996. *Avrasya Etüdları*, 37 (1) , 101-134. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/35335/392282> (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- Batır, K. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslararası Hukuk Yönetim Bilimleri Dergisi, 9 (1), 114-134. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/4106/54080> (Erişim Tarihi: 14.03.2022).
- Baysal K. (1975). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Petrol Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 35(1-4). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/8643> (Erişim Tarihi: 23.04.2022).
- Beltchuk, A., & Vale, M. (1981). Prospects for the Development of Foreign Trade Relations between the Soviet Union and Western European Countries. *Soviet and Eastern European Foreign Trade*, 17(3), 86–96. <http://www.jstor.org/stable/27748715> (Erişim Tarihi: 16.06.2022).
- Bichikliski, S. & Nas, Ç. (2022). Avrupa Birliği'nin Kuzey Akım 2 Projesine Yönelik Yaklaşımı. *Bilge Strateji*, 13 (24) , 147-166. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bs/issue/73479/1080979> (Erişim Tarihi: 19.05.2023).
- Biddle, S. (2001). Rebuilding the Foundations of Offense-Defense Theory. *The Journal of Politics*, 63(3), 741–774. <http://www.jstor.org/stable/2691712> (Erişim Tarihi: 07.11.2022).
- Bishara, A. (2022). On NATO Expansion. In Russia, Ukraine and NATO: Reflections on the Determination to Not Avoid the Road to War (pp. 16–18). *Arab Center for Research & Policy Studies*. <http://www.jstor.org/stable/resrep39741.6> (Erişim Tarihi: 04.09.2022).
- Blackbourn, D. (2013). The Culture and Politics of Energy in Germany: A Historical Perspective. *RCC Perspectives*, 4, 1–31. <http://www.jstor.org/stable/26240515> (Erişim Tarihi: 19.07.2022).
- Bösch, F. (2014). Energy Diplomacy: West Germany, the Soviet Union and the Oil Crises of the 1970s. *Historical Social Research*, 39(4 (150)), 165–185. <http://www.jstor.org/stable/24145532> (Erişim Tarihi: 10.11.2022).
- Brandt, W., & Gauhar, A. (1979). Willy Brandt. *Third World Quarterly*, 1(2), 7–19. <http://www.jstor.org/stable/3990329> (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Bulut, E., Clément, C., Dura, G., Fischer, S., Franke, B., Gowan, R., Gross, E., Ioannides, I., Korski, D., Kurowska, X., Lynch, D., Major, C., Merlingen, M., Peral, L., Schulze, K. E., & Vircoulon, T. (2009). Operation ARTEMIS (RD Congo). In D. Helly, G. Grevi, & D. Keohane (Eds.), *European Security and Defence Policy: the first ten years (1999-*

- 2009) (pp. 181–186). European Union Institute for Security Studies (EUISS). <http://www.jstor.org/stable/resrep36293.10> (Erişim Tarihi: 14.11.2022).
- Burak, M. C. , Ermağan, İ. (2018). "Tarihten Günümeze Çeçenistan-Rusya İlişkileri: Putin Ve Kadirovlar Dönemi". *Türk Dünyası Araştırmaları* 119 (235), 185-204 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1483100> (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
- Büyükbay, C. (2017). Almanya'nın Ab İçerisindeki Liderlik Rolü: Uluslararası Krizler Bağlamında Dış Politikada Süreklilik Ve Değişim. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8 (1) , 19-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esam/issue/27274/287134> (Erişim Tarihi: 18.03.2023).
- Cebeci, M. (2018). AB'nin Güvenlik Ve Savunma Politikalarında Güncel Tartışmalar. S. Baykal, S. A. Açıkmeşe, B. Akçay & Ç. Erhan (Der.), Ataum 30. Yıl Armağanı. Ankara Üniversitesi (151-178) <http://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/209/2018/12/Cebeci-30.-Yil-Armagani.pdf> (01.08.2023).
- Civey Anket şirketi (2022). "Almanya, Bundeswehr'in NATO'nun doğu sınırlarını savunmasını güçlendirmeli mi?" <https://civey.com/umfragen/20885/sollte-deutschland-die-verteidigung-der-nato-ostgrenzen-durch-die-bundeswehr-verstarken> (Erişim Tarihi: 05.10.2023).
- Cordell, K. & Wolff, S. (2007). A foreign policy analysis of the "German Question": Ostpolitik revisited. *Foreign Policy Analysis*, 3(3), 255–271. doi: 10.1111/j.1743-8594.2007.00050.x
- Coşkun, B. D. (2008). "Khrushchev's Policies toward Religion: Repression in a Period of Reform", *Karadeniz Araştırmaları*, Say: 18, Yaz 2008, s.83-91.
- Coşkun, B.D. (2008). "Geçmişten Günümeze Almanya'nın Balkanlar Politikasının Analizi: Değişim mi, Süreklilik mi?", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, Sayı 1, 2008, ss. 331-372. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/82075/> (Erişim Tarihi: 25.07.2022).
- Cunningham, T., Hedberg, A., Nazakat, S., & Yao, L. (2018). Energiewende: From Germany's Past To Europe's Future? In *Assessing The Energiewende: An International Expert* 5–9. Konrad Adenauer Stiftung. <http://www.jstor.org/stable/resrep17543.4> (Erişim Tarihi: 05.04.2022).
- Çağrı, E. (1996). Ortaya Çıkışı Ve Uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51 (01) , https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001907 (Erişim Tarihi: 11.05.2022).
- Dayar, H. (2022). Angela Merkel Döneminde Bütçe Dengesini Sağlamak İçin Uygulanan Siyah Sıfır ve Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Kamu Maliyesi Dergisi*, 7(2), 319-336. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1172551> (Erişim Tarihi: 06.05.2023).
- Değer, K. (2016). *Siyasi Aktörlerin İletilerinde Korkunun Üretimi Ve Yayılımında Kitle Medyasının Etkisi*, Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=xR0lAZkRZMmXv-STQ4ONfQ&no=1zfPnrClj9Uf50TEgXaczg> (Erişim Tarihi: 05.10.2022).
- Deiss, M. (2 Haziran 2022). Der Wunschzettel für die Bundeswehr. *Tagesschau*. (Erişim tarihi: 05.10.2023), <https://www.tagesschau.de/inland/ausstattung-bundeswehr-101.html>

- Demir, A. (2020). *Rusya Federasyonu-Almanya ekonomik ilişkilerinde enerji faktörü (1991-2018)*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- Demir, İ. (2010). Geopolitics Of Russian Crude Oil And Natural Gas. *Karadeniz Araştırmaları*. 26, 1-16 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/105944> (Erişim Tarihi: 20.10.2022).
- Demirel, E. (2019). Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2) , 575-601. DOI: 10.33905/bseusbed.592734 (Erişim Tarihi: 14.06.2023).
- Dinler, M. (2018). *Jeopolitik çerçevede Ukrayna-Rusya gerilimi*, Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018.
- Doğan, N. (2006). Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolü: Eleştirel Bir Giriş. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 103-113. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0004272&lng=0> (Erişim Tarihi: 17.07.2023).
- Dorn, W. L. (1957). The Debate Over American Occupation Policy in Germany in 1944-1945. *Political Science Quarterly*, 72(4), 481–501. <https://doi.org/10.2307/2146190> (Erişim Tarihi: 12.04.2022).
- Dülffer, J. (2007). No more Potsdam! Konrad Adenauer's Nightmare and the Basis of his International Orientation. *German Politics & Society*, 25(2 (83)), 19–42. <http://www.jstor.org/stable/23742810> (Erişim Tarihi: 10.04.2022).
- Ekinci, O. (2018). Bir Lider Portresi: Almanya Şansölyesi Konrad Adenauer. *Mavi Atlas*, 6 (2) , 192-216. DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.468670 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/562260> (Erişim Tarihi: 07.03.2022).
- Ellman, M. (2000). The Russian Economy under El'tsin. *Europe-Asia Studies*, 52(8), 1417–1432. <http://www.jstor.org/stable/155702> (Erişim Tarihi: 06.03.2022).
- Elma, F. (2009). Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya, *Journal of Azerbaijani Studies*, 12 (1), 129-143 <http://jhss-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/10-1.pdf> (Erişim Tarihi: 09. 05.2022).
- Engberg, K. (2013). Ten years of EU military operations. *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*. <http://www.jstor.org/stable/resrep06821> (Erişim Tarihi:17.09.2022).
- Ergül, O. (2012). Rus Dış Politikasında Bölgeselleşme ve Rusya'nın Entegrasyon Stratejisi: Avrasya Ekonomik Topluluğu. *International Conference On Eurasian Economies*. 468-47.
- Fackler, M. (1965). The Franco-German Treaty: The End of Hereditary Enmity. *The World Today*, 21(1), 24–33. <http://www.jstor.org/stable/40394497> (Erişim Tarihi: 19.07.2023).
- Fry, E. H. & Raymond, G. A. (1978). The International Implications of West Germany's Energy Policy. *German Studies Review*, 1(2), 173–199. <https://doi.org/10.2307/1429530> (Erişim Tarihi: 18.08.2022).
- Frydrych, E. K. (2008). The Debate on NATO Expansion. *Connections*, 7(4), 1–42. <http://www.jstor.org/stable/26323362> (Erişim Tarihi: 21. 04.2023).

- Glaser, C. L., & Kaufmann, C. (1998). What is the Offense-Defense Balance and Can We Measure it? *International Security*, 22(4), 44–82. <https://doi.org/10.2307/2539240> (Erişim Tarihi: 16.05.2023).
- Goldman, M. I. (1975). The Soviet Union. *Daedalus*, 104(4), 129–143.
- Gökhunar, R. (2004). Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler ve Ekonomik Büyüme Etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59 (01) ,
- Gönültaş, B. (2022, 28 Aralık). Almanya'nın 2022'de silah ihracatı Rusya-Ukrayna savaşıyla 8 milyar avroyu aştı. *Anadolu Ajans*.
- Gray, W. G. (2016). Paradoxes of “Ostpolitik”: Revisiting the Moscow and Warsaw Treaties, 1970. *Central European History*, 49(3/4), 409–440. <http://www.jstor.org/stable/26291409> (Erişim Tarihi 08.02.2023).
- Grigoryev, L. (2016) Russia in the System of Global Economic Relations, *Strategic Analysis*, 40:6, 498-512, <https://doi.org/10.1080/09700161.2016.1224066> (Erişim Tarihi: 26. 02.2023).
- Güdek-gölçek, ř. (2023). Willy Brandt'in Ostpolitikası'nın İnşacı Analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3),708-726. DOI: 10.25287/ohuibf.1238297 (Erişim Tarihi: 09.04.2022).
- Gül, M. (2003). *German Foreign Policy: Change and Continuity (1994-2000)*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güneş, E. "Günümüz Uluslararası Siyasal Sistemin Yapısı Ve Güç Dağılımı". *Akdeniz İİBF Dergisi* 12 (2012): 78-101 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auibfd/issue/32326/359227> (Erişim Tarihi: 12. 08.2023).
- Gürkaynak, M. (2004). *İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Savunma Ve Güvenlik*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hamzaoglu, H. (2021). Rusya–Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve “Kuzey Akımı-2” Boru Hattı Projesinin Jeopolitik İçeriği. *Alanya Akademik Bakış*, 5 (1) , 265-286. DOI: 10.29023/alanyaakademik.690469
- Hedberg, A., Cunningham, T., Nazakat, S., & Yao, L. (2018). Germany’s Energy Transition: From A Vision To A Strategy. *Assessing The Energiewende: An International Expert Review* (pp. 10–15). Konrad Adenauer Stiftung. <http://www.jstor.org/stable/resrep17543.5> (Erişim Tarihi: 1.04.2022).
- Heinrich, A. (2003). Internationalisation of Russia’s Gazprom. *Journal of East European Management Studies*, 8(1), 46–66. <http://www.jstor.org/stable/23280643> (Erişim Tarihi: 29.11.2022).
- Hekimler, O. (2021). Alman Dış Politikasında Bir Çıkma Sokak: Kuzey Akım II Projesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 181-191.
- Helferich, J. (2023). The (false) promise of Germany’s Zeitenwende. *European View*, 22(1), 85-95. <https://doi.org/10.1177/17816858231157556> (Erişim Tarihi: 07.10.2023).
- Herd, G. P. (2005). Russia and the “Orange Revolution”: Response, Rhetoric, Reality? *Connections*, 4(2), 15–28. <http://www.jstor.org/stable/26323167> (Erişim Tarihi: 30. 10.2022).

- Hirschhausen, C. Meinhardt, B., & Pavel, F. (2005). Transporting Russian Gas to Western Europe — A Simulation Analysis. *The Energy Journal*, 26(2), 49–68. <http://www.jstor.org/stable/41323061> (Erişim Tarihi: 08.04.2022).
- Hunter, R. E. (2002). THE HELSINKI WATERSHED. In *The European Security and Defense Policy: NATO's Companion - or Competitor?* (1st ed. pp. 63–70). RAND Corporation. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mr1463ndri-re.17> (Erişim Tarihi: 09.07.2022).
- Işık, A. (2009). *Kore Savaşı'nda Türk Ordusu'nun Lojistik Desteği*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- İşeri, Emre (2016). “Doğu Sibirya ve Uzakdoğu'da Rusya'nın Enerji Stratejisi: ESPO Boru Hattı”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, 10 (21), 23-46.
- Jensen, V. W. (2013). Germany in the New Europe: German–Russian Relations in European and Transatlantic Perspective. Norwegian Institute of International Affairs (NUPI). <http://www.jstor.org/stable/resrep08046> (Erişim Tarihi: 06.09.2022).
- Juneau, J.-F. (2011). The Limits of Linkage: The Nixon Administration and Willy Brandt's “Ostpolitik”, 1969–72. *The International History Review*, 33(2), 277–297. <http://www.jstor.org/stable/23032805> (Erişim Tarihi: 13.07.2022).
- Kakışım C. (2019). Enerji Krizlerinin Etkisiyle şekillenen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(2), 460-472
- Karakuş, G. (2022). Sovyetler Birliği Neden Dağıldı? . *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12 (2) , 291-299. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tojdac/issue/68757/1044806> (Erişim Tarihi: 09.02.2022).
- Karaosmanoğlu A. L. (2014). NATO'nun Dönüşümü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 10(40): 2-38
- Kardaş, S. (2019). The great troublemaker: Nord Stream 2 in Russia's foreign energy policy. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 28(3/4), 25–44. <https://www.jstor.org/stable/26905904> (Erişim Tarihi: 24.07.2023).
- Kavuncu, S. (2013). Nükleer Silahsızlanma Yolunda Start Süreci. *Bilge Strateji*, 5 (8) , 119-148. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bs/issue/3802/51001> (Erişim Tarihi: 08.02.2023).
- Kaygusuz, C. (2018). Sovyetler Birliği Sonrası Rus Siyasal Sisteminin Değişim Ve Gelişim Sreğleri (1992-2004). *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 11, 126-141.
- Keohane, D. (2008). The Future Of Eu Military Operations And Capabilities. *Studia Diplomatica*, 61(3), 37–46. <http://www.jstor.org/stable/44839035> (Erişim Tarihi: 21.02.2022).
- Kesici, G. E. (2022). Rusya - Ukrayna Savaşı'nın AB'nin Enerji Politikalarına Yansıması. *EURO Politika* , (15) , 46-54. <https://dergipark.org.tr/en/pub/europ/issue/75914/1255195> (10.07.2022).
- Kozyrev, I. (2007). *Russland–alter Freund mit neuem Gesicht. Beziehungen zwischen Deutschland und Russland in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft*. Göttingen.

- Köktürk, A. (2017). Liberalizmden Sonra. *Tarih Kritik Dergisi*, 3 (2) , 25-29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarihkritik/issue/28549/304556> (Erişim Tarihi: 13.08.2022).
- Krotz, U., & Maher, R. (2011). International Relations Theory And The Rise Of European Foreign And Security Policy. *World Politics*, 63(3), 548–579. <http://www.jstor.org/stable/23018780> (Erişim Tarihi: 22.04.2023).
- Kubina, M. (12 Temmuz 2023). Deutsch-französischer PanzerSand im Getriebe. *Tagesschau*. <https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/panzer-deutschland-frankreich-100.html> (Erişim Tarihi: 08.10.2023)
- Kundnani, H. (2015). Leaving the West Behind: Germany Looks East. *Foreign Affairs*, 94(1), 108–116. <http://www.jstor.org/stable/24483223>
- Kurt, H. (2021). The Times Gazetesinde Gorbacov'un Glasnost ile Perestroyka Politikalarını Uygulaması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8 (4) , 1350-1381. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/67847/1052081> (Erişim Tarihi: 27.04.2023).
- Langlet, D. (2020). Balancing Competing Interests When Building Marine Energy Infrastructures: the Case of the Nord Stream Pipelines. In C. Banet (Ed.), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources* (pp. 572–592). <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv2gjwmv4.31> (Erişim Tarihi: 28.04.2023).
- Lawrence, E., Wulf, H. (1995). Coping with Surplus Weapons: A Priority for Conversion Research and Policy, *Bonn International Center for Conversion Research (BICC)*, Brief 3 June 1995. https://www.bicc.de/uploads/tx_bicctools/brief3.pdf (Erişim Tarihi: 05.10.2023).
- Levy, J. S. (1984). The Offensive/Defensive Balance of Military Technology: A Theoretical and Historical Analysis. *International Studies Quarterly*, 28(2), 219–238. <https://doi.org/10.2307/2600696> (Erişim Tarihi: 10.03.2023).
- Malcolm, N. (1989). The “Common European Home” and Soviet European Policy. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 65(4), 659–676. <https://doi.org/10.2307/2622579>
- Mardan, H. (2021). Ulusal Güvenliğin Bir Parçası Olarak Enerji Güvenliği: Ukrayna Örneği. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (1) , 43-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/61029/862643> (Erişim Tarihi: 09.03.2023).
- Matthies, Klaus (1981) : Soviet Natural Gas - A threat to Western Europe's security? *Intereconomics*, ISSN 0020-5346, Verlag Weltarchiv, Hamburg, Vol. 16, Iss. 5, pp. 203-206, <https://doi.org/10.1007/BF02924773> (Erişim Tarihi: 12.02.2023).
- McMillan, S. (2016). Germany's relations with Russia: willing fools or trusted intermediaries? *New Zealand International Review*, 41(4), 6–9. <https://www.jstor.org/stable/48551921> (Erişim Tarihi: 29.05.2023).
- Medley, R. (1999). Europe's Next Big Idea: Strategy and Economics Point to a European Military. *Foreign Affairs*, 78(5), 18–22. <https://doi.org/10.2307/20049447> (Erişim Tarihi: 08.12.2022).
- Merkel, P. H. (1974). The German Janus: From Westpolitik to Ostpolitik. *Political Science Quarterly*, 89(4), 803–824. <https://doi.org/10.2307/2148896>

- Molotov on the Economic Aid Plan. (1947). *Current History*, 13(72), 105–107. <http://www.jstor.org/stable/45309299> (Erişim tarihi: 01.10.2023).
- Morina, C. (2004). Instructed Silence, Constructed Memory: The SED and the Return of German Prisoners of War as “War Criminals” from the Soviet Union to East Germany, 1950-1956. *Contemporary European History*, 13(3), 323–343. <http://www.jstor.org/stable/20081219> (Erişim Tarihi: 09.11.2022).
- Motyl, A. J. (2008). Three Years After: Theoretical Reflections on Ukraine’s Orange Revolution. *Harvard International*, 29(4), 16–19. <http://www.jstor.org/stable/42763160> (Erişim Tarihi: 20.04.2023).
- Muradov, E. (2012). Almanya’nın Nükleer Enerji Politikasını Etkileyen Faktörler. * neri Dergisi*, 10 (38), 105-111. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruoneri/issue/17896/187720> (Erişim Tarihi: 12.06.2023).
- Mut, R. (2010). Ortadoğu’da Ekonomi – Politik Bir Kırılma Noktası: 1973 Petrol Krizi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Nilsson, M. (2012). Offense—Defense Balance, War Duration, and the Security Dilemma. *The Journal of Conflict Resolution*, 56(3), 467–489. <http://www.jstor.org/stable/23248796> (Erişim Tarihi: 07.12.2022).
- No l, E. (1992). Reflections on the Maastricht Treaty. *Government and Opposition*, 27(2), 148–157. <http://www.jstor.org/stable/44483711> (Erişim Tarihi: 12.07.2022).
- Nowak, Z., Tzimitras, H., & Faustmann, H. (2016). Russia’s Energy Policy: The Eu Case. In A. G. Moran (Ed.), *Global Energy Debates and the Eastern Mediterranean* (pp. 23–28). Atlantic Council. <http://www.jstor.org/stable/resrep17091.7> (Erişim Tarihi: 19.10.2022).
- Orbis*, 46 (4), 679-693. <https://www.fpri.org/article/2002/10/putins-russia-berlin-republic-east-central-europe-new-symbiosis/> (Erişim Tarihi: 07.10.2023).
- Öcal, M. (2017). Soğuk Savaş’tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960-1991). *Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 166-185.
-  rnek, D. D. İ. & Işık,  . N. (2012). Avrupa Birliği Ortak Savunma Politikası Ve Yük Paylaşımı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (1) , 299-322. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4389/60346> (Erişim Tarihi: 14.08.2022).
-  zcan, M. (2020). Türkiye ve AB  lkelerinin Rusya’dan Doğal Gaz İthalat Yöntemlerinin Karşılaştırılması: Türkiye İçin  neriler. Yüksek Lisans Tezi, Karatay Üniversitesi, Konya. <https://acikerisim.karatay.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12498/1748/mustafa%20%C3%B6zcan.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 16.07.2022).
-  z elik,  . ve  nder, H. (2016). Savunma Harcamalarına Terör Riskinin Etkisi: Ampirik Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 47(1), 36-46. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/26801/286151> (Erişim Tarihi: 09.10.2022).
-  zdal, B. ve Karaca, R. K. (2020) Diplomasi Tarihi 2, 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi.

- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi *SBF Dergisi*, 63 (03) , 113-144. DOI: 10.1501/SBFder_00000002075
- Özel, M. (2014). Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği Ve Politikaları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2) , 99-122 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/19379/205586> (Erişim Tarihi: 16.08.2022)
- Özer, B. & Karadağ, C. T. (2017). Willy Brandt'ın "Ostpolitik"İnin Alman Dış Politikasına Mirası . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (52) , 134-148.
- Özlenen Sezer, Rusya İhracat Pazar Araştırması, *İstanbul Ticaret Odası*, Yayın: 18, Yıl: 1995, sf. 11-17.
- Pakhomov, A. (2013). Architecture and dynamics of Russian-German economic relations. *Journal of Enterprising Communities People and Places in the Global Economy* 7(1):12-22, DOI:10.1108/17506201311315572
- Paterson, W., & Patterson, W. W. (1975). The SPD after Brandt's Fall — Change or Continuity? *Government and Opposition*, 10(2), 167–188. <http://www.jstor.org/stable/44482088>
- Petersen, E. F. (1993). The End of the Cold War: A Review of Recent Literature. *The History Teacher*, 26(4), 471–485. <https://doi.org/10.2307/494470>
- Pirani, S., Sharples, J., Yafimava, K., & Yermakov, V. (2020). *Implications of the Russia-Ukraine gas transit deal for alternative pipeline routes and the Ukrainian and European markets*. Oxford Institute for Energy Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep33922> (Erişim Tarihi: 18.06.2023).
- Pirog, R. (2007). Russian Oil and Gas Challenges. *Connections*, 6(3), 82–99. <http://www.jstor.org/stable/26323300> (Erişim Tarihi: 19.06.2023).
- Prizel, I. (2002). Putin's Russia, The Berlin Republic, And East Central Europe: A New Symbiosis? *Orbis*, 46 (4), 593-776.
- Quester, G. H. (1991). The "End" Of The Cold War. *The Fletcher Forum Of World Affairs*, 15(2), 1–8. <http://www.jstor.org/stable/45289992> (Erişim Tarihi: 17.08.2022).
- Rumelili, B. (2007). Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4 (16) , 51-78. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39258/462296> (Erişim Tarihi: 09.05.2023).
- Saılımu, S. (2014). Rusya Federasyonu Enerji Politikası (1990-2013) Ve Çin - Rusya Enerji İlişkisine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya Üniversitesi. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/91025/T06122.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 29.12.2022).
- Samedov, N. (2022). *Rusya-Ukrayna İlişkileri: 1991-2021*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Sarotte, M. E. (2014). A Broken Promise? What the West Really Told Moscow About NATO Expansion. *Foreign Affairs*, 93(5), 90–97. <http://www.jstor.org/stable/24483307> (Erişim Tarihi: 04.05.2023).
- Schmitt, H. A. (1966). Ludwig Erhard: Another Bismarck? *Current History*, 50(297), 257–308. <http://www.jstor.org/stable/45311485> (Erişim Tarihi: 12.03.2022).

- Siddi, M. (2016). German Foreign Policy towards Russia in the Aftermath of the Ukraine Crisis: A New *Ostpolitik*?. *Europe-Asia Studies*, 68 (4), 665-677. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2016.1173879?journalCode=ceas20> (Erişim Tarihi: 11. 05.2023).
- Sönmez, A. S. (2010). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27) , <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4769/65615> (Eişim Tarihi: 27.05.2022).
- Sönmez, A. S. , Bıçakçı, H. & Yıldırım, C. (2015). Analysis of Russia-Ukraine relations in context of Crimea problem . *International Journal of Social Sciences and Education Research* , 1 (3) , 656-670 . DOI: 10.24289/ijsser.279144
- Straub, Christoph (24 Şubat 2022). Bundeswehr Steht Mehr Oder Weniger Blank. *Tagesspiegel*, <https://www.tagesspiegel.de/politik/bundeswehr-steht-mehr-oder-weniger-blank-da-5420455.html> (Erişim tarihi: 03.10.2023)
- Şenterzi, Z.T. (2012). *Kuzey Ve Güney Gaz Akım Projeleri Karşısında Visegrad Grubu'nun Tutumu*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Telatar, G. (2015). The European Union's role in the maintenance of international peace and security in the 21st century. *SEER: Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 18(1), 13–32. <http://www.jstor.org/stable/26379797> (Erişim Tarihi: 04.06.2022).
- Tellal, E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (03) , 189-236. DOI: 10.1501/SBFder_0000002177
- Türk, F. (2010). Boris Yeltsin Dönemi'nde Rus-Alman İlişkileri [1992-2000] Kùltür ve Ekonomi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 1, Sayfa: 333-352.
- Türkeş, İ. (2021). Baltık Bölgesi'nin Rusya İçin Önemi ve Rusya'nın Baltık Ülkelerine Yönelik Siyasi, Askeri ve Ekonomik Stratejileri. *EURO Politika* , (7) , 19-32. <https://dergipark.org.tr/en/pub/europ/issue/75959/1263491> (Erişim Tarihi: 16.12.2022).
- Umland, A. (2022). Germany's Russia Policy in Light of the Ukraine Conflict: Interdependence Theory and Ostpolitik, *Orbis*, 66 (1), 78-94. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2021.11.007> (Erişim Tarihi: 03.01.2022).
- Usmanova, D. (2011). *The Eastern And Western Dimensions Of The Russian Foreign Policy In The Post-Cold War Period*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Van Bladel, J. (2022). The Enlargement Of NATO: A Complicated And Controversial Strategy. In *Mobilizing Against Russia? Some Reflections on the Security Deadlock Called Ukraine*, 20–27 Egmont Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep40266.10> (Erişim Tarihi: 06.08.2022).
- Varoğlu, A. (2022). Kuzey Akım ve Kuzey Akım-2 Boru Hatlarının Ekonomik, Politik ve Çevresel Açından Değerlendirilmesi. *MT Bilimsel* , (21) , 37-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mtb/issue/67987/1054894> (Erişim Tarihi: 07.05.2022).
- Vatandaş, S. (2013). Alman Dış Politikası ve Batı Balkanlar. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi*.

- Waite, R. G. (2010). "Ish bin ein Bearleener" — JFK's 26 June 1963 Visit to Berlin: The Views from East Germany. *Journal of Contemporary History*, 45(4), 844–865. <http://www.jstor.org/stable/25764584> (Erişim Tarihi: 04.02.2022).
- Weissman, A. D. (2013). Pivotal Politics—The Marshall Plan: A Turning Point in Foreign Aid and the Struggle for Democracy. *The History Teacher*, 47(1), 111–129. <http://www.jstor.org/stable/43264189> (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- Westphal, K. (2020). German–Russian Gas Relations İn Face Of The Energy Transition. *Russian Journal of Economics* 6, 406–423. <https://rujec.org/article/55478/> (Erişim Tarihi: 12.04.2022).
- Wolfe, J. H. (1971). West Germany's Ostpolitik. *World Affairs*, 134(3), 210–219. <http://www.jstor.org/stable/20671315> (Erişim Tarihi: 09.02.2022).
- Yafimava, K. (2017). Introduction: the rational for and significance of the Nord Stream pipelines. In *The OPAL Exemption Decision: past, present, and future* (pp. 1–2). Oxford Institute for Energy Studies. <http://www.jstor.org/stable/resrep31064.10> (Erişim Tarihi: 14.02.2023).
- Yalçın, Z. (2017). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikaları Bağlamında Rusya'ya Olan Bağımlılığı. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1) , 38-59. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nisantasisbd/issue/48720/626892> (Erişim Tarihi: 12.04.2023)
- Yergin, D. (2003). Petrol. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yıldız, G. (2018). *Sovyet Dış Politikasında Kruşçev Ve Gorbaçov Dönemlerinin Karşılaştırmalı Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz, S. Kalkan, D. K. (2017). Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 1(3), 169-199. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/33359/371272> (Erişim Tarihi: 16.04.2023).
- Zaslavskiy, I. (2017). The Kremlin's Gas Games in Europe: Implications for Policy Makers. *Atlantic Council*, <http://www.jstor.org/stable/resrep17117> (Erişim Tarihi: 09.01.2023).
- Zentner, C. (2023, 23 Ağustos) Verteidigungsausgaben steigen auf 71 Milliarden Euro. Deutscher Bundestag, Parlamentsnachrichten. <https://www.bundestag.de/presse/hib/kurzmeldungen-963378> (Erişim Tarihi: 04.10.2023).

İNTERNET KAYNAKLARI

Statista (2023). “Arbeitslosenzahl in Deutschland im Jahresdurchschnitt von 2005 bis 2023”

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1223/umfrage/arbeitslosenzahl-in-deutschland-jahresdurchschnittswerte/> (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

Statista (2023a). “Ausgaben im deutschen Bundeshaushalt für das Bundesministerium der Verteidigung von 2012 bis 2021 und Planung für 2023”.

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/809435/umfrage/ausgaben-im-haushalt-des-ministeriums-fuer-verteidigung/> (Erişim Tarihi: 29.09.2023).

Statista (2023b). “Ausgaben für Militärische Beschaffungen von Deutschland von 2017 bis 2023”

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1295960/umfrage/ausgaben-fuer-militaerische-beschaffungen-von-deutschland/> (Erişim Tarihi 29.09.2023).

Statista (2023c). “Verteilung der Militärausgaben von Deutschland nach Verwendungszweck von 2014 bis 2022”

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1300240/umfrage/verteilung-der-militaerausgaben-deutschlands/> (Erişim Tarihi: 01.10.2023).

Statista (2023d). “Anteil der Militärausgaben am Bruttoinlandsprodukt (BIP) in Deutschland von 1953 bis 2022”

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/183106/umfrage/anteil-der-militaerausgaben-am-bip-in-deutschland/> (Erişim Tarihi: 04.10.2023).

Statista (2023e). “Anzahl der Soldaten und Soldatinnen bei der Bundeswehr von 2000 bis 2023”

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/38401/umfrage/personalbestand-der-bundeswehr-seit-2000/> (Erişim Tarihi: 04.10.2023).

<https://sputniknews.com.tr/20170524/kuzey-akim-rusya-dogal-gaz-1028587909.html> (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

<https://www.sipri.org/media/press-release/2021/international-arms-transfers-level-after-years-sharp-growth-middle-eastern-arms-imports-grow-most> (Erişim Tarihi: 08.10.2023).

<https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/rusya-abdnin-iraki-isgalinin-ulkeyi-kaosa-surukledigini-acikladi-2063201> (Erişim Tarihi 09.05.2023).

<https://tr.tradingeconomics.com/germany/inflation-cpi> (Erişim Tarihi: 21.12.2022).